

საქსნიერო-პედაგოგიური და სალიტერ: ჟურნალი

მანათობა

8 (105)

8 20

IX

ნოემბერი

IX

1913 წ.

რედაქცია უკომონილესად სისხლს აკესტებს და სელის მომწერლებს მათსე
დარსენილი უკული აუცალებლად მოკეაწოდონ სულ მოკლე ხანში.

სტამბის შეცდომა: ამ ნომერში ორი გვერდია ერთი მეორის ადგილზე და-
ბეჭდილი 659 და 664.

შინაარსი: 1) თაჟ. რ. ერისთავის შემოქმედება (დასასრული)—იპ. ვართაგავა. 2) ასურული წარწერები ქართული ტომების შესახებ—ა. სვანიძე. 3) საზოგადოებრივი
აზრები მე-XIX საუკუნის სიტუაციაზე მწერლობაში—ს. დ. დიანი. 4) სუსტ-ნერვე-
ბიანი ბავშვები და მათი აღზრდა—ი. ფერაძე. 5) ჰუმბრატ ჰუმბტში „მიხილ კრამე-
რი“ ოთხ შოქმედებანი დრამა, მოქმედება შესავე (თარგმანი)—ივ. გომელაური. 6)
ხიტას ფაფობა—ვ.უ. ფშაველა. 7) გვტივა... გვტივა...—დ. თურდოსპირელი. 8)
დუღუნებს წაჯი—გულ-გატეხილი. 9) შინაური მიმოხილვა—უოსტორგოვის პროგრამა
ი. ნ—ძირელი. 10) შვევე სკაიხი—ფარი. 11) ახალი ამბები 12) რუსის საგლეხის
შთაგრბის წარმომადგენლები საქართველოში—გ. დურნოვა. 13) რუსეთი—სანავსო
წიგნების გამოფენა კიუეში—დ. თ—ლი. 14) მოწერილი ამბები—ცოტა რამ აჭარის
სკოლებსკე—ქომილ ეფენდი. 15) ქეროლოგი—სახალხო მასწავლებელი † ვასილ სანია-
ნოს ძე ბ. რათაშვილი—ლ. დო ბზვანელი.

დმატება: ცნობები ქ. შ. წარაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების: ანკა-
რიში კავკასის განყოფილებისა და სკოლისა. მოხსენება ბათუმის სკოლის რევიზიის შესა-
ხებ. განცხადებანი.

რედაქციამ დაუგზავნა თავის აგენტებს ახლად გამოსული წიგნი ვანსვენგუ-
ლის იაკობ გოგებაშვილის სახსოვრად. ამ წიგნის შექმნა შეიძლება: კავ-
კავში—ტრ. შუბლანაძესთან, ბაქოში—მეთ. კაკაბაძესთან, ქართულ სკოლაში,
თელავში—ნ. ნო გონაშვილთან, გორში ნ. ლომოურთან, ყვირილაში—ს. ორ-
ჯონიკიძესთან. სამტრედიაში წ. კ. სახ. კიოსკში. ხონში—ლ. ჩიმაკაძესთან. ახ.
სენაკში—სპ. ენუქიძესთან. აბაშაში—ვ. ქობულაისთან, ბათომში—წიგნის მალა-
ხია „განთიადი“. ფოთში—მლ. ლ. წულაძესთან. ლანჩხუთში—მ. იმნაძესთან. ახალ-
ციხეში კ. გვარამაძესთან. ოზურგეთში—დ. თალაქაძესთან. სოხუმში—ნიკო
ჯანაშიასთან. ჩოხატაურში—ს. თავათქილაძესთან. სურამში—ნატ. გიგაურთან.
ზუგდიდში—ალექსანდრე ვასაძესთან. ქუთაისში ის. კვიციანიძესთან, ჭიათურ-
რაში ი. გომელაურთან.

რედაქცია აცხადებს, რომ „განათლების“ იანერის ნომერს ვერავის გაუგ-
ზანის, რადგანაც ეს ნომერი აკრძალეს და წაიღეს მთლად და დაბრუნების
იმედიც არ არის.

განათლება

(წელიწადი მეექვსე)

IX

ნოემბერი

1913 წ.

ჟურნალი წლიურად ღირს 4 მან.
 ნახევარი წლით 3 მან.
 სახალხო სკოლების მასწავლებლებს
 ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად
 3 მან.

ცალკე ნომ-
 რის ფასი

40 კაპ.

ხელის მოწერა მიიღება ტფილისში „წერა-
 კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში“ და
 „ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და
 ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ ად-
 რესით: Тифлиზь. Дворянская Грузинская
 Гимназия. Л. Г. Боцвадзе.

P-25300

თავ. რ. ერისთავის შემოქმედება

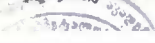
(თხზულებანი თ. რ. ერისთავისა. თბილისი 1893 წ.)

კრიტიკული ეტიუდი

(დასრული)

1888 წლიდან რ. ერისთავის შემოქმედება გააზრიანდა. პოეტმა შეიტყო და შეიგნო მგონის მოვალეობა, მისი გულიც, როგორც სხვა ქართველ მგოსანთა გული, განიშქვალა მაღალ იდეალებით და მისწრაფებით: ამ დროს მგოსანი ღრმად გრძნობს მოქალაქობრივ მოტივთა სიმწვავეს: დედა-ენას ესარჩლება, ქვეყნის „მუხანათს“ წყველა-კრულვით იხსენიებს, მრავალ ტანჯულ „ქართლის ბედსაც“ ნაღვლიანად დასცქერის. მხოლოდ ახლაც ვმჩინევა, რომ სასტიკი ბრძოლა ბოროტებასთან და უძირო უკმაყოფილება მას არ ეხერხება, არ ძალუძს. თვის გრძნობას რ. ერისთავი ჩუმს და წყნარს კმუნვა-

ოხვრაში გამოხატავს, ვინაიდან მისი შემოქმედების ძირითად თვისებებს შეადგენს გრძნობათა პარმონია და სულიერ განწყობილებათა ზომიერება. ყოველთვის და ყველგან, თითქმის იქაც კი, სადაც ბოროტების მეტი არა სჩანს რა: პოეტი სიკეთეს ეძებს, აზრიანობას და სიმშვენიერეს ჰპოულობს. სწორედ ამით აიხსნება ის საგულისხმო მოვლენა მის შემოქმედებაში, რომ, რაც გინდ ბოროტება—ძალმომირობას და ტანჯვა-ვაებას გვიხატავდეს, მაინც მკითხველის ნერვები გადაქარბებით ავადმყოფურად არ სუსტდებიან; მისი სული უზომოდ არ იტანჯება, როგორც ხშირად მოვლენას ზომი-

ერებსა მოკლებულ მწერლების ნაწარმოებნი გამოიწვევენ ხოლმე. ესეც ნიჭის ერთგვარი სიმბატიური თვისება!

სანტერესთა ვიცოდეთ, რა ისეთი ცვლილება მოხდა პოეტის სულიერს განცდაში ან იმ საზოგადო ცხოვრებაში, რომელიც მას გარს ერტყა, რომ რადიკალურად შეიცვალა და ახალს გზას დაადგა უკვე მოხუცებული პოეტის შემოქმედება.

ყველამ ვიცით, თუ რანაირი მოწამლული და დახშული იყო ის ატმოსფერა, რომელშიაც წილად ზედა ეცხოვრა დიდბუნებოვან, ღრმად მგრძნობიარე და დაკვირვებულ ნ. ბარათაშვილს და რა სულიერს ტრაგიზმს განიცდიდა, რა „სულიერს ობლობას“ გრძნობდა ის გაფუქსავატებულ და იდეალ დაკარგულ ქართულს საზოგადოებაში. მისი მოთქმა, მისი თავგანწირული სულის კვეთება, მისი „გიყური“ მისწრაფება იდეალისკენ და გაუფალის გზის გაყაფვის სურვილი თითქმის არავის ესმოდა.

როგორი უნდა ყოფილიყო მაშინდელი ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრება, თუ ისეთი „ზეგარდმო მადლით ცხებულნი“ მამულის შვილნი, როგორნიც იყვნენ ვახ. და გრ. ორბელიანები, წუთიერის გატაცების შემდეგ, კვლავ გაერთვნე ცხოვრების ამაოებაში, ოქროს უღელი დაიდგეს კისერზე, ფიქრები „დაიტყვევეს“ და დამუნჯდნენ. ერთის სიტყვით, სრული ბნელეთი იყო გამეფებული ჩვენში მესამოცე წლებამდის. ამ დროს კი ჩვენი საზოგადოებრივ ცხოვრების სათავეში მოექცნენ ისეთნი მხნე და ნიჭიერნი მწერალნი და მოღვაწენი, როგორც ილია ჭავჭავაძე, აკაკი, გიორგი წერეთელი, ნ. ნიკოლაძე, ს. მესხი და ზოგიერთი სხვა. ამ პირებმა გამოუცხადეს სამკდრო-სასიცო-

ცხოლო ბრძოლა საქართველოში გამეფებულს უაზრობას, უიდეალობას, გონებით ჩამორჩენას და დაბრმავებას. პროზით და პოეზიით, სიტყვით და საქმით, მხილებით და წაქეზებით, მუდარებით და დაყუათებით მათ დაღწევს და შეანგრის მავარი კედელი ქართველთა შეუვნებლობისა და ნათელი სხივი შეაშუქეს გამეფებულ უკუნეთში. ამ მოვლენამ ააშფოთა, აამოძრავა, ბრახით ადავსო და საბრძოლველად დარაზმა ძილის მოტრფიალენი და მომაცდინებელ მუდროების მოსარჩლენი. სამწუხაროდ, საომარი იარაღით აღიქურნენ ისეთნი პირნიც, როგორც ვახ. და გრ. ორბელიანები, და ვითომც „გაუზრდელ“, „ურწმუნო“ და „ენა წამხდარ“, „შვილებს“ შეეჯახნენ და სასტიკი ბრძოლა გაუმართეს... როგორც მოსალოდნელი იყო, ბრძოლის ველზე გამარჯვება „შვილებს“ დარჩათ... ბოლოს „მამებიც“ შეურიგდნენ დამარცხებას და „შვილების“ საქმეს და სიტყვებს ობიექტიურად შეხედეს. როდესაც დასცხრა ხმალი-ხანჯალი-გრიალი, „მამებმა“ თითონ დაიწყეს „შვილების“ ხმაზე და ჰანგზე სიმღერა და თუ მათი ნაწარმოებნი დღესაც „ატკობენ ამერ-იმერთა“, თუ მათი ლექსები დღესაც ამხნევენს და იმედს უღვიძებს საქართველოს შვილებს, ეს იმისი შედეგია, რომ დამარცხებულ „მამებმა“ გამარჯვებულ „შვილების“ ზედგავლენით მოხუცებულობაში მაინც მოიკრიბეს ძაღლი-ღონე და ღირსეულად, მამულისშვილურად ააქლერეს თავის ჩანგის უკანასკნელი აკკორდი.

რ. ერისთავს ჩვენ ვერ ვხედავთ არც „შვილების“ და არც „მამების“ მებრძოლ რაზმელთა შორის. როგორც მოვიხსენიეთ, ის საზოგადოდ მებრძოლად

ასეთის წვა-დაგვით და საშინელის შრო-
მით მოყვანილი სარჩო და აღებული ორი-
ოდე „გროშიც“ თვით მშრომელს კი არ
რჩება, რადგანაც „სხვას მიაქვს ფული“,
სხვა სარგებლობს მისის შრომით. უსა-
მართლობით დაჩაგრულნი გლეხი მხოლოდ
ჩუმად, ყრუდ ემდურის- ბედს და მწვავე
გულის წყრომას არ ამჟღავნებს.

„ნუტა რას ფიქრობ, რას გიწუხს სული?
ეკითხება მეოსანი გლეხს,

რამ გაგიტუხს ჯინი და გული?
სოფლის მიუშა ხარ, შენ გახლავს ხარი,

შენ იმას, მან შენ მოგაბას მხარი...

უხდა გაინძრა და დიანარჩო,
მთხნა, მთესო, მომიყო სარჩო;

ტყე და მინდორი, უჩვი და ვრცელი.

უგელა შენია, — მოუსვი ტყელი!..

— „იმას ფიქრობდი, გულ-დაჩაგრული,
შე ვხნავ და ვთესავ, სხვას მიაქვს ფული“...

(„ეკითხვა მასუსი“, გვ. 261)

ამ ლექსში მწუხრება და უკმაყოფილე-
ბა შეტყვევის და შერიგების კილოთია გა-
მოთქმული.

გლეხი დემეტრე კი პირდაპირ ხელავეს
თავის მტერსა— მიზეზს მისის ეკონომი-
ურის დაბეჩავებისა— ჩარჩ-ბაცაცას, რო-
მელიც „შემოპარვია ნათლიად“ და რო-

მელსაც მისი სახლ-კარი გაუხდია „სალა-
შქროდ, სანადიროდ“.

„ეუჭარო, ნუ ხარ-ბოროტი,
დადექი მაგ შენს ქერქშია,
გეუო, რაც ღვინო გიზიდე
ჩემგინთ ამ ათი წელშია

მიიღე თავნი და ვახში, —

განა კი დასძრახია?

მაგრამ ვალი რომ მოგვიცე

ჩავინხრიალე ზელშია,

მეორედ რაღაზედ მართმეუ,

რაღაზედ მიჰქარ ეელშია?!

ქემომეპარე ხათლიად,

რაღაზედ დაგეე შირინი?

ჩემი სახლ-კარი გაგინდა

საღაშქრო, სინადირონი?!

თუშინში ათი თუშინი,

აკი შაიქელიფე, წეეულო!

მეორედ რაღას მადაგუბ,

ჭირივით შამიჩეულო?

(„დემეტრეს ჩივილი“ გვ. 23წ.)

განა მარტო ჩარჩ-ბაცაცა „შემოპარ-
ვია“ გლეხს და მისი სარჩო-საბადებელს
„მესთქვლევს“; „მამასახლისიც“; „გზი-
რიც“ ჩაგრავთ მას და „სულით-ხორცა-
მდე სტლიან“. ასეთ უბედურობის გადა-
მიღე, ბურჯა უმწვე-ულონოდ გოდებს:

„უგელა შე ჩამომეკიდა: მამასახლისი, გზირია.

როგორ არა ვსთქვა, ბეჩავმა, მეც ჩემი გასაჭირია?

ფული მუშაროა ფაქრისა, „რიგისთვის“ ადებულა.

თავნი შურ-ღვინოს დამჯერდა, ვახში მიგვიცე ფულია.

აკი გაუწურა დმერათი და მიშილთასა წეეულმა.

ვალი მომასხოვა მეორედ, ღვინოსედ შემოსეკულმა.

სულ ხელად წამომიარა, სულთ ხორცამდის გამცალა.

ნათლია მამასახლისისა ერთი თუნეს არაუში გამცვალა!

არ შემარჩინეს ზელაშე, ცოქი, ქათამი, წიწია,

არც სახლდარში კვერცხები, — გამომიღია სინსილა!

გეო ვაჭარი ჩემს სახლში ხავარდობს, როგორც ქარია.

გზირიც, არუისგან გამთვრალი, გორაობს რაგორც ღორია!

რა ვიხა, რა წეაღში ჩავარდე, რთი მოგიცილო ჭირია!..

უგელა შე ჩამომეკიდა, — სოფლის მოხელე, გზირია!..

(„ბურჯას ჩივილი“, გვ. 195)

სწანს, რომ საბრალო ბერუამ არ იცის, რა ნიადაგზეა აღმოცენებული „სოფლის მოხელის და გზირის“ თავგასულობა და რა გზით შეიძლება მათგან თავის გადარჩენა...

გლახს რომ სოფლის წურბელები არ უჭირვებდნენ საქმეს, ისინი რომ შეარჩენდნენ ნაშრომ-ნაამაგარს, ქორივით რომ არ დანავარდობდნენ მის კარ-მიდამოში, მაშინ ის თავის ბედით კმაყოფილი იქნებოდა და უზომო შრომა-გარჯაშიაც სიამოვნების წყაროს მონახავდა, ვინაიდან მას, გარდა სარჩო-საბადებლის და არსებობის კითხვებისა, სხვა არაფერი არ აფიქრებს და არ აღადრღებს. აი რანაირი ოპტიმისტია რ. ერისთავის გლეხი.

„ცხელა და ცხელა, ზეზანება, ქონის წინა ზის ემაწვილი დედა; მაწია ბიჭი, რჩვილი ფერთრუშა სელს უცაქუნებს ძუძუბუხედა...

„აქა მამილო, მამილო, აქა!“ დედა იახის შეიღის მაგეურად; მაგრამ „მამილო“ ჭერ არსადა სჩანს, ის საშუაოდ წასულა მინდვრად.

„აქა მამილო!“—სთქვა კადეუ დედამ. თან მოიტახე ბევრი კაკები... გულში კი ფიქრობს:—სად, რას მუშაობ, მაშანებაში რას აკაკები!..

მზემ გადაიხარა, დაბურა სიომ, ატერ გამოჩნდა მუშა მაშურალი, ხვითქი გადადის გულ-გადედლისა და ახაღუნიდ არ მოსდევს მშრალი.

თავზე წაჟურავს ჩარმის ნახევი, მოდის, დიდინებს დაბალს ხმაზედა, მოდის ამაუდ, მჭრელი ნამგალი გადაუდვია მოდლიდ ჰკლაუხედა.

წინ მოკეტება ემაწვილი ცოლი და მიაწოდა გიგლა მამას, ამანაც შეიღი ოფლიანს გულში, მაგრად ჩაივრა და კოცნის მას!

გიგლამ უტაცა მამს უღვაში ლოკსედ თითი მოუცაქუნა; მამს იამა შეიღის ცუქქობა, უღვაშის წიწქა არ დაუწქუნა...

დაჯდა მაშურალი დერეფანშია, გვერდით შიიღო მჭრელი ნამგალი, ამაუბს ცოლით, ამაუბს შეიღით, ამაუბს, რომ აქვს ბევრი ნამგალი.

ცოლმა მთრთო მკვადი და წვალი, გიგლა ჩაიკრა „კაკანაშია“, გვერდით მოუჭდა ქმარსა და შეიღსა, მათის ურუებით განცხრომაშია“.

(„სურათი“, გვ. 176).

როგორც მაღამო ჭრილობას, როგორც ნელი მაცოცხლებული სიო სიცხით შეწუხებულს გულს, როგორც ტბილი ჰანგი სმენას, ისე ტბილად და დასაამებლად ხვედება ჩვენს სულს და გონებას ეს ფორმის სიმშვენიერით და გრძნობათა გამოხატვის სიფაქიზით მომზიბვლელი ლექსი! მხოლოდ თეოკრიტს—ილიდიის მამამთავარს,—მხოლოდ პუშკინს—ამ სიტყვის და რითმის ჯადოქარს,—მხოლოდ მათ შეეძლოთ „დაბალ ცხოვრების“ ასეთი გაპეროვნება, გაკეთილშობილება!

ბევრს „ბედში მყოფს“, ბევრს „ოქროს მთების“ პატრონს, ბევრს ხმელეთთა და ზღვათა მფლობელს შეეხარებმა ასეთი სულის ჰარმონია და სიტკბო ცხოვრებისა! ოლონდ საკითხი იმაშია, არის თუ არა. ან და თუ არის, რამდენად ხანგრძლივია ასეთი საოცნებო ბედ-

ნიერება, მომეტებულად წელში „მოკა-კულ“ შრომის შევლთა ცხოვრებაში. სა-მწუხაროდ, ვინ არ იცის; რომ გლეხის ცხოვრებაში ასეთი საარაკო ბედნიერება იშვიათი მოვლენაა, — დარდი, მწუხარება, ავადმყოფობა, სიკვდილი და საზოგადოდ

უსიამოვნობა კი ძლიერ ხშირია. — აი, მა-გალითად, თანდაც, რომელიც რამოდენ-ნიმე დღის წინედ შეიძლება კიდევაც „ამაყობდა ცოლით, ამაყობდა შეილით და ამაყობდა იმით, რომ ჰქონდა ბევრი ნამკალი“, დღეს

„დაფიქრებულა თანდაც, დაუკრებია გულ-ხელი,
 ჩასტყუარს დედა-შიწისა, ჩუმიდ ბუტ-ბუტებს გულ-ხელი:
 — მომიკვდა ხარი გიშერა, მოკვდა, — გამიწერა დმერთა!
 სადაა უშოვო შეუდღე, ცალად და დამჩხა ერთა!..
 რადათი მოფხნო ჩაწრეტი, რაი ავიცილო შიშილი,
 რიდათ გაუძღვე ქვეუჩას, რიდათ ვარჩინო ცოლშვილი?
 შენი ჭირიშე გიშერავ! ჭირიშე შენის ქედისა...
 მომიცილდი, მომკაღ, ბესავი, — მიწეგარი ჩემის ბედის!
 რა უეთ შენს ცალს ირმას, ვერ მოფიკარე თივითა,
 დარბის ივალ-დაფეთიბული, ეფარის ხარ-ირეშვიითა...
 მომიკვდა ხარი გიშერა, მოკვდა — გამიწერა დმერთა!..
 სადაა უშოვო შეუდღე, — ცალად და დამჩხა ერთა!“
 („ნათელას დარდი“, გვ. 179).

ხომ ხედავთ, რა მოჩვენება უოფი-ლა წუთიერი ბედნიერება ჩვენის გლე-ხისა! საკმარისი იყო მას მოკლდომო-და გიშერა, ოთხ-ხუთ თუნად ღირებუ-ლი, რომ მთელი ტრადელთა დატრიალე-ბულიყო მის სულში და ცხარე ცრემლე-ბით ეტირნა: ხარი მისი მრჩენელია, უი-მისოდ გლეხი იმ „მქადსა და წყალსაც“ ვერ იშოვის, რომლით გამოძღობა „გან-ცხრომათ“ მიაჩნია დაბეჭავებულს და „წელში მოკაკულს“.

განა მარტო ხარის დაკარგვა უმწარებს გლეხს სიცოცხლეს? ხშირად მოხდება ხო-ლმე, რომ სეტყვა „მირეგვ-მორეგვავს ხე-ხილსა, გააწყალებს ანაზღვეულს და წაახ-დენს ისეთს ყანას, რომელიც თავთავის ქვეშ ოზნიქებოდა და სიმძიმისაგან წვებო-და“, და მით „კარს მიუყენებს შიმშილ-სა“ („ტეტის მოთქმა“, გვ. 193). განა მარტო ერთი ტეტია სწუხს ასე? აბა ყუ-რი დაუგდეთ მეორის გოდებასაც:

... „მომიცდა ნაშუშავჩა, დმერთმა არ მოქვა შურია,
 სეტყვამ მორეგვა ვენახი, ცარიელი სდას ჭურია,
 მინდორი მკალმა მოძოვა, ბღავის ცხვარი და ფურია,
 წყაროდ გაგვიშრო გოლვამა, მშინ და კიდეც მიწეურია!
 დახედე, ბედმა უწყალამ რა მწარე შხამი მიღესა,
 ბაღდეი შემომტირიან, ეს უფრო სულს-გულს მიღესა.
 მშობლები, მათი მტერადნი, სულ ვაკრატენებთ კბილებსა,
 დახე სიმხეცეს: საზრდოსთვის ჩვენ ვაკირავებთ შვილებს!“
 („შიშილი“, გვ. 194)

ჩარჩ-ბაცაცისი, მამასახლისის, გზირის, სეტყვის და გვალვის გარდა, გლეხის და-ბეჩავებაში დიდი წილი უდევს აგრეთვე ავადმყოფობას და სიკვდილს. ნახევარჯერ მშვიერ-მწყურვალი, ფეხმშველ-ტანშიშვე-ლი, მყუდრო სახლკარს მოკლებული გლეხი ხშირად ხდება მსხვერპლი ამ ადა-მიანის დაუძინებელ მტრებისა: ისინი ან ლოგინად ავლებენ უბედურს („სნეული ოჯახი“, გვ. 205) ანდა მთლად ასალმე-ბენ მას წუთი სოფელს. ადვილი წარმო-სადგენია, თუ რას დაემზგავსება მისი სა-ხლკარი და საცხოვრებელი.

„მინდვრად ადარ სჩან მოჰკალი,
დეწვაა გასმირებული,
სეტყ ვისია ეს ენა,
ნათელი, ჩახურებული,
თავთავ დასრდი, ჩამწვარი?
ზედ დაჭყვევია ფრინველი:
გვრიტი, ქედანი, მტრედები,
მწეერი, კურდღელი, ჭინჭველი;
მარცვალი ერთი მიწაზუკად,
გასჭირებია ენასა.
სეტყ ვისია, რომ ახდენს
ჭინჩაზუკას ამასთანას?
— რა ჭქნას პატრონმა პუდ-კრუდმა?
ლოგინად დატეშულია,

ხელ-მარტო არის ბეჩავი;

უწუხს ობოლი სუღია!“

(„მოუშვალე ყანა“, გვ. 180).

აი კიდევ უმოწყალო სიკვდილს ოჯახი გაუნდგურებია; ერთად-ერთი მისი დედა-ბოძი „სესია კარგი მეურმე, მოშვალე“, „გადაყრებულ ბებერი“ დედის დამრჩენი და „ჯერის“ გადამხთი, მას მოუტაცნია. დარჩენილა უმწე ბებერი და ის მხოლოდ მოსთქვამს გულ-ამოკვნესით, ჩაზავებულა, კავები გაუწეწია და გამვლელ-გამოვლელს ემუდარება: „თუ გებრალეზი, ლეთიანო, მოდი ჩამქოლე, მოშვალეო“. („დედაბ-რის მოთქმა“, გვ. 181)

აუტანელი ქირ-ვარაში, დაჩაგვრა-დამ-ცირება და მშვიერი ცხოვრება ჩუმს და ყრუ უკმაყოფილებას იწვევს გლეხის გუ-ლში და მხოლოდ იშვიათად და ისიც ინ-სტინქტიურად ჩაახედებს მას იმ ეკონომი-ურ და სოციალურ მოუწყობლობაში, რომელიც უმთავრესი მიზეზია მისი გაქი-რვებისა. დიხბ, ჩაახედებს, ცოტათი და-აფიქრებს, და მერე კი, თუ ბედმა ცო-ტათი მაინც გაუღიმა, ისევ ოპტიმიზმს ეძლევა და იმ რწმენას მტკიცედ ადგია, რომ ის „ბეჩავი გლეხად შობილია“ და ამისათვის თავის ხედვრს უნდა შეუტოგ-დეს.

„ჩ რატორ არი, ვერ მეხსდი, რატორი განსხენია?..

მიწა სხვისია, ექირაობ, შრომა კა—მარტო ჩემია..

როცა მდალატობს მზეუწვიმა და შომიგდება ენები,

უფელის სება, რა ვუეთ, მე იმას ვეთაყენები!

მაგრამ რომ დალა მიწისა არ ასცილდება მთესველსა?

სად რა ვითაფო, საბრადომ, ვინ მომაშეგებს ბედ-შავსა?

ე შავი მიწა მაინცა რომ სსყიდლას არა მქონდა.

შეგ სანარქმდინ—რა ვეცი—შე რადა დამდოჩებლა?“

(„ბერუს ჩივილი“, გვ. 189)

ველი ლექსი („აკაცი ის არა“) დაწერილია 1886 წელს, „ღედა-ენა“ კი 1881 წელს, ე. ი. იმ დროს, როდესაც უკვე დიდი ხანი იყო, რაც აკაკის და ილიასი „დაფი და ნალარა“ გმირებს დაეძმდნენ და საზოგადოდ ყველას მოუწოდებდნენ მამულისათვის თავის დასადებად და სამსხვერპლოდ. ამ შემთხვევაშიაც, როგორც სჩანს, რ. ერისთავმა გაკაფულს გზაზე გაიარა და მხოლოდ საერთო გრძნობა-გატაცება კოხტად გამოხატა.

ერთის სიტყვით, ცხაღზე უცხადესია, რომ რ. ერისთავი, როგორც მოაზრებოქალაქე, არამც თუ ნ. ბარათაშვილზე, არამედ ვახ. და გრ. ორბელიანებზედაც გაცილებით დაბლა სდგას. ის არამც თუ თანამედროვე „ქართლის ბედზე“ არ ჰმუნვარებს და ცრემლებს არ ღერის, როგორც ნ. ბარათაშვილი, მისი წარსულ დიდებასაც კი არ დასტირის და არ აღმერთებს, როგორც ორბელიანები.

ბუნების აღწერაში, როგორც ყველა ჩვენი პირველ ხარისხიანი მწერლები, რ. ერისთავიც დიდი ოსტატია. მხოლოდ ის ბუნებას აგვიწერს. სრულებით უტენდენტოთ. პოეტს იზიდავს მხოლოდ წარმატაცი სურათები ბუნებისა, მათი სიმშვენიერე და მომხიბლევობა. გრძნობათა გამოთქმას, აზრთა ლირიკას ამ აღწერაში ადგილი არა აქვს. ბუნება და მისი მოვლენანი მგოსანს აინტერესებს თავისთავად. ის არ ცდილობს ჩაწვდეს ბუნების ცხოვრებაში, მისი მოვლენათა საილუმოაებაში და გამოახოს მის წილში რაიმე აზრი და გრძნობა. რ. ერისთავი ბუნებას არ ასულდგმულებს და მას აღამიანთა თვისებას არ აწერს. პოეტს ბუნება ატკობს თავისის გარეგანის ფორმებით და მათის სიმშვენიერით. საზოგადოდ, რ. ერისთავის ბუნების მოვლენათა დახატვა პლასტიკურია, ჯანდაკეებებს მოგაგონებს. ის მაგ., როგორ ასწერს მგოსანი „ჩანჩქარს“

„სხეტაკი, მთაში ნაშობი, კლდიდგან გადმოჰქექს ჩანჩქარი,
ცვივა და ცვივა სხეაღი, ზვიართს ზოსდევს ჩქარ-ჩქარა.
ზღვა წვიმად გამაღებულა, ქუხს და ბუჩი სდგას თქორისა,
შიგა ბუჩქნაჟენ, ცუდექობენ სხივები მზისა შორისა!
დაბლა ქაფი სდგდს, შრიაღებს, ჭბანს და რეცხს საღსა კვლიაგანსა,
აქ ცისარტყელაც ამშვენებს ტუქს და ველს უგაგილოგანსა.“ (179).

აი კიდევ აღწერა „აკაკისიისა“.

„რას ეხედავ ეზარ. მახარსა?
შავსტქერი დაღუშებულაი,
ცას ესწორება თხემებით
მთა, მთაზე აკიდებული!
აქ ღოღო, სიზი, ფიტადლო
სატანას მოუთრევი,
კაფი, ქვა, ქარწიბი, გირკაღი
შეუძრავს, შეურევივა.“

ასერიდა მიწა კენჭებში
და გოხის მოხანგრევი,
ქსენი ნუ თუ ჯოჯხეთს
ურთ-ურთში აურევი!
მთა-მთაზე, გორა-გორაზე
შეუსვავს, დაუკვერცხია,
მზეს უხრავს მათი გვერდები
ნიაღვარს ჩაურეცხია!
მოსხმიათ ნაძვის ძაკარი,
სხეტაკის ჩარდით მოსიღან,

მათი ხეე-ხევი დრადონც,
უკვს, ქარ-კრიტელმა მოჰსილა!

ავია კავკასიის მთა,

ტურფა და დიდუბული,

ვაქო, ვით ვაქო, რომ ენა
ოცნებისკან ბმულია

უმზირეთო კავკასის მთანი

ცის კამარას სწვდებიან,

ეინვარის ჯავშნითა მოსილნი
ბარს დანთქვას ემუქრებიან!

ახლავან თრბნი, არწიენი,

ჯახვებიც ეხიზნებიან,

და ხშირად შავნი დრუბენი,

მოჭურვენ, ესტუმრებიან;

მაშინ ეღვანი მრასხანედ

ტრგინვენ და იკლანკებიან,

მათს ტქე-ქეხილს კლდე-დრენიც

საზარდად ეძრახებიან!

ინათებს, დიფის მზის სხივზე

დრუბლები აიურებიან,

აქ დაიბურტვენ კალთებს: —

თვალ-მარგალიტი ჰკრთებიან!

შეჭურეთ, თხეშნი კავკასის

ისევ სხეტაკად ჩნდებიან

და შედიდურნი, ტურფანე

ლაჯვარდს; ცს ებვინებიან!“ (გვ. 249-51)

—ასეთივე ხასიათისაა ლექსები: „მისი“
(გვ. 270), „შავი ზღვა“ (37) და „სამი
სურათი“ (265)...

რ. ერისთავი ჩვენში აგრეთვე ცნობი-
ლია, როგორც მშვენიერი მთარგმნელი
კრილოვის იგავ-არაკებისა. მის კრებულ-

ში მოთავსებულია სულ 61 იგავ-არაკი.
ზოგი მათგანი ისე მშვენიერად არის გად-
მოთარგმნილი, რომ ორიგინალს სრულე-
ბით უდრის ღირსებით. ვის არ ახსოვს,
მაგ., მისი მშვენიერი, ბავშვობაში ზებირად
ნასწავლი, იგავ-არაკები: „კატა და ბულ-
ბული“, „კრიკინა და ქიანჭველა“,
„მაიმუნი და სარკე“, „ვლენი კაცი და
თხა“ და სხვ. ეს იგავ-არაკები და ზო-
ჯურთები სხვაც ჩვენს ქართულს სახელ-
მძღვანელოებში შეტანილია... ჩვენ გვაქვს
აგრეთვე აკაკის თარგმანი თითქმის კრი-
ლოვის სრული იგავ-არაკები.

ჩვენ შეუღარეთ რ. ერისთავის და აკა-
კის თარგმნები რუსულს ორიგინალს და
მერე ერთმანეთს და იმ დასკვნამდის მი-
ვედით, რომ ორივე ჩვენი მწერალი მშვე-
ნიერად სთარგმნიან, თუმცა ძლიერ ძნე-
ლი სათარგმნია საზოგადოდ კრილოვი. —
აკაკის თარგმანი უფრო თავისუფალი
და მარტივია, რ. ერისთავის — უფრო დე-
დანთან ახლო და სწორი. რომ გვკითხონ:
ვისი თარგმანი სჯობია — აკაკის თუ რა-
ფიელისო, გულახდილად ვიტყვი, რომ
ორივე მშვენიერია. ოღონდ ის კი არის,
რომ ზოგიერთი იგავ-არაკი უფრო კარ-
გად აკაკის აქვს გადმოღებული, ზოგი
კი რ. ერისთავს. რომ ცოტაოდენი წარ-
მოდგენა მანც იქონიოს მკითხველმა
კრილოვის, აკაკის და რაფიელის აზრთა
გამოხატვის კილოსი და ხასიათისა, აქ
ჩვენ მეტად არ მივგაჩნა ამოვსწერათ
სანიშნუროდ ერთი ადგილი „ვირი და
ბულბულიდგან“.

კრილოვი: ... „Туть соловей являть свое искусство стаць:

Защелкалъ, засвисталъ

На тысячу ладовъ, тянулъ,

Переливался;

То нѣжно онъ ослабѣвалъ
И томной вдалекѣ свирѣлью отдавался,
То мелкою дробью вдругъ по рощѣ разсыпался.

Внимало все тогда
Любимцу и пѣвцу Авроры:
Затихли вѣтерки, замолкли птичекъ хоры,
И прилегли стада.

Чуть-чуть дыша, пастухъ имъ любавался,
И только иногда,
Внимая соловью, пастушкѣ улыбался“...

აკაკი: „მღერალმა გამოიჩინა
აქ თავის ხელოვანება,
ათასწირად დასტუინა
აიგზნო რა გულის ნება.

ნელ-ტკბილად იწუო მან მოთქმა:
ხან წუნარ ჭიკჭიკში სდებოდა,
ხან მისი სალაშურის ხმა
მთას და ველს ეფინებოდა.

ეურსა უკლებდა მღუმარე
კანთიადისა მღერალსა,
მიდამო, არე და მარე
მთლად გაემსტვალა მის ძალსა,

სიჩუმი აძევს მას ფარდა,
არ იძერის, დაწვა ნახირი,
სხვა ფრინველი გუნდი დაწუნარდა,
ჩადგა ნიაგი, ზეფირი.

და მწუემის ადელეგებული
სუნთქვასაც ძლივსდა ბედავდა,
მხოლოდ უძგერდა ცლახ-გული,
სატრფოს რომ მღიმარს ხედავდა“...

რ. ერისთავი:

„მოჭველა ბუღბუღი: დაჭკოვლა, დასტვისა, დააზრიალა,
ხან მაღლა ფარდში ასწია, ხან წყნარად ჩააწყრიალა,
ხან ძირს დაუშვა ბუტბუტით, გაჩუმდა, შეიქაქანა!..

კვლავ ტბილი ენა
არ დააუენა,—

შორს მოისმოდა ბუღბუღის სტევან:
ხან ამაუი, ზავაიანი, ხან წმინდა, ვით სლამური,
ხან კლავის ხმით, სევდიანი, ხან ტბილი და სსამური!

ტუენ ბანს ალევდა,
სიო შეჩერდა,

ეგელა ფრინველებმა გატრუნეს სული,
მწყემსიც კი თრთოდა
და უდინოდა

ვისთვისაც იმს უძგერდა გული“.

ბოლოს ერთხელ კიდევ გაეახსენებთ მკითხველს ჩვენს აზრს რ. ერისთავის შემოქმედებაზე. — რ. ერისთავი მებრძოლ პოეტად არ არის დაბადებული. 1852 წლიდან დაწყებული 1881 წლამდე მისი შემოქმედებას არ აშუქებს ქეშმარიტი პრინციპი და გარკვეული იდეალი: მისი მუზა მხოლოდ „ვარდ-ბულბულის“ და „ღვინო კახურის“ სამეფოში უღარდებოდა დანავარდობს. ხალხის ყოფა-ცხოვრების, ქირავრამის, სიამე-ბედნიერების მადლიან გამოთქმელ-გამომხატველი პოეტი შეიქმნა მას შემდეგ, რაც „კორმოცა ათმა წელმა გაღუნა და კისერში ჩაუკაკუნა“ და როცა მეოთხმოციან წლებში შეიკრა ჯგუფი ქართველ ახალგაზღობისა, რომელმაც მიზნად დაისახა ხალხის ცხოვრების გაცნობა... დღეს ჩვენში ის ითვლება გლეხის „გულის მესილუმლედი“; მისი ქირავრამის, ნეტარება-სიამოვნების მგონსად. როგორც დაინახეთ, ეს აზრი ნახევრადაა მისაღები.

საპატრიო ადგილი რიცხვით და ღირსებით რ. ერისთავის ლექსთა შორის იმ

ლექსებს უჭირავს, რომლებშიაც გლეხის ცხოვრება და სხვა და სხვა სასოფლო საქმე და მოქმედება იდილიურად აღწერილი. პოეტს ძლიერ ემარჯვება ეს დარგი პოეზიისა და მეტოქეც არა ჰყავს ქართულს ლიტერატურაში; მისი ფანდური პირდაპირ ასეთის სიმღერისთვისაა მოთული და აწყობილი. ამ სფეროში რ. ერისთავი დაუვიწყარი და უკვდავია ჩვენს ლიტერატურაში. — მის ლექსებს დიდ აღმზრდელითი მნიშვნელობა აქვს მხოლოდ თაობისათვის და მართლაც ბევრმა თანამოაზრე შეტანილია ქართულს ქრისტიანულ მატერიაში და კეშმარიტად საუკეთესო მასალას შეადგენს... აგრეთვე ყველა მის ლექსები საუკეთესო წყაროა ქართულ ენის შესასწავლად, რადგანაც მათში განსაკვირვებელის მოხერხებით და ოსტატობით შეტანილია მრავალი გაშალაშინებული და გაფაქიზებული, ეგრედ წოდებული, „ხალხური სიტყვები“...

იბ. ვართაგავა.

საზოგადოებრივი აზრები

მე-XIX საუკუნის სიტყვა-კაზმულ მწერლობაში

(გაგრძელება)

აგრა

ახალ

„დაცვა ვინაობისა, ენის, პირადობის, თავისუფლების, არსებითი თვისებაა ეროვნებისა*)... ხალხი ერთ ეკონომიურ და იურიდიულ უღელ ქვეშ მყოფი, ობიექტიურად უკვე მზათ არის ერთობისა და კავშირისათვის, ამას მხოლოდ შეგნება აკლია. მიეცით ხალხს ამასთანავე თვით ცნობიერება და ის ღღეფანდელ ჯოჯოხეთს ხვალ სამოთხედ აქცევს**) ასეთი აზრისავე იყო ილია ქავჭავაძეც, როდესაც იგი 1859 წ. ნაღვლიანად დასტკერის თავის მიძინებულს „მშობელ ქვეყანას“ და გულამოსკენილი კითხულობს:

„ოხ, ღმერთო ჩემო, სუღ ძიფი, ძიფი, რასღა გგეღარსოს ჩვენ გაღვიძება?“. -ო.

ილია დასტირის „ჩვენს ბედშობას“, ჩვენს ერთობას დაკარგულს... წამხდარს გმირობას და მამულს დაობლებულს, „და მომავალ თაობას, ნანასთან ერთად, მამულისათვის თავის გაწირვას აგონებს. მას ღღედის ძუძუ უკბილი შხამადაც შერგებია, მამულისათვის სიკვდილი ვისაც დაზარებია“-ო.

რა აზრი აქვს მგონის თვალში ამ მამულისათვის თავის განწირვას? ნუ თუ ისიც, როგორც მისი მოწინავე მგონებიც, ჩვენი ცხოვრების დანიშნულებას ისევ და ისევ სისხლის ღვრაში, ძლიერ მკლავში და თოფ-იარაღის ტრიალში

შხედავს?! როგორ უნდა შეუთანხმდებოდნენ თმანეთს ჰუმანიური ბუნება და სფემგონისა, როდესაც მალლიდან წითაუწუმ მოესმის: „კაცო, გიყვარდესნია, რომელიც ჰლამობს მთელს ცხოვრდინ წინ ლამპრად ეს სიყვარული წარუშდინლოს და ის წასული საუკუნების რაისკარომელსაც სიმართლე თავისი ხმლის ერრზე დააქვს? ილია სიამით იგონებს სეაშობლოს დიდებუი წარსულს,

„იმ დროს, როცა ქართველის ბედი არ ჩვენ ქართველოვკ გვეჭურა ხელში, არა როცა მამულის შვილობა სისახელოდ იყო ჩვენში“,... და სს.

მაგრამ იგი საკმაოდ განვითარებულ და ფხიზელ-გონებიანი მწერალი იყო, რომ გულხელი არ დაეკრიფა და მთლად მოგონებდა არ გადაქცეულიყო; არა, იგი თამამად ამბობს:

«მას ხუღარ ვსტირით, რად დამარხულა, რად უწყოლო დროს ხელით დანთქმულა... მოგეკლათ წარსულ დროებზე დარდი!.. ჩვენ უნდა ვსდიოთ ახლას სხვა ვარსკვლავს: ჩვენ უნდა ჩვენი ვშგათ შუობადი ჩვენ უნდა მიესცეთ მომავალი ხაღხს!»

ხალხის ამ მომავალზე ჰუიქრობდა ილია მთელ თავის სიცოცხლეში, იგი ცდილობდა ამ მყოფადოსთვის ნიადაგის მომზადებას, არსებულ ღირებულებათა შეფასებას; იგი ხელს აძლევდა მათ კარგს მხარეებს და ჰკავებდა წინ სასულელ გაზს. იგი მოითხოვდა მომავალ თაობისაგან „სულს

*) კვალი. 1903 წ. ეორღანია.

**) მოამბე 1894 წ. 5. ეორღანია. ეკონომიური წარმატება და ეროვნება. №№ V, VI...

ინც საეკლესიო ზეგონს იმას განდევნილ იყვნენ მესხები აქედამ სამშობლოთ, თუ არა. საქმე ის არის, რომ შემდეგ მათს შესვენას ამ ქვეყანაში წარწერები ედარ იღნობენ, მაგრამ კუმუხში თუ მის ახლო კი ისევ იხსენიებიან ესენი. ასურნახაზი (884-სა) მაგალითად შემადგენითნობს: „მე გაგილაშქრე იმ ქალაქს, რომელნიც ნიშურის და ხასტოს მთებზე მდებარეობენ, გადავიარე ტიგდა მიუახლოვდი კუმუხს და მივიღე კუმუხების და მუსკებისკან სპილენძის უდი, საქონელი და ღვინო“. ამისდა მით მე მგონია ძნელი სათქმელი არაა, მესხები, მიუხედავად დამარცხებისა, მაინც იხილან კუმუხში. შეიძლება იგივე ტიგდას მდებარის მეორე წლის დაშქრობა კუმუხში ისევ მათ წინააღმდეგ უთფილიყოფს ართუდი; უთფელ შემთხვევაში ის მაინც ქრდა რჩება, რომ მეტნე სუკუნის ნახუს მესხები აქვე იბოებოდნენ. ამ ფაქტს გარშის უწყებენ, როგორც ზომილი, ისე შიშით. მხოლოდ ვინაგორც სწავლობს დაგვარმუნის, რომ კუმუხში მესხებზე ღანარაკი უდმეტად და ასურნახაზი ტიგდატ-ნიღუპარ ზირველის ნამოქმედარს აწერს აქ თავის თავსა.

ტიგდატ ზიღესარ ზირველის ხანსვე იგუთვნის მეორე ქართულ ტომის სახელდობრ კასკების ზირველი ხსენება. წარწერა შემდეგს მოკვითნობს მათ შესახებ: „4 ათასმა კასკმა და ურუმელმა ხეტთა გაცემბა, თავის იმედულებამ დაიპირეს სუბარტის ქალაქები, რომელნიც ჩემი უფლის ასურის ქვეშევრდობით ითავლებოდნენ. მაგრამ მათ მალე ესრათ ჩემი სუბარტუში გალაშქრების შესახებ. ჩემმა გმირულმა სიმკაცრემ დაამხო ისანი ძირს. ბრძოლის ვერ გამოვლანე ისინი მომხეზოვნენ ფეხებზე. მე დაჯიღევენი ესენი და მთელი თავის ქონებით 120 საომარი ეტლით, წამოვასხი თან და შეურთე ჩემი ქვეყნის მცხოვ-

რები“. ეს თარგმანი იმდენად არეულია, რომ მას არავითარი კომპენტარი არ გაეწეობა. ზემოთ მოყვანილი ტექსტი ფინკლერის თარგმანს წარმოადგენს: შრადერს კი ამ ტექსტის დასაწყისი ესე აქვს გადათარგმნილი: „4 ათასმა კასკმა და ურუმელმა ხეტთა ქვეყნის ჭარის-გაცემბა“. დაბოლოს შტრეკი ასე ასხვავურებს ამ ადგილს: „4 ათასმა კასკმა და ურუმელმა და ხეტის ქვეყნის ჭარის გაცემბა... თუ კასკები აქ მართლად ხეტულების ჭარისგაცემბათ იხსენიებიან, მაშინ შრადერთან ერთად უნდა ვიფიქროთ, რომ ესენი დაქირავებულ ჭარს წარმოადგენდნენ. თუ ეს თარგმანი სწორი არაა, მაშინ, რასაკვირველია, ეს ახსნაც სწორე არ იქნება. ასეა თუ ისე, თუმცა ეს წარწერა ბევრს ანას გვეუბნება მათ შესახებ, მაგრამ იმის დასვენის ნებას მაინც გვაძლევს, რომ კასკები მუსკებთან და ტაბალებთან ერთად დაძვრულან ჩრდილოეთიდავი. როგორც ვინაგორც ფიქრობს, თუმცა ტაბალები გაცილებით უფრო გვიან იხსენიებიან ასურულ წარწერებში, ვიდრე ზემოთ ხსენებულ ითონ ტომში. შემდეგ ტიგდატ ზიღესარ ზირველისკვ წარწერები იხსენიებენ კიდევ ერთს ჩვენთვის საინტერესო ტომს, სახელდობრ დაიანებს—დაიანებს. ამ ტომს, როგორც მაიერი და ბეჯი, ისე ჩვენი პატრიგეომული ისტორიკოსი მ. ჭანაშვილი ტაოციებს უკავშირებენ—ტაოცარის მცხოვრებთ. ეს დაკავშირება ჩემის აზრით მეტად საფუძვლიანია. როგორც შტრეკი გვარწმუნებს ამ ქვეყანას ნაირის ქვეყნის/უგლავზე ჩრდილო დასავლეთი ნაწილი ეჭირა. რა კი ნაირის ქვეყნის ჩრდილოეთი ნაწილი ეფრატის და არაქსის სთავიებს შეიცვალა სკერთით, ამიტომ ზემოთ მოყვანილი განსაზღვრა აშკარათ მიკვირთუებს ტაოზე, სადაც დიდებული გეოგრაფიის კიშურტის აზრით მცხოვრებთა უმრავლესობა შეიძლება ქართულეებს ეკუთვნოდნენ. ხანის ქვეყანა, რომელიდაც ჯერ კიდევ არ იყო ტიგდაზიღესარის

„აღმოცენებული?“. *როტულია* და მრავალფეროვანი ცხოვრება და მაშინ, როდესაც ბატონ-ყმობა ავსებდა მას, ესეც მასავით მრავალ სხვა და სხვა კონკრეტულ ინტერესში უნდა გამოხატულიყო. ილია ბევრს მხარეს შეეხო ბატონ-ყმობისა და უმთავრესი ყურადღება მის დამამცირებელ თვისებას მიაპყრო:

„თუ დემრთმა მისცა შენსა ასუფსა სიღამაზე და მშვენიერება, — მთხვე ჩაგრულო, ვითომ შენს გულსა სასისხარულოდ ეგე ექნება? ქალს წაგართმევენ, ქალს გაკევიდანი, ნამუსს ახლიან შეუბრალეზად, უბრუვილო გულში ღვარძლს ჩაასმინან, კახლიან უფუცლს ფეხ-ქვეშ სათრუყვად“.

აი ამ მოვლენას უთვალისწინებს მგოსანი ყმას; ამავე საკითხს შეეხო იგი „გლახის ნამბობში“, აქ მოთხრობილია ყმის მთელი ისტორია იმ წამამდე, როდესაც მისი ინტერესი ეკახება ბატონის ინტერესს, როგორც ზაქროს თავდადასავალში ვნახეთ, მხოლოდ ეს აუცილებელი კონფლიქტი ბატონსა და ყმას შორის ახლა სხვა ნიადგაზე ხდება. იქ მგოსანმა მიგვითთხა ბატონის ეგოიზმს, მის პარაზიტულ მდგომარეობას; აქაც იგივე ეგოიზმი, მხოლოდ სხვა მხრიდან გასინჯული. მთელი ეს მწარე მოთხრობა ათასნაირ მწვადე კითხვას გვიძრავს გზა და გზა და მისი ყოველი წინადადება ღრმად ჩამთქერბელია; თვითონ გაბრო და მისი ბატონის შეილი დათაკო ცოცხალი აღამიინებია, რომელნიც მწერალმა თავისი გამჭირახი თვლით ჩვენს ცხოვრების ზღვის ტალღებში შეამჩნია და ჩვენ თვალწინ დაგვიყენა. გაბრო ზაქროსა და კაკოს ტოლ-ამხანაგია, მხოლოდ მათზე მეტს ჭეჭირობს და, ჰამლეტის თქმისა არ იყოს, ეგ ფიქრი უზომოს თავისუფალ ნე-

ბის ყოფას. ეს ყაზალები, რომელთაც ასეთი თანაგრძნობით ეყვრობა მწერალი, იმავე ურთიერთობის ნაყოფი არიან, რომელმაც შეჭქმნა არსენა. დათაკო კი იმ წოდების წარმომადგენელია, რომელსაც ნადაგი გამოეცალა, რომლისაგანაც გარდაქმნა მოითხოვა ცხოვრებამ, მაგრამ იმან ვერ მოასწრო შეგუებოდა ახალ განწყობილებას და თავადებული დაეწებულა თავის ენერჯის გასავარჯიშებელ სფეროს. იგი უსაქმოდაა დარჩენილი და თავის გასართობი მეტი ვერაფერი უპოვია, თუ არა თავის ყმების ზურგზე ნაყარდი და ეძლევა თავ-შეუკავებელ ვაყენილ ცხოვრებას. ვერაფერთარი გრძნობა შებრალებისა და ეგოიზმისა დათაკოს ვერ შეაჩერებს, თუ მას წუთიერი სიამოვნება მოეგოს, მისი ბუნება ბატონობით იმდენად დამახინჯებულია, რომ სრულიად არ გაეგება პიროვნების ღირსების პატივისცემა. მას მთელის ქვეყნიერების გვირგვინად თავისი თავი მიაჩნია და ყოველივე მის გარეშე თავის სურვილის დასაკმაყოფილებლად. სასიცოცხლო ლოზუნგი უკიდურესი ეგოისტისა მას თავის პიროვნების ღირსების შეგებაზე კი შეუმუშავებია, პირიქით, მას საერთოდ არ აქვს წარმოდგენა ასეთი საკითხისა *) იგი მხოლოდ პარაზიტია საზოგადოებრივ ორგანიზმზე და არა მაქს შტირნერისებური ეგოისტი, რომელიც ამბობს: „ყველაფე-

*) „იქ, სადაც „მე“-ს შეგება არსებობს არის სხვისი „მე“-ს შეგებაც. თუ აღამიანს დაუკარგავს ბირთვი (ლოკიური ან ეთიური) თავისი არსებისა, იგი მეორე აღამიანში უკვე ვერ ამხნევს აღამიანს, ვერ ამხნევს ისეთ არსებას, რომელსაც აქვს თავისი ინდივიდუალობა. „მე“ და „შენ“ ერთი მეორის განმსაზღვრელი ცნებანი არიან“-ო სწერს ო. ვეინინგერი (Пол и хоракт. 158 с.).

რი ჩემთვის, შე ჩემთვის და ყველაფერს ჩემთვის ვაკეთებო“. მგოსანმა სიკვდილი მიუსაჯა ამ უსარგებლო არსებას იმის ხელით, ვინც მის საწინააღმდეგოდ უნდა უთუოდ გაჩენილიყო საზოგადოებაში. ეგ ახალი მებრძოლი იძულებული იქნებოდა

ამ ბრძოლისათვის სიცოცხლედ გაეწირა, მაგრამ ეგ მას არ აშინებს, რადგანაც სწამს, რომ: „ჩვენს ძვლებზე აღსდგება მრისხანე შურის მაძიებელი“-ო.

ს. დადიანი.

(შემდეგი იქნება)

სუსტ-ხერვებიანი ბავშვები და მათი აღზრდა

(შემდეგი)

ალკოგოლი... წინა წერილში*) ჩვენ იმის მიზეზად, რომ ხშირად სუსტ ნერვებიანი ბავშვები იბადებიან, სხვათა შორის, ალკოგოლიანი (სპირტნარკევი) სასმელების ხმარება დავასახელებთ. ეს საკითხი იმდენად საყურადღებო და სერიოზულია, რომ არ შეგვიძლია მას გვერდი აუაროთ და მარტო ორიოდ სიტყვით შევეხოთ. ალკოგოლი იმთავითვე გახდა იმ ბოროტ სულად, რომელიც ხელს შეუწყობდა და შეუწყობს კერძო ადამიანთა დასნეულებას და უღრავოდ სიკვდილს და მთელ ერის გადაშენებას... საქართველო ღვინის ქვეყანაა... „ისევ და ისევ ღვინითა დრო გავატაროთ ღვინითა“ ეს კლასიკური სიტყვები საქართველოშია ნათქვამი. არსად ისე უშიშრად ღვინოს არ ეტანებიან, როგორც ჩვენში. მას სთვლიან სისხლის მომატებელს და მყუთებელს საშუალებად... ღვინის სმით და ლოთობით გმირულად მოაქვს თავი... ლოთობა კულტად გადაქცეულა. ბევრი ხდება მის მსხვერპლად: მრავალ გვარი ავად მყოფობა, უღრავოდ სიკვდილი, შვილთა

სიყვეჩჩე და სხვა მრავალი მომაკვდინებელი ნაკლი — მოსდევს ღვინის ხმარებას. ალკოგოლით გაბრუნებულს ადამიანს ტვინს ვერ დააჯერებ, რომ ღვინო მავნებელია... ფრიალს საჭიროა პირდაპირი, გაბედული და მეცნიერებაზე დამყარებული იერიშისმიტანა ჩვენს მოსისხლე მტერს — ღვინოზე, რომ შევიტყუოთ რა შვილი ბრძანდება. ეს ჩვენი მტერ-მოყვარე... ამ საკითხის გადასაწყვეტად ჩვენ ცნობილს პროფესორს მკურნალი ავგ. ფორელზე უკეთესს ავტორიტეტს ვერ ვიშოვით. მაშ. მოვეუსმინოთ მას, თუ რას ამბობს იგი ალკოგოლის შესახებ, რომლით მთელი ჩვენი ერი მოწამლულია და რომლის მეოხებით ჩვენს მოზარდს თაობას დაჩემებული აქვს სულიერი ნაკლულევენებანი და მათ შორის ნერვების სისუსტეც. ალკოგოლი მზადდება შაქრის დუღილის მეოხებით, ხილეულობისა და სხვა ნივთთაგან. ალკოგოლის რიცხვს ეკუთვნის: ყურძნის ღვინო, ლუდი, ხილეულობის ღვინო, და გამონახადი არაყი, კონიაკი, ლიკიორი და სხვა... ჩვენს სხეულში ალკოგოლი შედის ნაწლავების საშუალებით, საიდანაც გადადის სისხლში და აქედამ

სხეულის ყოველს ნაწილში, სადაც ერთი მისი ნაწილი იშლება (იწვის) და ერთი კი—სხეულიდან გარედ გადის. ალკოგოლს აქვს ორ გვარი მოქმედება: ა) ჩქარი, ძლიერი (სიმთვრალე), რომელიც ნერვებზე მოქმედებს, და ხანგრძლივს შედეგებს არ სტოვებს... ჩქარა ნელდება; ბ) ხანგრძლივი მოქმედება ალკოგოლისა ისაა, როდესაც სხეული მის ყოველ დღე ხმარებით თანდათან, ნელა-ნელა იწაშლება, რადგან ალკოგოლი სწაშლავს, აღუნებს სიცოცხლის მატარებელი უჯრედების პროტოპლაზმას (წენიკი მარცვლის მსგავსი ნივთიერება, ცილის თვისებისა, რომელიც უჯრედის არსებითს ნაწილად ითვლება). ალკოგოლი არაა მასაზრდოვებელი ნივთიერება, როგორც ამას შეცდომით ზოგიერთნი ფიქრობენ, რადგანაც იმას აზოტი არააქვს... სხეულის შენებაში, ზრდაში ის ვერ მიიღებს მონაწილეობას და ადამიანს აძლევს მხოლოდ გასათბობს მასალას, ესე იგი ენერჯის და ქონს. მაგრამ ამასთანავე ალკოგოლი ძლიერ აღუნებს ნერვიულს წყობას; (სისტემა) მასწავლავს, სჩანს, რომ მისი სარგებლობა პირდაპირ არაფერია... ეს ცოტაა. ალკოგოლი, რადგანაც იწვის სხეულში, აფუქებს, შლის მის შემადგენლობას, ასე რომ ის შეიძლება შევადაროთ გოგირდის ნახშირს, რომელიც მართალია გათბობას ხელს უწყობს, მაგრამ ამასთანავე, რადგან მრავალ სიმკვავეს იძლევა, იწვევს ქვებსა და ორთქლის მანქანაში ჟანგს... ამისი მსგავსია ალკოგოლის მასაზრდოვებელი თვისება!

ა. სიმთვრალე. ფიზიოლოგოსი კლოდ ბერნარი ამბობს: „ალკოგოლი ტიპური ძილის მომგვრელი შხამია“... მისი უმთავრესი მოქმედება ისაა, რომ იწვევს ტვინის სიღამბლეს, ესე იგი აღუნებს და აზ-

რალებს ტვინის მოქმედებას. პირველხანად, მართალია, ადამიანი ალკოგოლის მიღების შემდეგ შენიშნავს ენერჯის გაძლიერებას, სიხალისეს, მაგრამ ეს ჩქარა წარმავალი, მოკლე დროითი მოვლენაა. მას მოსდევს მოღუნება, დასუსტება კუთებისა და კუთებთან დაკავშირებული ნერვებისა. მეტად საგულისხმოა ის მოვლენა, რომ ტვინის თვითეული თვით უბრალო სიღამბლე სასიამოვნო განცდას წარმოშობს. ღვინით გამოხარებული ადამიანი ვერ გრძობს, რომ მისი ტვინი სიღამბლეს განიცდის, როცა ის მხიარულობს... მაშინ ადამიანი ვეღარ გრძობს ვერც სიცივეს, ვერც სითბოს სწორედ იმ დროს, როდესაც ნამდვილად სითბოა და სიცივე. ღვინო გვადლევს ჩვენ ილიუზიებს, მოჩვენებითს, ოცნებითს შეგრძნებებს და განცადათა, ესე იგი მას, რაც სინამდვილეს ეწინააღმდეგება. გამოფხიზლების შემდეგ ადამიანი ფიცს სდებს, რომ აღარ დალევს ღვინოს, მაგრამ ამ ფიცს მალე ივიწყებს, თუ შემთხვევა მიეცა... არა ისეთი მცირე წილი ალკოგოლისა, რომელიც მავნებელი, ირიყოს ჯანის სისხლისთვის... ალკოგოლს თანსდევს სხვა და სხვა უჯუნური და უზრდელი საქციელი. სქესობრივი მოქმედებისთვის ალკოგოლი მავნებელია. ჯერ კიდევ შექსპირმა სთქვა: „ღვინო სურვილს აძლიერებს, ხოლო მოქმედებას აძნელებს“... დანაშაულთა სტატისტიკა ამტკიცებს, რომ 75% მათი ჩადენილია მაშინ, როდესაც ადამიანი შეზარხოშებული ყოფილა. შეზარხოშებას, მასწავლავს, შეუძლია ადამიანს სიკუდილ ჩადენინოს. ციურების გამოძიებელი ლანგი ამტკიცებს, რომ სამშაბათობით, ოთხშაბათობით, ხუთშაბათობით და პარასკეობით საშუალო რიცხვით ხდება ათი ან თერ-

თმეტი ბრტოტ-მოქმედება, ისიც უმთავრესად, საღამოსხანს... შაბათს—13, კვირას სამოცი, ხოლო ორშაბათს—22... ათაშანგის სტატისტიკამ დაამტკიცა, რომ ეს სენი შეეყარა 25 პრ. იმ დროს, როდესაც ავადმყოფნი ფიზიკური იყვნენ, ხოლო—75 პრ. იმ ეამს, როდესაც ისინი მთვრალნი იყვნენ... დადი განსხვავება!!

ბ. სხეულის უჯრედების ქრონიკული, ხანგრძლივი მოწამვლა. სისხლის მატარებელი ძარღვები გაგანიერდებიან ალკოგოლის საშუალებით, სხეულის ქსოვილების (ткани) კვება იცვლება და ცალკე ნაწილებში გროვდება ქონი. ქონი გროვდება გულსა, ძარღვების შიგნით პირზე, ღვიძლსა და თირკმელებში. ხანდა ხან კი უჯრედები იკუმშება... შეიძლება ძარღვების ანთებაც გამოიწვიოს ალკოგოლით. შენიშნულია ტვინის ხანგრძლივი შეკუმშვა, რომელიც ნელო-ნელო სწარმოებს... ჯერ იწყება ტვინის უჯრედების წყნეი ნაწილების სიწამბრე, რომელიც მის მოქმედების შესუსტებაში გამოიხატება. ალკოგოლის მიმდევარს ადვილად გულიმოდის, ზნეობრივი წარმოდგენები და მოვალეობის გრძობა თანდათან ეკარგება, აგრეთვე მისი ნებაც სუსტდება, უზრდელობას სჩადის და სიცრუევს მისდევს. მას ემართება ნერვების კანკალი, თეთრი ცხელება (ანუ მთვრალთა ცხელება) და სხვა... მას გული მისდის, მოჩვენებანი თვალთწინ უდგია, შიში, კანკალი, გონებითი დაჩლუნგება, ნერვების საშინელი გაღიზიანება — ყოველივე ეს მას დღეს უმოკლებს... ხშირად უეცრად ემართება ალკოგოლის მსმელს სისუსტე, სიღამბლე, სიკვდილი, უფრო კი გულის სიმსუქნისა და ღვიძლის დაზარების გამო. ზომიერადაც ღვინის ხმარება მანებელია ადამიანისთვის. შევიცარიის სულით ავათმყოფ-

თა თავშესაფარს სახლებში 20—30 პრ-ცენტამდის ალკოგოლის მხმარებელია... მაგრამ უფრო საშიშია შემდეგი გარემოება... ალკოგოლი მამაკაცის თესლის მწარმოებელს უჯრედებს სწამლავს, თესლის უჯრედები თვის შორის შეიცავს ყველა მემკვიდრეობითს ენერჯიას, რომელიც გამოყვება მომავალს ბავშვს და ამისგამომათი თვით უმნიშვნელო მოწამლვაც კი მავნებელია ჩამომავლობისათვის. მეცნიერმა ღემემ შეაღარა 57 ბავშვი ლოთობის მიმდევარი ათის ოჯახისა 61 ბავშვს ამდენივე ფიზიკლ ოჯახისას. პირველთაგან მხოლოდ 10 განვითარდა ნორმალურად გონებით და სხეულით, ხოლო დანარჩენ 47-ს ბავშვში ზოგი გამოვიდა გამოყვეყნებული, ზოგი ბენდიანი, ზოგი ყრუ-მუნჯი, ზოგი ლოთი, ზოგი თავცანცარა, ზოგი მახინჯი და პატარა ტანისა და ან მოკვდა დაბადების შემდეგვე. ფიზიკლი ოჯახის 61 ბავშვთა შორის 50 განვითარდა ნორმალურად... ორი მესამედი ყვეყრა-ბენდიანი ბავშვებისა ლოთი მშობლების შვილებია. პრაფესორის ბუნგეს, გამოკვლევით 100 დედათა შორის, რომელნიც თვითონ აწოვებდენ ბავშვებს 91,15 პრ. იმ მამების შვილებია, რომელნიც არ სვამდნენ, 88 პრ. ზომიერად მსმელი მამებისა, 31 პრ. ზომამე ცოტა მეტის მსმელი მამებისა და 10 პრ.—კი ლოთებისა. ლოთების ჩამომავლობას ადრე უფუქდება კბილები, მიზიდულობა აქვს ქლერქისა, ნერვების და სულიერსნეულებათადმი. პულმანმა დაამტკიცა პოლიციის მიერ მიწოდებული ცნობების მიხედვით, რომ ერთს ქალს, რომელიც 1740 წელს დაიბადა და ლოთობას მისდევდა, ჰყავდა ბოლო დრომდის 83½ შთამომავალი, რომელთაგან 709 ცხოვრების გამოკვლევა შეიძლებოდა. იმათგან

106 ქორწინების გარეშე დაიბადა, 142 — გამოვიდა მათხოვარი, 61 — საზოგადოების ხარჯით ინახებოდა, 181 — ქალი გარყვნილებით სცხოვრობდა, 76 გამოვიდა ბოროტმოქმედი (მათში 7 კაცის მკვლეელი). 75 წლის განმავლობაში ეს ოჯახი სახელმწიფოს უღირდა 5 მილიონ მანეთად... ალკოგოლის მიერ წარმოშობილი ხალხის გადაშენება თვალთ შთქოხლ შესაძრველი არაა... ხალხი მხიარულობს, მრავლდება, ნათვლა, ქორწილი, წვეულება გაჩაღებულია, მაგრამ უმეტესი ნაწილი მოკლეხანა ზნეობრივი და გონებრივი ნაკლულევიანებით. ბევრი მათგანი ბინას პოულობს სულით ავამყოფთა თავშესაფარში და აგრეთვე მიდის საცხოვრებლად ბიჭთა სადგურში და მით ხდება საზოგადოების მეტეს ბარგად. მათის მეოხებით მშრომელი ფხიზელი ადამიანების ცხოვრება გაძნელებულია. შვეიცარიაში ახალგაზრდა ჯარის კაცების გაწვევის ჟამს 31 პრ.-დამ 60 პრ.-მიდის სამხედრო სამსახურისთვის უფარგისია... ნამდვილს ყვეყნებს ხომ სამსახურში არ იწვევენ!.. სამხედრო სამსახურისთვის დაწუნებულთა შორის 6 პრ. სუსტ კუიანია. ეს ციფრები მტკიცედ დაკავშირებულია ალკოგოლის ხმარებასთან.

ბეკოლდამ გამოიკვლია 9000 ყვეყნი და მათის დაბადების დღის ცოდნის მეოხებით გაიგო მათის ჩასახვის (მუცლად ღების) დღე. მათი უმრავლესობის მუცლად ღების დღე — მოდიოდა ყურძნის რთვლის და ყველივრის დღეებში და ან მათთან დაახლოებულს დღეებში. ამ დღეებში საზოგადოდ მეტად ლოთობენ და სქესებრივი ეთნიკ ემატებათ. მართალიცაა: თესლის უჯრედებს, მსწრაფლად გაქვინთილთ ალკოგოლით, არ შეუძლია მოინელოს მოკლე დროში შხამი და იმდროს, როდენ-

საც თესლი სხეულს შორდება, ის დამძიმებულია ამ შხამით... სწორედ ამ დროს მუცლად ღებული მომავალი ადამიანი მოშხამული თესლიდამ ვითარდება და თან მოაქვს სოფლად შხამით მოწამლული ფიზიკური და სულიერი ბუნება. (ამას ჰქვია ბლასტოფტორია).

სიმართლე მოითხოვს ვთქვათ, რომ სრულს უარყოფას ალკოგოლიანი სასმელებისას შეუძლია ადამიანს მისცეს ნორმალური ცხოვრების საშუალება. ალკოგოლის ხმარება არავითარს სარგებლობას არ იძლევა. იმის ღაპარაკი, რომ ალკოგოლის სმის მოსპობით, მოისპობა ვენახები და მეღვინეობა, მეტად სასაცილოა. განა არ შეიძლება ერთი მავნებელი წარმოება შეიცვალოს მეორე სასარგებლო წარმოებით? ვენახების ნაცვლად შეიძლება გაავაშენოთ მავალითად ხილის ბაღები 150 წლის წინ შვეიცარიის პოეტის ალბრეხტის ფონ-გალლერი თავისს ლექსში „ალბები“ (მთა) ამბობს შემდეგს საგულისხმო სიტყვებს, რომელნიც ჩვენს თავისუფალს თარგმანში მოგვყავს:

„გუჯაჯულ ვაზით აქ არაა შემკული ბორცნი,
მეშოდგომაზე ჯრ სწურავენ აქ კურძნის ბტენებს...“

მოსიანს აქ ოდენ იმათ ნაცვლად წყლით
სავსე ჰები,
რომეღენც ცივსა წუჯს აძლევენ შილოდ
მწკურვადებს...“

ბედნიერებო! ბედს უმადლით, რომ თქვენ არ
მისდევთ
ღვინისს სმასთან შეერთებულს შიხარულებას.
არცა ეწობათ სიმთვრალეს, კაცის ადმუჯავს...
ამათ იშორებთ უდროოდ დროს დასმარებას.
ბუნება იცავს შირუტეებსა ღვინისს სმისკან;
ხოლო კაცი კი ღვინით ჰვარავს ღვთისს ხსტებას.“

თმეტი ბრორტმოქმედება, ისიც უმთავრესად, საღამოსხანს... შაბათს—13, კვირას სამოცი, ხოლო ორშაბათს—22... ათამანგის სტატისტიკამ დაამტკიცა, რომ ეს სენი შეეყარა 25 პრ. იმ დროს, როდესაც ავადმყოფნი ფიზიკური იყვნენ, ხოლო—75 პრ. იმ ეპოს, როდესაც ისინი მთვრალნი იყვნენ... დადი განსხვავებაა!

ბ. სხეულის უჯრედების ქრონიკული, ხანგრძლივი მოწამვლა. სისხლის მატარებელი ძარღვები გაგანიერდებიან ალკოგოლის საშუალებით, სხეულის ქსოვილების (ткани) კება იცვლება და ცალკე ნაწილებში გროვდება ქონი. ქონი გროვდება გულსა, ძარღვების შიგნით პირზე, ღვიძლსა და თირკმელებში. ხანდა ხან კი უჯრედები იკუმშება... შეიძლება ძარღვების ანთებაც გამოიწვიოს ალკოგოლი. შენიშნულია ტვინის ხანგრძლივი შეკუმშვა, რომელიც ნელა-ნელა სწარმოებს... ჯერ იწყება ტვინის უჯრედების წენიკი ნაწილების სიწამლად, რომელიც მის მოქმედების შესუსტებაში გამოიხატება. ალკოგოლის მიმდევარს ადვილად გულიმოდის, ზნეობრივი წარმოდგენები და მოვალეობის გრძობა თანდათან ეკარება, აგრეთვე მისი ნებაც სუსტდება, უზრდევლობას სჩადის და სიცრუევს მისდევს. მას ემართება ნერვების კანკალი, თეთრი ცხელება (ანუ მთვრალთა ცხელება) და სხვა... მას გული მისდის, მოჩვენებანი თვალთწინ უდგია, შიში, კანკალი, გონებითი დაჩლუნგება, ნერვების საშინელი გაღიზიანება — ყოველივე ეს მას დღეს უმოკლესს... სწორად უყურად ემართება ალკოგოლის მსმელს სისუსტე, სიღამბლე, სიკვდილი, უფრო კი გულის სიმსუქნისა და ღვიძლის დაბებრების გამო. ზომიერად ცალკე ღვინის ხმარება მანებელია ადამიანისთვის. შვეიცარიის სულით ავათმყოფ-

თა თავშესაფარს სახლებში 20—30 პრ.—ცენტამდის ალკოგოლის მხმარებელია... მაგრამ უფრო საშიშია შემდეგი გარემოება... ალკოგოლი მამაკაცის თესლის მწარმოებელს უჯრედებს სწამლავს, თესლის უჯრედები თვის შორის შეიცავს ყველა მემკვიდრეობითს ენერჯიას, რომელიც გამოყვება მომავალს ბავშვს და ამისგამო მათი თვით უმნიშვნელო მოწამლვაც კი მანებელია ჩამომავლობისათვის. მეცნიერმა დემემ შეადარა 57 ბავშვი ლოთობის მიმდევარი ათის ოჯახისა 61 ბავშვს ამდენივე ფიზიკურ ოჯახისას. პირველთაგან მხოლოდ 10 განვითარდა ნორმალურად გონებით და სხეულით, ხოლო დანარჩენ 47-ს ბავშვში ზოგი გამოვიდა გამოყვანილებული, ზოგი ბნელიანი, ზოგი ყრუ-მუხჯი, ზოგი ლოთი, ზოგი თავცანცარა, ზოგი მახინჯი და პატარა ტანისა—და ან მოკვდა დაბადების შემდეგვე. ფიზიკური ოჯახის 61 ბავშვთა შორის 50 განვითარდა ნორმალურად... ორი მესამედი ყვეყა-ბნელიანი ბავშვებისა ლოთი მშობლების შვილებია. პრაფესორის ბუნგეს. გამოკვლევით 100 დედათა შორის, რომელნიც თვითონ აწოვებდნენ ბავშვებს 91,15 პრ. იმ მამების შვილებია, რომელნიც არ სვამდნენ, 88 პრ. ზომიერად მსმელი მამებისა, 31 პრ. ზომავზე ცოტა მეტის მსმელი მამებისა და 10 პრ.—კი ლოთებისა. ლოთების ჩამომავლობას ადრე უფუჭდება კბილები, მიზიდულობა აქვს კლერქისა, ნერვების და სულიერ სწეულებათაღმძი. პელომანმა დაამტკიცა პოლიციის მიერ მიწოდებული ცნობების მიხედვით, რომ ერთს ქალს, რომელიც 1740 წელს დაიბადა და ლოთობას მისდევდა, ჰყავდა ბოლო დრომდის 83½ შთამომავალი, რომელთაგან 709 ცხოვრების გამოკვლევა შეიძლებოდა. იმათგან

106 ქორწინების გარეშე დაიბადა, 142 — გამოვიდა მათხოვარი, 61 — საზოგადოების ხარჯით ინახებოდა, 181 — ქალი გარყვნილებით სცხოვრობდა, 76 გამოვიდა ბორატმოქმედი (მათში 7 კაცის მკვლეელი). 75 წლის განმავლობაში ეს ოჯახი სახელმწიფოს უღირდა 5 მილიონ მანეთად... ალკოგოლის მიერ წარმოშობილი ხალხის გადაშენება თვალთ შთქოშ შესამჩნევი არაა... ხალხი მხიარულობს, მრავლდება, ნათვლა, ქორწილი, წვეულება გაჩაღებულია, მაგრამ უმეტესი ნაწილი მოკლულია ზნეობრივი და გონებრივი ნაკლებეანებით. ბევრი მათგანი ბინას პოულობს სულით ავთმყოფთა თვე შესაფარში და აგრეთვე მიდის საცხოვრებლად ბიწთა სადგურში და მით ხდება საზოგადოების მეტს ბარგად. მათის მეოხებით მშრომელი ფხიზელი ადამიანების ცხოვრება გაძნელებულია. შვეიცარიაში ახალგაზრდა ჯარისკაცების გაწვევის ეამს 30 პრ.-დამ 60 პრ.-მდის სამხედრო სამსახურისთვის უფარვისა... ნამდვილს ყეყეებს ხომ სამსახურში არ იწვევენ!.. სამხედრო სამსახურისთვის დაწუნებულთა შორის 6 პრ. სუსტ ჰეუინაია. ეს ციფრები მტკიცედ დაკავშირებულია ალკოგოლის ხმარებასთან. ბეცოლლამ გამოიკვლია 9000 ყეყეი და მათის დაბადების დღის ცოდნის მეოხებით გაიგო მათის ჩასახვის (მუცლად ღების) დღე. მათი უმრავლესობის მუცლად ღების დღე — მოდიოდა ყურძნის რთვლის და ყველივრის დღეებში და ან მათთან დაახლოებულს დღეებში. ამ დღეებში საზოგადოდ მეტად ლოთობენ და სქესბრივი ეინიკ ემატებათ. მართალიცაა: თესლის უჯრედებს, მსწრაფლად გაქედნილით ალკოგოლით, არ შეუძლია მოინელოს მოკლე დროში შხამი და იმდროს, როდენ

საც თესლი სხეულს შორდება, ის დამიმებულია ამ შხამით... სწორედ ამ დროს მუცლად ღებული მომავალი ადამიანი მოშხამული თესლიდამ ვითარდება და თან მოაქვს სოფლად შხამით მოწამული ფიზიკური და სულიერი ბუნება. (ამას ჰქვია ბლასტოფტორია).

სიმართლე მოითხოვს ვთქვათ, რომ სრულს უარყოფას ალკოგოლიანი სასმელებისსა შეუძლია ადამიანს მისცეს ნორმალური ცხოვრების საშუალება. ალკოგოლის ხმარება არავითარს სარგებლობას არ იძლევა. იმის ლაპარაკი, რომ ალკოგოლის სმის მოსპობით, მოისპობა ვენახები და მეღვინეობა, მეტად სასაცილოა. განა არ შეიძლება ერთი ბავუნებელი წარმოება შეიცვალოს მეორე სასარგებლო წარმოებით? ვენახების ნაცვლად შეიძლება გაავსენით მაგალითად ხილის ბაღები 150 წლის წინ შვეიცარიის პოეტი ალბრეხტი ფონ-გალლერი თავის ლექსში „ალბები“ (მათ) ამბობს შემდეგს საგულისხმო სიტყვებს, რომელნიც ჩვენს თავისუფალს თარგმანში მოგვყავს:

„ვერაგულ ვახით აქ არაა მუჟული ბორცნი,
შემოდგომაზე ღრ სწურაყენ აქ ყურძნის მტე-
უნებს...“

მოსჩანს აქ ოდენ იმათ ნაცვლად წყლით
სავსე ჭები,
რამიუნტ ცივს წყალს აძლევენ მხოლოდ
მწუჟრავლებს...“

ბედნიერებო! ბედს უმადლით, რომ თქვენ არ
მისდევთ

ღვინისა სმისთან შეერთებულს მხიარულებას.
არცა ეწეაბით სიმთვარეებს, კაცის დამღუპავს...
აბთ იშორებთ უდროოდ დროს დასამარებას.
ბუნება იცავს შირტუქვისსა ღვინის სმისგან:
ხილოდ კაცი კი ღვინით ჰკარგავს ღვთის ხ-
ტებას.“

ის საზოგადოება, რომლის წევრნი ღვი-
ნოს არ სმენ, ასწილ ჯანსალი და ზრდი-
ლია, ვინემ საზოგადოება, ალკოგოლის
მოყვარული... პოეზია, შეთხუზული ალ-
კოგოლის ზედგაღწეით, მდაბალი ღი-
რსებისაა. ბახუსი, ღმერთი ღვინისა და
მზიარულებისა, — არის სიტრუვის ღმერთი.
მთელი მისი კულტი საძაგელი მოტყუე-
ბაა, ცრუმორწმუნეობასა და ფულის ინტე-
რესზე დამყარებული. ესეც უნდა ვსთქვათ,
რომ ზომიერად ღვინის მსმელები არიან
ალკოგოლის ხმარების ნამდვილი გამაე-
რცელებელნი; და უფრო საშიშნი ლო-
თებზე. ამის გამო, მეცნიერთა აზრით,
ფრიად საჭიროა ღვინის, არყის და სხვა
მაგარი სასმელების სრული აღკვეთა, უა-
რყოფა. მითი ვაქრობის აღკრძალვა...
ნორვეგიაში, სადაც ლოთობა წინად მე-
ტად გავრცელებული იყო, დღეს შემკი-
რდა ალკოგოლის ხმარება. ამასთან ერ-
თად დანაშაულთა რიცხვი თანდათან მკი-
რდება, სიყვეყნეს ნაკლებ შეხვედებით,
სულით ავთამყოფობა მინც აღარ მატუ-
ლობს. შვეციაში 1860 წლიდან მიიღეს
ზომები ლოთობის წინააღმდეგ, და ხალ-
ხის ჯანის სისაღმ იმატა... სამხედრო სამ-
სახურში შესწავლელთა შორის ცოტაა
უფარგისი წინაღობებთან შედარებით...
ის საკითხი, თუ რამდენად სასარგებლოა
ღვინო, როგორც წამალი, ჩვენ არ გვაი-
ნტერესებს... საექიმო მეცნიერებას მოე-
პოება მრავალი შხამა ავთამყოფდა მოსა-
რჩენად... ასე მსჯელობს პროფესორი
ფორელი ალკოგოლის შესახებ... მკურნა-
ლი ჰავანე (მისი წიგნი: *гигиена нервн.
страданий у детей* რუსულს თარგმანში)
ამბობს, რომ „ლოთობა ნამდვილი შავი-
ჭირია თანამედროვე საზოგადოებისათვის
და თანდათან ვრცელდება, მისდა მიუ-
ხედავად, რომ მრავალი სიფხიზლის სა-

ზოგადოება დაარსდა. ის დიდს ზარალს
სწადის. ჩრდილოეთ ამერიკის შვერთე-
ბულს შტატებში ათისწლის განმავლობა-
ში ლოთობის მეოხებით ასი ათასი ბავშვი
მიიღეს თავშესაფარებში; ამას გარდა
რამდენი გაეციდა, რამდენმა თავი მოიკ-
ლა, რამდენი დაქვრივდა და დაობლდა...

საუკუნეთა განმავლობაში განუწყვე-
ტელს ლოთობას, მისი მეოხებით ჩვენ
მიერ მიღებულ მეცნიერების საშუალებ-
ებით ფიზიკურს და სულერს ნაკლს,
ჩვენ თამამად ვთვლით იმის უმთავრეს მი-
ზეხად, რომ ჩვენ უენერგონი, სუსტე-
ბიანები, საქმის ბოლომდის ვამტანნი არ
ვართ. ყოველს საზოგადო საქმეს პირველ
ხანად ერთგულად ვეკიდებით, თითქოს
ენერგიით, გულს მოდგინებით, მაგრამ
შუაგზახვედ გულა გვიცივდება, იმ საქ-
მის ხალის ვკარგავთ, რომელსაც დასაწყ-
ისში აღტაცებით ვეგებობოდით. ამის
მეოხებით ჩვენი საზოგადო საქმე ტატიო,
კუს ნაბიჯით მიდის წინ... ისიც თითო-
ოროლა ბეჯითი და გონებით საღი გვა-
მის მეოხებით... ჩვენი ერის მიერ თვით
მამულის შეილურის საღი შეგნების უქო-
ნლობაც იმავე მიზეზის ბრალია...
შეგნება — ტვინის ნაყოფია... საღს
ტვინს საღი შეგნება აქვს და დაავთამყო-
ფებულს ტვინს კი — სუსტი, ზერელი შე-
გნება ახლავს... ალკოგოლით გაქვნი-
თილს ტვინს არ შეუძლია საღი, სწორი
და მტკიცე შეგნება. ყოველივე ამის შემ-
დეგ შიში მოიცავს დაკვირვებულს ადა-
მიანს, როცა გაითვალისწინებს, თუ რაი
ქნება მომავალში, უკეთუ ქართველმა ერ-
მა ან სულ არ იილო ხელი საყვარელს
„ნუნუა“-ზე და ან არ შეამკირა მისი
ხმარება. არაა გასაკვირველი, რომ ყმაწ-
ვილს, რომლის მამა ლოთობას მისდევდა
გამოჰყვეს (მცირე გამოწკლისს გარდა

რომელიმე სულიერი ნაკლი, თუნდა ნერვების სისუსტის სახით... წარმოიდგინეთ ასეთი ცმაწვილი იმ სკოლის მოწაფედ, რომელშიც მუნჯურ მეთოდით უცხო ენაზე ასწავლიან... რა გასაკვირველია, რომ მან სწავლის სიმძიმეს ვეღარ გაუძლოს და შუა გზამდის ძლივს მიატანოს... სწორედ დღეს გვმართებს გლაშქრება ღვინის წინააღმდეგ. გვეყო, რაც მან დაგვაზარალა... მერე გვიანლა იქნება... ამისდა მიუხედავად, ჩვენს პოეზიაში შეხედებით ღვინის მიმართ ქებათა ქებას... ალ. ქავჭავაძე ღვინის სმას სწავლის ძებნაზე მალა აყენებს (თუ ამ სიტყვებს ლოთების დასაცინად არ ჩავთვლით), გრიგოლ ორბელიანი, რაფ. ერისთავი, ვახტანგ ორბელიანი და სხვანი... ღვინის სმას და მასთან შეერთებულს ღვინის, ქიფის, დროს გატარებას შეაქებენ... უკუ ვაგდოთ ეს მტკნარი შეცდომა... ფხიზელის თვალით, პირდაპირ, მიუღღმოდ შევხედოთ იმ საშიშროებას, რომელსაც ღვინის სმა და ლოთობა უქადის ჩვენს ერს... სიფიზლის ქადაგება მოფინოთ ჩვენს ერში... ნათლად დავანახვოთ მას მისი მტერი, დღეს მის მიერ მეგობრად დასახული, ღვინო... იაკობ გოგებაშვილმა თავის „ბუნების-კარში“ მოათავსა ბ. ივ. გომართლის მშვენიერი ვრცელი წერილი, რომელიც ბავშვებს სხვა ჰიგიენურ დარიგებებთან ერთად იოფიზიფს, ღვინის სმის მავნებლობას უმოძღვრებს... რაც მეტი იქნება ამისი მსგავსი წერილები არა თუ საყმაწვილო სახელმძღვანელოებში, — არამედ ხალხში გასავრცელებლად, ისა სჯობია...

სოფ. მღვდლების და მასწავლებლების მოვალეობაა — თვით კი არ უნდა აძლევდნენ ლოთობის მავალითს ხალხს, — არამედ განუმარტებდნენ მას ალკოგოლის

მავნებლობას... თუ დიდები ვეღარ მოახერხებენ სრულიად გადაეჩვიონ ღვინის სმას და მხოლოდ ზომიერ მსმელთა რიცხვში ჩაეწერებინან, იმას ყოვლის ღონისძიებით მაინც ეცდებიან, რომ ახალ-თაობას, ჩვენი ქვეყნის მომავალს ბურჯს ღვინის მავნებლობა შთააგონონ... ამის მეოხებით ახალთაობას რამდენადმე ნორმალური ჯანის სისაღე მაინც ექნება და, რაც უფრო სასურველია, ნერვების მოქმედებაც ექნება წესიერი...

საპიგიენო მწერლობაში ზოგიერთს აცტორებს მოჰყავთ იმის მაგალითები, რომ ღრმა მოხუცებულთა და ას წელს გადაცილებულთა შორის ურვეიან თითო ოროლა ღვინის ჰარბად მსმელებიც, — ზომიერად მსმელები კი (გიოტე, მოლიტკე და სხვა) უფრო მეტი... მაშასადამე ღვინის სმა მათი აზრით ვერც მავნებელი არაა. მაგრამ ერთი ორი მაგალითი ხანგრძლივი სიცოცხლისა მსმელთა შორის საზოგადო კანონის გამოსაყალიბებლად არ გამოგვადგება, რადგან ამ მაგალითებს გამონაკლისის ხასიათი აქვთ... ამას ვარდა აღამიანის სიცოცხლე, რომელსაც დიდი საიდუმლო ეწოდება, მარტო ჰიგიენური დარიგებების შესრულებაზე კი არაა დამყარებული: ის, სხვათა შორის, დამოკიდებულია იმ სასიცოცხლო ძალაზედაც, რომელიც თან დაჰყვება აღამიანს, როგორც მემკვიდრეობითი განძი... სიცოცხლისთვის მნიშვნელობა აქვს: გონების და ფიზიკურს მუშაობას და მის რაოდენობას და ხანგრძლივობას, გონიერულს კვებას, ფიზიკურს ვარჯიშობას, სხეულის კანის სისუფთავეს და მის გამაგრებას... მაგრამ კმარა... ჩვენი წერილის საგანი ის კი არაა, რომ სიცოცხლის ხანგრძლივობის ყველა პირობა განვიხილოთ, —

არამედ დავამტკიცოთ ის, რომ ლოთობას ცული გავლენა აქვს ადამიანის ჯანის სი-საღებზე საზოგადოლო და, კერძოდ ის, რომ მის მეოხებით იბადება საშოში ჩასახვის დლიდამევე ფიზიკურ და სულიერ ნაკლუ-

ლევანებებიანი შთამომავლობა, მოკლებუ-ლი საღს ნერვებს... ეს აზრი საკმაოდ განვმარტეთ.

ი. ფერაძე.

(შემდეგი იქნება)

პერბარს პუბლიანი

„მისეილ კრამერი“

ათხ მოქმედების დრამა

მოქმედება მესამე

(ბეხის რესტორანი. პატარა ღუფუნა ძველ გერმანულ გემოვნებაზე შორთული. სტოლები და სკამები ამომწვარი სურათებით. მარცხნივ ბუფეტის მარმარილოს ფიცრით და ღუფის ბუფეტიალა ონკანით. ბუფეტს იქით ლიქორების დასადგამი და სხ. აქვე არის ფანჯარა, რომელიც სამზარეულოში გადის. მარცხნივ კარებია, რომელსაც კაცი გაუავს უკან საოჯახო განუთილებაში. დიდი ფანჯარა სუფთა ჩამოსაფრებით (ფარდებით) და იმის გვერდით შუშებანი ქუჩაში გამოსასვლელი კარები. გვერდზეც კარები, მერე ოთახში გასასვლელი. სხლად შებნიდებულია. ღიზა ბენში, ღამაზი და სუფთად ჩაღმული, თეთრი წინსაფრით, უკან კარებიდან გამოდის ბუფეტში. ღიზა უასნადით რადიკას ქსოვს. თვალს გადაავლებს დარბაზს და დაინახავს არნოლდს, რომელიც წინა სტოლზე ზის მარჯვნივ და წინ ჭიქით ღუფი უდგა. ღიზა ჰქსოვს და თან თავს აქნევს.

არნოლდი. (ძალზე გაფითრებულია. ოდნავ სტუმს ფეხის წვერს იატაკზე. გაშტერებული უფურებს ღიზას და მერე ეუბნება) სა-ლაშო მშვიდობისათ! (ღიზა განკვებ ოსრავს და შირს უკან იბრუნებს).

არნოლდი (შეაღრათ) სალაშო მშვიდობისათ?! (ღიზა ჰასუნს არ აძლევს) არ გინდათ და არც საჭიროა! ნუ გეშინიანთ ტირილს არ დავიწყებ! (განგაძობს ადგილებულად და ფარულად ღიზას უერებას) რათ აღებდით რესტორანს, თუ სტუმრებს ასე უზრდელად მოექცეოდით?

ღიზა ბენში. მე სრულებითაც უზრდელი არა ვარ. თავი დამანებეთ!

არნოლდი. მე თქვენ — სალაშო. მშვიდობისა გითხარით.

ღიზა ბენში. შე კიდევ მადლობა გადაგიხადეთ.

არნოლდი. ეგ ტყუილია.

ღიზა. დახეთ!? რა ვქნათ!.. მაგრამ ეგ ჩემთვის სულ ერთია (სიჩუმე). (არნოლდი ღიზას ესერის ქადადისკან გაკეთებულ ისარს. ღიზა ამაყად და უმეხათ იჩივავს მხრებს).

არნოლდი. თქვენა გგონიათ, რომ მაგნარიო ქცევა ჩემზე რამე შთაბეჭდილებას ახდენს?

ღიზა. მე გგონი უფლება მაქვს, რაც მინდა ის ვიფიქრო!

არნოლდი. მეც ისევე ვიზიდი ლულში ფხას, როგორც სხვები, გესმით!? და ამას ვერ მოითმენ. ან და იქნება აქ შემომსვლელს მონოკლი უნდა ჰქონდეს გავითებული? მერე რა ისეთი დიდი კაცები დაბრძანდებიან ამ თქვენ რესტორანში? თქვენა გგონიათ იმათი შეემუქნებება და ეხლავე გავიქცევი? ეგ მეტის მეტი იქნება იმ არამზადებისათვის?

ლიზა. (შუჭარათ) ოპ. ოპ. ყმაწვილო, დაუკრეფავი ნუ გადასდიხართ! ძალიან არ მოგხვდეთ მაგის გამა!

არნოლდი. აბა, ერთი სკალის ვინმე! მე ვაჩვენებ სეირს! გესმით? რასაკვირველია თუ დავაცლი! (ღიახა იფინის).

არნოლდი. თუ ვინმე ხელს მახლებს, გესმით?—იმავე წამს ჩანახი დაჩხლაკუნდება.

ლიზა ბენში. თუ მგნაირ მუქარას არ მოიშლით, მე თქვენ დაგაბეზლებთ.

არნოლდი. რას დამაბეზლებთ! მე ვამბობ, თუ ვინმე შემეხო მეთქი. ეს კი არა კი სიღებსაც ვაქმევ!

ლიზა ბენში. ჩვენს სტუმრებს შეუცბოვას ნუ აყენებთ!

არნოლდი. (რამდენჯერმე ბესლიანთა ჩიხინებს თავისთვის; სვამს და შემდეგ ამბობს) ნოლები! რა მაქვს მე საერთო ნოლებთან?

ლიზა ბენში. თქვენ რაღა ხართ, რომ მაგრე ყოყორობთ? ერთი კაცმა კეთილთ, რაში გამოიჩინეთ თავი?

არნოლდი. სამწუხაროთ, თქვენ მაგისი გაგება არ შეგიძლიანთ.

ლიზა ბ. ოპო! მაგისი თქმა ადვილია! წადით ჯერ გააკეთეთ რამე. როდესაც დანახვებთ საზოგადოებას რა უნარის პატრონიცა ხართ, მაშინ თუ გნებავთ სხვას უკეთინეთ (სიჩქემ).

არნოლდი. ლიზა, მომისმინეთ. მე მინდა კარგა ავიხსნათ.

ლიზა. მერე რა! თქვენ მუდამ ყველას დასცინით, ატრიზავებთ; ბატონი კვანტმეისტერი არ არის რიგიანი ხუროთ მოძღვარი... ეგ ხომ მტკნარი სისულელეა.

არნოლდი. პირიქით, ეგ სრული ჭეშმარიტებაა. აქ ყველა მაგისთანა უვიცს შეუძლიან იყოყოროს, თუნდაც რომ ხელოვნებაზე არავითარო წარმოდგენა არა ჰქონდეს, მაგრამ როდესაც მხატვართ. წრეში მოხვდება, აი იქ კი იმათში ნამდვილი მეჩქევა!

ლიზა. თქვენ ხომ არა ხართ ეს მხატვარი? (თანაგრძნობით) ოპ, ღმერთო ჩემო!

არნოლდი. მხატვარიო? რასაკვირველია, რომ მხატვარი ვარ. ამის გასაგებას, საჭიროა მხოლოდ, რომ ჩემ სახელოსნოში შებრძანდეთ...

ლიზა ბენ. ვეცდები, რასაკვირველია, მოწყალეო ხელმწიფე, რომ ეგ არ მოვახდინო.

არნოლდი. წაბრძანდით მიუნხენში დ ჰკითხეთ იქაურ პროფესორებს. სულ დიდებულნი, შესანიშნავნი არიან. განა ისინი არ არიან ალტაცებულნი ჩემის ნიჭით! ნეტა ერთი გაგაგონათ რას ამბობენ ჩემზე!

ლიზა ბენში. აი მუდამ ასეა; სულ თქვენ ტრახახობთ და არა ბატონი ცინი.

არნოლდი. დიახ, ისინი მუხლს იდრეკენ ჩემს წინაშე და იციან რისთვისაც. მარტო მე უფრო მეტი შემიძლიან, ვიდრე იმათ ყველას ერთად!.. აი ამ ჩემ ნეკში მათზე 10,000 ჯერ მეტი ნიჭია, ჩემს საკუთარი მამაც რომ იმათში ვიანგარიშოთ.

ლიზა ბ. აი ასე, მუდამ თქვენ ტრახახობთ და არა ბატ. ცინი. თქვენ რომ მართლა მაგისთანა მნათობი იყოთ, მაშინ, რასაკვირველია, სანახობაც სხვა წაირო გეჩვენებოდათ.

არნოლდი. რათა?

ლიზა ბენში. რათა? ადვილი მისახვედრია. დიდებული მხატვრები დიდ ფულს მონაგრობენ.

არნოლდი. (გაცხარებული) ფული! განა მე კი არ ვმონაგრობ: ფულს ისე ვხვეტავ, ღმერთმანი, როგორც ბზეს, აბა იკითხეთ! ამას თვით მაშაჩემი გეტყვით. წადით ჰკითხეთ. ღმერთმანი, პატიოსნებას გეფიცებით!..

ლიზა. მერე მაგ ფულებს რას უშვრებით?

არნოლდი. მე? აბა ცოტა მომიტმინეთ. ას ვიზამ სრულ წლოვანი რო ვავხდები! მისთანა წუწურაქ მაშასთან, როგორიც მყავს... ლიზა, ცოტათ მანც რიგია იყავ!

ლიზა. ფრიც!

ფრიცი. (ხაშხინარევი წამოხტება) რას იბრძანებთ?

ლიზა. ფრიც, წადით სამზარეულოში. ახალი ჰიქები მოიტანეს. დღეს ყმაწილეები ალბათ შამპანიურს დალევინ.

ფრიცი. კარგი! სიამოვნებით, ქალბატონო (ლიზა ბენში სდგას დახლთან და მურგი არნოლდისაკენ აქვს მიქცეული, თმის იღებს რამდენსამე შშილკას და ისევ იკეცის).

არნოლდი. ძალიან ლამაზათ გაიკეთეთ, მერთმანი.

ლიზა. თქვენ როგორც გინდათ ისე ვიქრეთ. (ლიზა უცებ მოტრიალდება და კამწივს, რომ არნოლდს თვალები დაუჭკეკია და სათვალეებს ზემოდან გადმოუწერს ზისას) ღმერთო ჩემო, ისევ მაჭკეტავს კალებს!

არნოლდი. ლიზა!

ლიზა. მე თქვენთვის ლიზა არა ვარ.

არნოლდი. ან, ლიზახენ, თქვენ ხომ

ერთი უხვირო მეტრაქტირე ხართ, მაგრამ თუ მოიმდომებთ, შეიძლება კარგი აღმანი იქმნეთ... თქვენ ვერ წარმოიდგენთ რა საძაველ გუნებაზე ვარ.

(ლიზა იცინის, ოდნავ მსიარულათ და დაცინვით).

არნოლდი. (გატაცებით) იცინეთ, თუ შეგიძლიანთ სიცილი! იცინეთ, იცინეთ რამდენიც გნებავთ. იქნება მე მართლაც სასაცილო ვარ—გარეგნობით, რასაკვირველია, და არა სულიერად. თქვენ რომ შეგეძლოთ ჩემ გულში ჩამოხედვა, ამ ხალხს სულ ერთიან წავლევადი.

ლიზა. არნოლდ, ასე ნუ ღელავთ; მე ხომ მჯერა თქვენი სიტყვა, მინდა ვიწმუნო... მაგრამ, ერთი ეს, რომ თქვენ ჯერ ძალიან ახალგაზდა ხართ, მეორე, მესამე, მეოთხე და მეხუთე... ეგ ხომ მტკნარი სისულელეა, ბავშვო! გონივრულათ მოიქეცი!.. მე აკი მებრალეები, მაგრამ რა ვქნა?

არნოლდი. (დრშათ ამოიხრებს) ეს რა შეგ კირსავით ჩამიჯდა სისხლში..

ლიზა. სისულელეა! აბა ერთი შედეგით სკამზე და ის გობი ჩამომიღებს. (არნოლდი ოხვრით უსრულებს თხოვნას) მე ხომ ისეთივე ქალი ვარ, როგორიც სხვები. აბა, ჰოპლა-ჰოპლა! (არნოლდი ხელებს ჩაფლებს ლიზას ხელებში და სკამიკიდან ჩამოხტება. შემდეგ დაუჭერს ხელს, დაიხრება და ლიზას აკოცხას დაუპირებს, მაგრამ ამ დროს ლიზა ხელს გამოკლავს) არა, ჩემო კარგო! ეგენი არ იყოს! თქვენ შეგიძლიანთ ერთის მაგივრათ ოცი იშოვნოთ ასეთი ხელი.

ლიზა. ლიზა, რა გინდა რომ არ მოვახდინო თქვენი გულისთვის? მე მზათა ვარ ვიყალო, ვიქურდო. რაც გინდათ ჩავიდინო...

ლიზა. მე მხოლოდ ის მინდა, რო. მრ. მასვენოთ, თავი დამანებოთ.

(გვერდის ათახში კარები გაიღება)

ლიზა. (უერს მიუხერხობს, უცბათ სხვ ეცვლება; გადაის ბუფეტში და შატარა ფაჯრიდან გასძახის სმზარეულოში) ფრიც, სტუმრები! აჩქარდით, აბა მარდათ! (კარები ხელახლა გაიღება. ისმის ახლად მისუფდი სტუმრების ყრამული).

არნოლდი. გთხოვთ, ერთი ქიკა ლუდი კიდევ მომიტანოთ, მეორე ოთახში დავჯდები.

ლიზა. (ცბიერებით) ბატონო კრამერ, თქვენ აქაც არაფერი გჩქირთ.

არნოლდი. დიახ, მაგრამ ბატვისთვის აქა სჯობია.

ლიზა. არნოლდ, ხომ იცით რომ ისევ აყალ-მაცალი ასტყდება. იქონიეთ კეთილ გრანიერება და დარჩით აქ.

არნოლდი. არაფრის გულისათვის III-118, ბენშ. (შემოდის სურათი მოძღვარი ცინი, ძაღიან მსიარული).

ცინი. ვაშა, III-118 ლიზა; მთელი კამბანია მოვიდა! მთელი მხიარულად ჩამბალი ძმობა! აბა ეხლა რას შერებით? როგორა ხართ? თქვენს დანიშნულს ძალიან დაენაღლა თქვენთვის? (არნოლდს შენიშნავს) დასწყევლა ღმერთმა! (არნოლდს) უკაცრაოთ, გეთაყვა!..

ლიზა. ფრიც, ფრიც! სტუმრები მოვიდნენ!

ცინი. (შამიარობის სწვევ სტაღთან სიგარს წვერს აჭრის) ფრიც, ფრიც, ლუდი მოიტა, ლუდი ჩქარა შეჩვენებულო! მამათქვენი როგორ არი?

ლიზა. ოხ, ძალიან ცუდათ: დღეს ორჯერ მოვიყვანეთ ექიმი! (შემოდის ასსესორი შნაბელი).

შნაბელი. ბატონო ხტოთ მოძღვა-

რო, დღეს ერთი ხელი სკატი არ ვითამაშოთ?

ცინი. მეგონ ჩვენ ვაპირებდით დღეს ბატით პირი ჩაგვეგემრიელებინა და ზედ ერთი ბოთლი შამპანიური დავგვეყოლებინა.

შნაბელი. (ხელეებს მადლა იშვერს, მდერის და თან ცეკვავს) ჩვენს ლიზას ქიკუნა უზის პატარა გალიაში“ ნუ დაანებებთ თავს თქვენს მეგობარს, რომ სული არ ამოსძვრეს მარტოობაში...

ცინი. (დახაღი ხმით, თან თვალით არნოლდს ხე ანიშნავს) რასაკვირველია, ბატის ერთი ფეხი იმასაც უნდა ერგოს.

შნაბელი. (შენიშნავს აუ არა არნოლდს) ოჰო! ქვის სტუმარიც აქა ყოფილა. ჟილეტის ჯიბეში რაფაელი ექნება... მამზელ ლიზახენ, პური ბლომათ გამომიგზანეთ: ჩემ კერძს უეჭველად ბევრი პური გამოაკოლეთ!..

(ფრთვი შემოდის. ბუფეტში რაღაცას ფუსა ფუსებს).

ლიზა. თქვენ რას თხოულობთ, ბატ. ასსესორო?

შნაბელი. მე? შპიტცელი პაპრიკით *) და პურით, აუარებელი პურით, ძვირფასო ლიზახენ. პურს მე ვაღმერთებ და დიდძალი პურის შექმაც შემიძლიან.

ცინი. მაშ თქვენ ზვეითაც ცოტა მალლა უნდა ჩამოვიკიდოთ კალათა (შემოდის ფონ-კრაუტ-გეინი, ჭადარა შერთუფი სტუდენტი, იურისტი).

ფონ-კრაუტ-გეინი. დვთის გულისათვის, თქვით ერთი, რა უყავით ძვირფასი სასმელი? ეი, ფრიც!

ფრიცი. ეს კი იყო სტუმრებისათვის გაეხსენით ახალი ბოკა.

შნაბელი. (მონობლით შინჯავს ლუდის

*) ისმალური ანუ ისპანიური პილიპილი.

ანკანს) მან დედან ჯერ მხოლოდ ჰაერი ამო-
დის. ჰაერი, ჰაერი და მეტი არაფერი!

(არნოლდი იღებს შლიაპას და გვერდის
ოთახში გადის).

ფონ-კრაუტგეინი. ეხლა გაიწმინდა
მაინც. სულ ჰაერია, მაგრამ სუფთა ჰაე-
რი კია.

შნაბელი. (მღერის) „გადირიე ჰკვიდან,
ბავშვო, და ბერლინში წასვლა გიჭირს!“
მადლობა ღმერთს, გაქცევას აპირებს,
ადგილს გვიცლის.

ფრიც. ტყუილად გგონიათ. ის მხო-
ლოდ მეორე ოთახში გავიდა: იმასაც იქ
უნდა ჯდომას, სადაც დიდკაცობა სხელს.

ლიზა ბენ ში. (პრანსკვით) ჩემის აზრით
სწორეთ სასაცილოა!

ცინი. რაღა აქეთ იქით ტარება, ავი-
ლოთ და ჩვენც აი აქ ამ ოთახში დავსხ-
დეთ.

ფონ-კრაუტგეინი. მოითმინეთ—ველა
გვაკლია, რომ ყველა მიამუნს გავექცეთ!
(შემოდის კვანტ-მეისტერი ძაღზე გამო-
პრანსკვლით, მონოკლით).

კვანტ-მეისტერი. საღამო მშვიდობი-
სათ! როგორა ხარ, ჩემო საყვარელო
ბავშვო (ხელს ართმევს ღიზას, მაგრამ ღი-
ზა ჰიას არიდებს) აბეზარი კრამერი აქვია?

ას. შნაბელი. მერე სად არ დაწრწის
ეგ სულელი. გუშინ დილით დავინახე—
უნდა გითხრათ, ღვთაებრივი სანახაობა!
ბინძური გარყვნილების ბუნავთან და
მასთან ღორსავით გაღეშილი. როცა იქი-
დან გამოდის, იმისთვის დღე მხოლოდ
მაშინ იწყება.

კვანტ-მეისტერი. (ღიზას) სულიკო,
მიტხარი ხომ არას მიჯავრდები!

ლიზა. (გაურბის სიცილით. შემდეგ მი-
დის სამზარ. ფანჯარასთან) ერთი კერძი
შნიტცელი ბატ. ასესორისთვის.

ას. შნაბელი. პური, პური

პური არ დაგავიწყდეთ. პური რაც შეიძ-
ლება ბევრი, ათიოდე ურემი! (საზოგადო
სიცილით).

ფრიცი. (ხელში უჭირავს ლუდით სავსე
ჭიქება) ინებეთ, ბატონებო, ლუდი! (შე-
რე ოთახში გადის).

(ხურთ მძღ. ცინი, ასეს. შნაბელი და
ფონ კრაუტ-გეინი გვაჭვებთან მოსამსახურეს.
სიხუშა).

კვანტ-მეისტერი. მიტხარ, ციციუნია,
რახე ვებუტები?

ლიზა. მე? ვებუტები? რას არ მფი-
განებ?

კვანტ-მეისტერი. აბა აქ მოდი, ჩემო
გაიჭერავ! ნუ კი იტყანები, ჩქარა მოდი
და მომწოდე შენი ტუჩები... მარდათ!..
ზეგ კიდევ მოხვალ ჩემთან. ზეგ კვირაა,
ხო იცი კვირას ჩემი მასპინძლები, ბინის
პატრონები, ორივენი მიდიან სადღაც,
ასე რომ სახლში ერთი კატაც კი არა
რჩება, ღმერთმანი!

ლიზა. (სუსტ წინააღმდეგობას უწევს)
დანიშნულები ვართ, თუ არა?

კვანტ-მეისტერი. რასაკვირველია! რო-
გორ თუ არა ვართ დანიშნულები. მე
ხომ თავისუფალი კაცი ვარა ვინც მინდა
იმას შევირთავ!..

ლიზა (კოცნის ნებას აძლევს. მერე ოდნავ
სილას გარტყამს და ხელიდან გამოუხსნტება)
დაიკარგე, მე შენი აღარაფერი მჯერა!

კვანტ-მეისტერი. (უნდა გამოეციდოს) აი
შე ბალინჯო, შენ დღეს როგორღაც
თავხედობ.

(მისიანი კარები იღება. შემოდის მისეკლინა)
ლიზა. ჩუ!

კვანტ-მეისტერი. დასწყველა ღმერთმა,
ამას აქ რაღა უნდა?

(მისეკლინა გადის ლუდხანაში და თან აქეთ
იქით იუფრება. ღიზა წამოდგება და დასი-
დან მიმავალ მისეკლინას თვალს ადევნებს).

კვანტ-მეისტერი (არხეინათ ციგარეს წყურს აჭრის) მოიცა ლიზა ჯან, მე კიდევ გადავიხილი. (გადის შუორე ოთახში).

ლიზა. (მხრებ ხნის სიჩუმი, შექმდე) ქალბატონო, თქვენ ეძებთ ვისმე?

მიქაილინა. ეს ბენშის რესტორანია? **ლიზა.** ჰო ეს არის.

მიხაილინა. გმადლობთ, მაშ ეხლა მე თვითონ დავთვალიერებ. ვისაც მე ველოდები, უბეველია მალე მოვლენ. (აჭრებს გვერდის ოთახში გასვლას).

ლიზა. მანდ მხოლოდ მუდმივი სტუმრები სხედან.

მიხაილინა. ჰოოჰ მე ველოდები ახალგაზრდა ცოლ-ქმარს. მაშ პატარა ხანს აქ ჩამოვვლდები საღმე და მოუცდი.

ლიზა. (ანიშნებს) აქეთ მოზრძანდით! ან აქ; ან იქნება აქ გირჩევიან?

მიხაილინა. (ჩამოჯდება სკამიკაზე, რომელიც იქვე ბუფეტის ჰირდაზირ სდგას კედელთან) გმადლობთ აი აქ დავჯდები. გეთყვა. ერთი პატარა ქიქა ლული უზრძანეთ.

ლიზა. (ამ დროს ფრები გამოედის) ფრიო, პატარა ქიქა ლული მოართვი (სკამის საზურგეზე მიუქუდება, დარბაისულ შეხედულებას მიიღებს, მართულფობას ისწორებს და თან დიდის ინტერესით ათვალაერებს მიხეიანს, შექმდე აზობს) მეონია საძაგელი დარია.

მიხაილინა. (კალშებს, ჰაღტოს და შლიანს ისდის) დიახ მე კარგათ მომივიდა რო კალოშები ჩავიცივი. ქუჩებში საშინელი ტლაახია, (ჯდება, თმას ისწორებს და ჰირს იწმენდს).

ლიზა ბენში. სავარცხელი ხომ არ გნებაეთ? შემოძლიან მოგართვათ, — აი ინებეთ. (მიდის მიხეიანსთან და თავის სვარცხელს ახლევს).

მიხაილინა. ძალიან გულყეთილი ყო-

ფილხართ. დიდად გმადლობ (სვარცხელს ჩამართმევს და თმებს ისწორებს).

ლიზა ბენში. (თვითნაც უსწორებს თმებს). ნებას მომცემთ გიშველოთ?

მიხაილინა. გმადლობთ ეხლა მე თვითონ ვავისწორებ. (ლიზა ბენში თავის ალბანს ბუფეტშია და დიდის ინტერესით განგრძობს მიხაილიანს დაკვირვებას. ფრებს მოაქვს ლუდი და მიხაილიანს წინ სდგამს. შემდეგ იღებს სივარების უთს და გააჭვს შუორე ოთახში, საიდანაც ჰიცილი და სმაურბა მისისმის).

მიხაილინა. ეუყობათ, აქ ძალიან სიმხერჯულემი არიან.

ლიზა ბენში. (პრანჭვით მხრებს იწვევს) ჰოო მაგის წინაღმდეგ ვერაფერს გააწყობთ. მაგას ვერ მოაშლევინებთ. (ცოტა წინ გამოდის) სწორე მოგახსენოთ, არ მიყვარს ხმაურობა და აურზაური, მაგრამ იცით რა დამემართა? მამა ავად გამოხდა, დედას არ შეუძლიან თუთუნის ბოლის ატანა. და, გარდა ამისა, ის მამას უვლის, თავს ხომ არ დანებებებს?! ძალა უნებურათ ამ საქმეს კიდევ მე უნდა გაუძღვე.

მიხაილინა. რასაკვირველია, მაგისთანა პირობებში სწორეთ ასე უნდა მოქცეულიყავით.

ლიზა ბენში. გარდა მაგისა, მე ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ვარ. აქ მოსიარულებში ბევრი საუცხოვოთ განათლებული ყმაწვილი ურევია და იმათგან მეც შევიძენ რასმე ცოდნას.

მიხაილინა. ცხადია, რასაკვირველია!

ლიზა ბ. მაგრამ იცით რა არის საზიზლარი? (ძალიან შინაურული კიდეით) ჩხუბი რო ასტყდება ხოლმე. ჯერ დაითვრებიან და მერე ჩხუბობენ. ღმერთო ჩემო, რა ხდება ხოლმე. მაშინ კი მართებს ადამიანს სიფრთხილე!.. აქ შენ (მას) მავანს თავი მეტის აღერსით, დაუკარიო, ამას ხელი

ჩამოართვიო, მესამეს წყრთა რათ მოახვე-
დრეო.. ყველა ამას აღამიანი თვითონ
ვერ ამჩნევს. მეოთხეს ძალიან ხშირად
ნუ უყურებო, მეხუთე გარეთ გამოაბრძა-
ნეო. შეუძლებელია, რომ ყველას აამო
ადა? მაგრამ ერთი ბეწო რამე მოხდა სა-
წყენი—იგრილებენ და ეცემიან ერთმა-
ნეთს თქებში (გვერდის ოთახიდან მოისმის:
ღიზა, ღიზა, სხდ ღამაღენით!..)

ლიზა ბენში. (მიხილვისას) არ წავალ.
მე თქვენთან დავრჩები. იმატთან ყოფნა
ეხლა მოსაწყენია.. თანაც ჩემი დანიშნუ-
ლი იქა ზის.. აბა ერთი თქვენა სთქვით,
განა ეს შეიძლება? იმას უნდა რომ სხვე-
ბთან ვეაღერსო... ეს ხომ შეუძლებელია!

მიხაილინა. რასაკვირველია, თქვენს
დანიშნულს არ შეუძლიან ეგ მოგთხოვოს.

ლიზა ბენში. არა, არა, რასაკვირვე-
ლია, ის არცა თხოულობს, მაგრამ მაინც.
(ასევე წამოღებება, როჯესს ფრისს ხელფა-
რაიუს დაინახავს) დაინახეთ ჩემი სიტყვე-
ბი: თავყანის მცემლობს ერთიღეთ. (ღახმა-
ნი შემოადის შეშებთან კარებიდან, მაშინათვე
შენიშნავს მიხაილინას და ხელს არიშეკს).

ლახმანი. (ჰკადებს ჰალტოსა და შლია-
ზას) მიხაილინა, რანიირათ დავებრდით!

მიხაილინა (მხიარულათ) ოჰო, ეგ პირ-
ველი იერიაშოა ჩემზე?

ლახმანი. მე ჩემს თავზე ვამბობ, ჩემზე.
შენ არა და მე კი მოვხუტდი... მამაშენ-
თან შედარებით მაინც (ჯდება)

მიხაილინა. რათა?

ლახმანი. ამას თავისი მიზეზები აქვს,
რასაკვირველია; მაშინ, როცა თქვენს
აკადემიაში შემოველ.. ვაი დასწყევლა,
ღმერთმა! ეხლა კი? ჰო, ძალიან უკან
დავიხიე!

მიხაილინა. რათა? ერთი კაცმა გკით-
ხოს: რათა?

ლახმანი. ჰო, გვინდოდა სინათლე და

სიბნელე შეგვერიგებინა!.. და რაღა არ
გვინდოდა? რა არ შეგვეძლო: რა გადა-
ქარბებული წარმოდგენა არა გვექონდა
ჩვენს თავზე!.. ეხლა? ეხლა ჩვენ გაკოტ-
რებულეხსა ვგვებართ.

მიხაილინა. როგორ თუ გაკოტრებუ-
ლებს?! რაში გვეტყობა გაკოტრება?

ლახმანი. ბევრ რამეში და უფრო კი
ერთ რამეში.. მაგალითად ილიუზიებში.

მიხაილინა. ჰ!.. მე მგონია, რომ უიმი-
სოდაც რიგიანად ვცხოვრობთ. ნუ თუ
მაგრე დიდთ აფასებ ილიუზიებს?

ლახმანი. დიხ, დანარჩენი ყველა პრო-
ბლემატურია. ილიუზიის სიძლიერე ქვე-
ყანაზე ყველა საუნჯეზე უკეთესია. თუ
კოტას დაუფიქრდებით,—უთუოთ დამე-
თანხმები.

მიხაილინა. შენ გინდა სთქვა—ფანტა-
ზია (აღწება), მაგრამ უამისოდ რომ მხა-
ტვარი შეუძლებელია.

ლახმანი. დიახ! ფანტაზია და ამ ფან-
ტაზიის რწმენა. (ღიზას) გეთაყვა, გუშინ-
დელივით ერთი ჰიკა წითელი ღვინო.

ლიზა ბენში. (უგბად სხნის ბოთლს) მე
მაშინვე გიცანით რა წამსაც შემოხვედით
(წინ უდგამს ჰიქას და ბოთლს).

ლახმანი. ჰოო? დიდად სასიამოვნოა
ფულზე რა კოტა სუსტათ არ ვიყო,
დღეს ჩვენ შამპანიურს დავლევდით (სისუფე)
მიხაილინა. ლახმან, ერთი უკიდურე-
სობიდან მეორეში გადასდინებარ, შენი ნა-
ლაპარაკევი ერთმანეთს არ უდგება.

ლახმანი. სრულებითაც არა! კარგიც
ეგ არის.. ჩემი საქმე წასულია, გათავე-
ბული და მეტი არაფერი ეხლა შეიძლე-
ბა დარდიმანდული ცხოვრება დაიწყო.

(გვერდის ოთახიდან ხუმრობა და სიცილი
მოისმის. ამის გამო ღიზას უგმუფთფილობა
ქტობა. შემდეგ თვითონ გადის იმავე ოთახში)

მიხაილინა. შენ რაღაც ახირებულათა ხარ აღელვებული.

ლახმანი. ჰოო? მატყობ? აი ხედავ... უამისოთ კი ნამძინარეგს ვგვევარ. მადლო-ბა ღმერთს რო ცოტა აღელვებული ვარ. მაგრამ, სამწუხაროდ, დიდხანს არ გას-ტანს.. ეჰ სიბერევე-სიბერევე!. ცოტ-ცოტა-თი კვდება აღამიანი..

მიხაილინა. მე ასე მოხუცებულათა არა გხედავ, ძვირფასო ლახმანი!

ლახმანი. მაშ თუ მაგრეა—ცოლათ გამოძეე!.

მიხაილინა. (გაკვირვებული, შხიარულათ) ეგ კი იცით მაშინათვე!. არა, ცოლო ბაზე კი უკაცრაოთ! მაგისათვის ჩვენ ორივენი მართლა რო ძალიან ხნიერები ვართ; მაგრამ იცი რა, ვიდრე შენში კი-დევ მაგოდენა იუმორია, შენი საქმე ცუ-დათ არ არის..

ლახმანი. არა, მაინც, მაინც, მაინც.. მაგრამ ამას თავი დავანებოთ.

მიხაილინა. სთქვი, მაინც მაგრე რამ დაგაძიბუნა?

ლახმანი. არაფერმა! იმიტომ რომ მე სრულებითაც არა ვარ დამბუნებული. მე მხოლოდ მცირე მიმოხილვა მოვახდინე ჯოველივე ჩემი წარსულისა და შეენიშნე, რომ ცხოვრება შემწყვეტია.

მიხაილინა. რათა? კიდევ უნდა გკით-ხო, რათა?

ლახმანი. თევზს წყალში შეუძლიან ცხოვრება. ვისაც ცხოვრება უნდა, თავის ტომოსფერაში უნდა იცხოვროს. ეგვევ საქმის სულიერ ცხოვრებაზე. მე იძულებ-ული ვარ უცხო, ჩემთვის შეუფერებელ ტომოსფერაში ვიცხოვრო.. მინდა თუ-ნა, უნდა ვისუნთქო ამ ჰაერით! ამის-მომო სული მიგუბდება, გრძნობები მეხუ-ტა და ამის გამო ჩემი თავისა აღარაფე-რ გამეგება!.

მიხაილინა. უნდა გითხრა, ჩემი წებით განმარტოებულ ცხოვრებაში უფრო კარ-გათა ვგრძნობ თავს.

ლახმანი. თქვენ, საზოგადოთ, აუკეთეს პირობაში ხართ. თქვენ ვერ ხედავთ და არა გესმით რა იმ უზარმაზარ ფილისტე-რული ხაფანგისა, რასაც სტახტო ქლა-ქი ეწოდება. თუ კი ერთი ხელში მოგიგ-ლო, ისე ჩავითრევეს, როგორც კუდიანი ქარი, გრიგალი. გინდა თავი დაახწიო და თავისუფლად ამოისუნთქო, მაგრამ ამოთ.. უკეთესი კი იყო სახლში დავრჩენილიყავ.. ქვეყანა არც ისე ფართოა. არც სხევიან არის ამაზე მეტი სიფართოვე და არც აქაა მეტი სივრცოვე, ვიდრე სხევიან. ვისთვისაც ვიწროა ქვეყანა; მან თვითონ უნდა გაიფართოვოს იგი, მაგალითად, როგორც მამაშენმა. როდესაც მე აქ სამ-ხატერო აკადემიაში შემოვივდი, მახსოვს, გაზაფხული..

მიხაილინა. ჰო, გაზაფხული იყო.

ლახმანი. ჩემთვის, ჩემი შინაგანი „მე“-სთვის მაშინ იყო გაზაფხული. მე მაშინ გამოვძვევ წვრილმანი მემჩანაზრი სიბინ-ძურისაგან, და მართლაც.. სწორეთ მა-შინ გაღამეშალა თვალ წინ ქვეყანა თა-ვისი სიღალიდა და უსახლერობით... ებ-ლა კი სრულიათ ჩაფლული ვარ ცხოვ-რების ჰაობში, როგორც კუბოში ისე ვარ ჩაქვდილი ჩემს სახლსა და ოჯახში.

მიხაილინა. ლახმანი, ასე მგონია გუ-შინ იყო მეთქი. ქერა, აბრეშუმის მსგავ-სი თმით რო მედექი წინ. შესავალ პატა-ოთახში, გახსოვს, მამიჩემის ოთახის წინ? იმიღი სახელოსნო მაშინ ისევ მაღლა იყო და არა განცალკევებულ პატარა ფლო-გელში. გახსოვს თუ დაგავიწყდა?

ლახმანი. მე? აბა რას ამბობ? განა მაგისთანა რამ აღამიანს დაავიწყდება?! მაშინდელი ამბები ყველა მახსოვს. წერი-

ლმანი რამეებიც კი არ დამვიწყებია. ის წამი ხომ ჩვენს ცხოვრებაში დიდებული წამი იყო. განა არის იმისთანა სიტყვები, რომ ოდნავ მაინც გამოხატოს ის იღუმალება, რომელიც თავს დავეტრიალებდა?.. იმ დრომდის გაღვერილი, ქეციანი ბიჭი ვიყავი და უცბათ, ერთი ხმლის დაცვრით მამაშენმა რაინდათ გადამაქცია.

მიხაილინა ყველანი ვერ გრძნობდნენ მაგას, საყვარელო ლახმან; ძალიან ბევრნი მამაჩემთან პირიქით დამციკრებულათ, და დამდაბლებულად გრძნობდნენ.

ლახმანი. ჰო, მაგრამ ისინი განიცდიდნენ მაგას, რომელთაც მართლა რო არაფერი შეეძლოთ. სამაგიეროთ, ვისაც ერთი ბეწო ღვთიური ნაბერწკალი გააჩნდა, მას ხელით გამოიყვანდა ზალხში. როდესაც თვალწინ გადავიშლიდა ხოლმე გმირთა სამფლობელოს.. მარტო ის რათა ღირდა, რომ ჩვენ ღირსადა გვხდიდა შეჯიბრებოლით მას... და საზოგადოთ გვაგრძნობინებდა, ხელოვნების თავდაჯა წინაშე, რომ ჩვენც იმათი მოდემისანი ვართ! მიხაილინა, მაშინ ჩვენი სული იცხებოდა რალაცნარი ღვთაებრივი სიამაყით!.. ეს ღმერთმა შენ ვაცოცხლოს!.. გაუმარჯოს იმას, რაც ოდესღაც იყო!.. (ამ დროს შეინიშნავს, რომ მიხაილინას ჭიქა არა აქვს და მიუბრუნდება ფრიდს, რომელიც გვერდის ოთახში შამპანიურის შეტანას აპირებს) გეთაყვა, ერთი ჭიქა მოიტათ. (ფრიდს უცბათ შოაქვს ჭიქა და მერე შამპანიურა გააქვს)

მიხაილინა. ლახმან, შენ რალაც არა ჩვეულებრივი დამმართვია. მითხარი რა მოგივიდა?

ლახმანი. (ღვინას ისხამს) მამიშენის ნახატი ვნახე!

მიხაილინა. ოჰო, ეხლა მამაჩემთან იყავ?

ლახმანი. ჰო, ეს კი იყო. პირდაპირ იქიდან მოვდივარ!

მიხაილინა. მართლა ასეთი ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა შენზე?

ლახმანი. ისეთი ღრმა, რო მეტი არ შეიძლება. ჰო!

მიხაილინა. მართლა გულწრფელად ამბობ?

ლახმანი. სრულიად გულწრფელად, გულწრფელად, რასაკვირველია.

მიხაილინა. მაშ იმედი არ გაგიცრუვდა?

ლახმანი. არა, არა! სრულებითაც არა. მე ვიცი შენ რაზეც ამბობ, ან რათაც მკითხავ, მაგრამ ხელოვნებაში ყველაფერი — ეტიული. ნაწყვეტი... რაც კი რამ არის, — საუცხოვო... ძლიერი და მშვენიერია... ის, რაც მიხწეულია და რასაც გრძნობ, მიხაილინა... უკანასკნელი გამოხატულება, რომელშიაც ყველა მიისწრაფის შეერთდეს... მხოლოდ აქ შეგიძლია ან სავსებით შეიგნო თუ რა მხატვარია მამაშენი!.. დიდ დამარცხებას შეიძლება დიდი მნიშვნელობა ჰქონდეს, — ეს თავს იჩენს ხოლმე დიად საქმეებში, — შეუძლია ან უფრო ძლიერათ მოხედეს ადამიანის სულს და ასწიოს იგი მაღლა ან და შეაძლებინოს ღრმით განსჯერტოს დიად მოვლენათა სპიდუმლოებანი; უფრო ღრმად, ვიდრე ეს შეუძლიან ჰქმნას სრულდამარჯვებას.

მიხაილინა. მაინც მამაჩემი როგორ გუნებაზე იყო?

ლახმანი. ძალიან გამაწითლა. თუმცა სამწუხაროდ, ეს გაწითლება ეხლა ველს რაფერს მიშველის, მაგრამ იცი, როდესაც ასე დახუკავ თვალებს და გადაატარებ შენ თავზე ქარიშხალს, შეიძლება წარმოიდგინო, რომ ეს მხოლოდ გაზაფხულ პირველი ღვართქაფია, რისგანაც შეიძლება გაზრდა, ღმერთმა იცის, რა სიმაღლემდის.

(ხურთთმოდგარი ცინი და ასქისორი)

ბედი შემოდიან: ორივენი ქებიფიასთ არიან. ხან თამამად ხმა მადლა ღაპარაკობენ, ხან სიადუმლოთ რადაცას ჩურჩულებენ, მგრამ ისე კი, რომ უველას შეუძლიან გაიგონოს. გვერდის ოთახიდან სიცილი მოისმის).

ხურ. ცინი. ფრიც, საჩქაროთ გელდერმანის ერთი ბოთლი კიდევ. მოიტანე... ბოთლი რვა მარკიანი*). ეს რის ნიშანია? მეც ამიყოლია ამ მასხარაობამ.

ასეს. შნაბელი. კვანტმისტერი საუცხოვო ყმაწვილია, არა? რას არ მოიგონებს! სწორედ კუდიანი დედაბერია!

ხურ. ცინი. (სიცილით) მგონი სტოლ ქვეშ მომიხდება შეძრომა! (ჩუმად) გამიგონეთ, ასესსორ, ბებერ კუდიანებზე ცოტა ფრთხილად ილაპარაკე, გაუთხოვრათ დაბერებულებს არ ესიამოვნებათ კუდიანებზე ლაპარაკი (დაიდმაჭკება და თვალთა მიხედვით ანიშნებს).

ასეს. შნაბელი, ფრიც, განა რენცის ცირკი აქავეა?

ფრიც. (შამანიურ ხსენს) რათ გგონიათ ბატ. ასესსორო? მე არაფერი ვიცი.

ასეს. შნაბელი. რატომ? რატომ არ იცი? მაგისი გაგება ხომ სუნით შეიძლება.—განა თქვენ ვერა გრძნობთ რომ აქ მანეთის სუნი სდვას.

ხურ. ცინი. გაუმარჯოს ფემბარდ (სუბუქ) კავალერიას!

ფონ-კრაუტგეინი. (გამოდის ოთახიდან; შიდას ბუფეტისაკენ, თან ცინსა და შნაბელს სიტუვას გადაუტაცებს) ეს ვინ არი? ქალია თუ კაცი?

ხურ. ცინი. მიღით და გამოიკვლიეთ. (შნაბელს ესურჩულება) ერთი ეს მითხარი, გეთაყვა, რა მოხელეა ეს კვანტ-მისტერი? ან მართლა იურისტი? იმისგან ხომ კაცი ვერაფერს გაიგებს? რითა სცხოვრობს?

ას. შნაბელი. (მხრებს იწევს) ალბათ ფულებით.

ხურ. ცინი. მერე სადა შოულობს?

ასეს. შნაბელი. ფულები, მგონი, ყველთვის აქვს და მეტი რა უნდა?

ხურ. ცინი. თქვენა გჯერათ მაგისი დანიშნა?

ას. შნაბელი. ახ, ცინ, გეტყობათ, ძალიან დაგილევიათ.

ხურ. ცინი. მაშ ეს პატარა ქალი ძალიან სულელი ყოფილა! ყველა ქალი-შვილს ეპატიება, რომ ცოტათი მოისულელელებდეს, მაგრამ თავისი თავის ასეთი უპატივემლობა კი არავის ეპატიება (ეურში ჩუმად რადაცას-ეუბნება, შემდეგ ორივენი იწეუბენ, ხარხარს და თან სიგარას ეწევიან).

ხურით მოძ. ცინი. ასესსორო, აბა გარშემო კარგად მიათვალიერ-მოათვალიერეთ (ხელს გაუყრის ასესსორს და მიაყენებს მახაღისას და ღაპარაკს სტოლთან, ისე ჰქონია იმათ ვერც კი ამჩნევსო. უბადიშით იმდენათ უახლოვდება მახაღისას და ღაპარაკს, რომ თითქმის იფხებს აჩქლუთს: ცინი მარჯვენა ხელს წინ იშვერს, თან ხმა-მადლა ტრახხით უთითებს შენობის სხვა და სხვა ნაწილებზე) ეს სულ მე გადაკეთე, სულ ჩემი ნამუშევარია. პანელი, ქერი, ბუფეტი და აგრეთვე ყველაფერი რასაც ხედავ. სულ ჩემი ნახატია, ჩემი ნამუშევარი... ამიტომაც მიყვარს აქ დროს ტარება და ქეიფი, ჩვენ გემოვნება გვაქვს, ხედავთ? მეთანხმებით? მეტის-მეტი მშვენიერი ტრაქტირია! (ას. შნაბელს ხელს უშვებს, იდებს ასანთს და დიდხანს აფხვუნებს მიხაღისას და ღაპარაკს სტოლზე. შემდეგ ანთებს და სიგარას უკიდებს. გვერდის ოთახიდან კვლავ სიცილი მოისმის. ფრიცს შამანიური შეაქვს. ცინი შიტრიალდება და ამბობს) იმ ბავშვს სულ ერთიან გადაარვს!

ას. შნაბელი. (მხრებს იწევს).

*) მარკა—ცხრა შაური.

ხუროთ. ცინი. წავიდეთ, იქ ისევ დაიწყო. (ორივენი კადანს გვერდის ოთახში მიიხადინა და დახვანი განცვიფრებულად ერთმანეთს შეეუბნებენ. სიჩუმეა).

ლახმანი. (წიბიდან სათუთურეს ადებს, უგულოთაა) ვერაფერი საინტერესო ტიპები არიან. ნებას მომცემ თუთუნი მოვწიო! **მიხაილინა** (ცოტა ალეკებულად) რასაკვირველია.

ლახმანი. შენლა?

მიხაილინა. არა, გამაღობ: აქ არ მოვწევი.

ლახმანი. დიან, დიან, ძალიან შორს წავედით: ჩვენ სწორეთ. ჩვენი დროის ოინბაზეები ვართ. ან იქნება... ექვი შეგაქვს ამაში?..

მიხაილინა. აქ საშინელი ხმაურობა და ჭრიამულია.

ლახმანი. (სიკაგას ეწევა) დილის ცისკრის სნივები რო შეისხა ფრთებთ, მიანც ამ ჯურის ხალხს ვერ გასკილდები! ოხ ღმერთო! ყველა ეს რა კარგათ დაიწყო! ეხლა კი ამ ვაჭებატონებისათვის წყალსა ვნაყავ! ქვეყანაზე არ არის ერთი საგანიც კი, რომლის შესახებაც ჩვენ და ისინი ერთნაირათ ვფიქრობდეთ... ყოველივე დაუფარავი და უმწიკლო მაგათგან ტალახში ისერება. უსაზიზღრესი ძონძები, ბინძური ზედაკანი, საშინელი კონკები კი სიწმინდეთაა გამოცხადებული. ჩვენი თანამომწენი კი გაჩუმებულნი იყვნენ და წელეებზე ფეხს იდგამდნენ ამ ოხერმულდრეგებისათვის. შენი სადღეგრძელო იყოს, მიხაილინა! ღმერთმა აცოცხლოს მამაშენი და გაუმარჯოს იმ ხელოვნებას, რომელიც მთელ ქვეყანას ანათებს; ყველასა და ყველაფრის მიუხედავთ! (ჭიჭკებს შიჯახებენ). დიან, ერთი ხუთი წლით რო პატარა ვიყო. კიდევ შევძლებდი რითიმე ჩემი თავი უზრუნველ

მეყო, ეხლა კი საუბედუროთ დაღუპულია. მაშინ ყველაფერი უფრო სამხიარულით მეჩვენებოდა.

მიხაილინა. იცი, ხანდისხან რა არის ხოლმე ყველაზე ძნელი?

ლახმანი. რა?

მიხაილინა. მეგობართ შორის?

ლახმანი. ჰო და რა?

მიხაილინა. ისა, რომ ერთმანეთს შეცდენაში ხელი არ შეუშალონ! მაშ აბა, ერთხელ კიდევ იმისი სადღეგრძელო, რაც იყო ოდესღაც!.. (ღად შიშუნელოფანობა უჯახუნებს ჭიჭის ჭიჭახე).

ლახმანი. რასაკვირველია, რასაკვირველია. მემართლები ის დრო აღარ დაბრუნდება. მაგრამ ოდესღაც ახლო ვიყავით ამასთან... ეხლა რამდენიც გინდა აქნე თავი.. მაშინ კი საკმარისი იყო ჩემი თავის ერთი დაკანტურება! (გვერდის ოთახში სიგდი და სმაურბა).

მიხაილინა. (შეშვრთალი და გაფიფრებული) ლახმან; ეს რა ამბავია? გაიგონე?

ლახმანი. ჰო, ნუ თუ მაგან აგაღელვებს?

მიხაილინა. მე თვითონ არ ვიცი ღმერთმანი, რა მომივიდა. აღბათ იმიტომ, რომ არნოდსა და მამა ჩემ შორის ჩამოვარდნილ უთანხმოებისა გამო ცუდ გუნებაზე ვარ.

ლახმანი. ჰო, მაგრამ რალა ეხლა მოგაგონდა?

მიხაილინა. მე თვითონ არ ვიცი. უკეთესი არ იქნება რო აქედან წავიდეთ? ჰო, მაგრამ შენი ცოლი!.. მაშ პატარა ხანს კიდევ მოვიცადოთ. ძალიან მოუსვენრავი ვარ...

ლახმანი. შენ მაგ ბრბოს ყურადღებას ნუ აქცევ...

ლიზა ბენში. (გვერდის ოთახიდან გმოდის) ოჰ, ღმერთო, ჩემო ეს რა ამბავია!

აი ასე დაითვრებიან ხოლმე შამპანიურით და მერე თვითონაც აღარ გაეგებათ რას შერებიან. უბედურებაა სწორეთი (შეჯრი-დეშდათ მიუჯდება მიხაილინასა და ლახშანს. სასხეუ დიდი გასწეწება ეტყობა)

ლიზა ბენი. მაგ ყმაწვილებს ეტყობათ. რომ ძალიან უტაქტო ქცევა აქვთ.

ლიზა ბენი. არა, მაგას ვერ ვიტყვი. ეგენი სულ რიგიანი ხალხია, მაგრამ, იცით, აქ ერთი ახალგაზრდა კაცია, რომელიც ყოველთვის იქამდის მიჰყავთ. იქამდის... (თავს უკან გადააგდებს და ისე აჩქევს, ასე გონია გული შწუქსა, და ენერგიულად ხელს ჩააქნევს) იქამდის... სწორეთ არ ვიცი!..

ლახშანი. ეგ, უქველია, თქვენი და ნიშნული იქნება! არა?

ლიზა ბენი. (ასე გონია სიფიფსიკანა ძატატებოს, გულზე იუყრება და ახს კრუჟა-გებს ასწორებს) ახ, არა! ერთი ვილაც დამთხვეულია, რომელსაც რაღაც სისუ-ღელე აუჩემებია... ვილაც გადარეულ ბიჭთან აბა რა მაქვს საერთო? სადაც უნდა წავთროოს! (მიხაილინას) როგორ მოგე-წონებათ, რომ წინ მუდამ მაგისთანა მე-რაბუ *) გეჯდეთ? განა უფლება არ მაქვს როგორც მინდა ისე მოვიქცე? მართალს არ ვამბობ? რა საქმე მაქვს მაგ ასასთან, რომელიც ასე გულმოდგინეთ მყარაუ-ლობს? (ადეფეგებელი დგება) გარდა ამისა, ჩემი დანიშნული დღეს მთვარლია. თუ ჩემ დარაჯსაც უნდა დათრობა, სხვაგან წავიდეს და იქ დალიოს. (ლიზა ბუჟეტის პნელ კუთხეში იმალება. სიჩუჟა).

ლახშანი. შენ ვერ წარმოიდგენ, ყვე-ლა ეს ერთად როგორ მოქმედობს ჩემზე! იქ მამაშენი თავის სახელოსნოში და აქ ეს... ასე ვთქვათ, პატიოსანი კამბანია! რო მოვიგონებ იმის ნახატს—ქრისტეს

დიდა და მშვიდ სახეს და წარმოიდგენ მას, ამ მოშამულ ჰაერში, სრულის მისის სიმშვენეირითა და სისპეტაკით, მეტის მე-ტათ ახირებულ, სხვანაირ შთაბეჭდილე-ბას ახდენს... მე ძალიან მოხარული ვარ, რომ ჩემი მეუღლე არ მოვიდა; სწორე გითხრათ, ამისი მეშინოდა.

მიხაილინა. ნეტავი ვიცოდეთ მაინც სწორეთ მოვა თუ არა? რო ვიცოდე რო არ მოვა ერთ რამეს გთხოვდი... შენ კარგ გუნებაზე ხარ?

ლახშანი. (სათუთუნეს ჰატოს ჯიბეში იღებს). დიხ, იმ წამიდან, რაც ჰიქები ვაძაკრავეთ. ყოველისფრის მიუხედავთ, მიუხედავთ ყოველისფრისა. როდესაც ორს შეუძლიან თავის თავს უთხრას: იყო ოდენ-სლაც!.. იმათ უქველია კიდევ შემორჩე-ნათ ცოტა რამე და აი ამ ნარჩომის სა-დღეგრძელო დავლიოთ ხელახლა: (გვერ-დის ოთახიდან სიფიფ-ხარხარის შექმდე შო-ისმის შექმდე დახარკა, რაც თანდათან ხმა-მადღდება)

კვანტმეიერი. რა გკვიანთ? ვინა ხართ? მუდამ აქ რას უზიხართ და თვალბ და-ქვეტილი რას შემოგვეყრებ? როგორ? რაო? თქვენ გიშლი რასმე, რო ჩემ და-ნიშნულს ვკოცნი, როცა მინდა?—დახეთ! გგონიათ, რომ ნებართვას თქვენგან ავი-ლებ? თქვენ!? თქვენ!? თქვენს თქვენ ხომ შტერი ხართ, სულელი, აი თქვენ ვინა ხართ!

(დაცინივთ და მხიარულად მოისმის) დუ-შები გაუკეთეთ, დუშები, ცივი დუშები! **კვანტმეიერი.** მე არ შემოძლიან აქ ჩე-მი წვივსაკრავი გამოვაჩინო? თქვენა გგო-ნიათ, რომ ამისი უფლება არა მაქვს? (სი-ცილი ისმის).

ლახშანი. თქმა არ უნდა კარგ კამბა-ნიაში ჩაუცვივდით!

კვანტმეიერი. თქვენ წარმოიდგენიათ,

*) წეროს მაგვარი კუზიანი ფრინველი.

რომ ამისი უფლება არა მაქვს? მე ქალის წვივსაკრავებს ვატარებ—აქ რაა დასაფარავი! და თუ ეს ჩემი წვივსაკრავი, არ არის, მაშ ჩემი არა ყოფილა, ძალიან აღვილი შესაძლებელია, რომ ლიზასი იყოს (სიცილი).

ლიზა ბენში. (შისადინას და ლახმასს) ტყუის, ტყუის! ეს სულმდაბლობაა. უნდა რომ ჩემ დანიშნულს ეძახდნენ და მაგრე კი სტრუობს!

კვანტმეიერი. რაო? რაო? ერთი კი მოდით, მოდით ახლო! და ნახავ თუ დავთვრები არ დაგიბნეო! ნუ იფიქრებთ, რომ მაგან გუნება წამიხდინოს! ვერ უყურებთ ამ თხუპნია—მღებავს! ერთი სიტყვა თუ წამოსკდა კიდევ—მიწაზე გავართხავ—ამაში დარწმუნებულნი უნდა იყვნეთ.

ლიზა ბენში. (ძალიან ჩქარობს, რის გამო სიტყვები ერევა) მე გეტყვით, ბატონებო რაც მოხდა. თქვენ ნუ იფიქრებთ, ვითომ ამ სკანდალში მე რამე ბრალი მიმძოდოდეს. აი როგორ იყო... აი ასე მოხდა... უნდა მოგახსენოთ, რომ ჩემი დანიშნული ცოტა ქეთიანათაა. და სულ ხელზე მჭმეტდა, ამიტომ ერთხმით გადაწყვიტეს იმის გულში ეჭვი ჩავგდოთ.

ლახმანი. იკვი ჩავგდოთ? ვის გულში?

ლიზა ბენში. იმ ახალგაზდა კაცის გულში, რომლის შესახებაც ეხლა გელაპარაკეთ. მე ერთხელ კიდევაც ვიყავ იმის მამასთან. რო იცოდეთ, რა არა ვქენი? მაგრამ არაფერია არ მიშველა!.. ის მაინც მოდის, ჯდება ამოჩემებულ კუთხეში და აი სადამდის მიიყენა საქმე...

ლახმანი. მაინც რას შერება?

ლიზა ბენში. ისეთს არაფერს. საქმეც მაგაშია, რომ მხოლოდ ზის თავისთვის და მდარაჯობს... ეს ხომ აუტანელია!.. ასე რომ იმ ქმარწილს არ უნდა უკვირ-

დეს, თუ მას ასე სისტემატიურათ აბრაზებენ და იმის გაძევებას არიან მოწადინებულნი (კვანტმეიერის ხმა ისმის). აი, ყური დაუგდევით. ისევ დაიწყეს. მე უთუოდ წავალ მამასთან ზევით, არ ვიცი სწორეთ, რა მეშველება?

კვანტმეიერი. გაიგეთ ამ წამში რა გითხარით? არა? ან იქნება დაგავიწყდათ? რაო? მაშ ყური დამიგდე და კარგათ დაიხსომე: მე შემოდლიან ჩემ დანიშნულს რამდენიც მინდა, სადაც მინდა და როდესაც მინდა ვაკოცო. ტარტაქროზი რო მოვიდეს, ისიც ვერ დამიშლის ამას. იცოდეთ, თუ ერთი ხმა კიდევ ამოგიღიათ, მაშინათვე ეზოში გაგისვრით.

ლიზა ბენში. აი დასწყევლა, ღმერთმა! ამას ამბობს ჩემი დანიშნული... ასე საძაგლათ იქცევა და მასთან ცრუობს.

(გვერდის თათხში უცბათ ასტყდება სმინელი ხმაურთან, ყველანი დაშარაკობენ. ამ დროს მოისმის).

ხურ. ცინი. მოიცა, მოიცა, მეგობარო, ყელზე არ დაგადგეს!

შნაბელი. რაო? რაო? პოლიციამ ორმოში ჩაუძახეთ ეგ საძაგელი ევა.

ფონ-კრაუტგეიერი. გამოგლიჯეთ, კვანტმეიერი, რას ებოლიშები!

კვანტმეიერი. აბა ერთი სცადეთ, ერთი გაბედეთ? თქვე უჯიშო, თქვენა!

ხურ. ცინი. გამოსტაცეთ!

ასეც შნაბელი. გამოგლიჯეთ! ერთი, ორი, სამი!..

კვანტმეიერი. დადეთ! გესმით, დადეთ! ხურ. ცინი. დასდებთ ეხლავე მაგ რევილივერს თუ არა?

ას. შნაბელი. აი ხო ხედავთ—ეს უსაქმური ანარქისტია!

(უხმით ჩხუბობენ გვერდის თათხში).

მიხალინა. (სამინდათ შეშინებული უცბათ წამოვარდება და თავის ნივთებს დაავლებს ხელს)

ლახმან, წავიდეთ გეთაყვა, წავიდეთ აქედან!

ხურ. ცინი. ყმაწვილებო, ეხლა დაქერილია, ეხლა ეს ჩვენ ხელშია.

ასეს. **შნაბელი.** დაიქით, დაიქით ეგ არაშადა (არნოლდი შემოყარდება ძაღზე გაეთორებული და ეტემა კარებს, ცინი, შნაბელი და ფონ-კრაუტკეინი მისდევენ უკან და თან უვირიან: დაიჭით, დაიჭით!. გარბიან ქუჩაში, ადარა სჩანან, მხოლოდ მღერებისა და გარეშე შირების ყვირილი და შიისმის. შნა თანდათან შორს მიდის, სუსტდება და მხოლოდ სულ სწყდება).

მიხალინა. (თავზარდაცემული) არნოლდი! არნოლდი არ იყო?

ლახმანი. ჩუმთა! (შემოდიან კვანტმეიერი და მისამსახურე).

კვანტ-მეიერი. (პატარა რეკლავი უჭიბავს) ლიზა, ჰხედავ რა მუხმუხელა ყოილია? აქ უყურე! სულ რაღაც ხუთი-ექვსი მარკა ღირს, მაგრამ შეეძლო დიდი ჩედღურება დაეტრიალებინა.

ლიზა ბენში. გეთაყვა, მე თავი დამაბებთ!

ფრიცი. ეს კარგი აშავია! არა, იმ ტუმრებს, რომლებსაც ლუდის სმის დროს ვფრდით რევოლვერები უძევთ... მე ვერ მისახურებო.

ლიზა ბენში. ვერ მემსახურები და ც საჭიროა.

ლახმანი. (მიუბრუნდება ფრიცს) ის ყმაწვილი მართლა გემუქრებოდით—რევოლვერს გესვრითო?

კვანტმეიერი. (გაკვირვებულ ჰოლოციულით შექუჩურებს ლახმანს) ღიახ, სწორეთ

მართალია, ბატონო, ან იქნება ექვსი გაქვით?—ლმერთმანი ეგ ყველას სჯობია! იქნება რო იმის მაგივრათ ჩვენ მიგვეცეთ პასუხის ვებაში?

ლახმანი. მე ნება მივეცი ჩემ თავს და ცკითხებოლი მოსამსახურეს და არა თქვენ!

კვანტმეიერი. ჩემ თავს ნება მივეცი! ჩემ თავს ნება მივეცი!.. ვინ ბრძანდებით? რაც თქვენს საქმე არ არის, იმაში ნუ ერევით! ან იქნება იმ ვაებატონის რამე ბრძანდებით? თუ მაგრე იყო წინათვე შეგვატყობინებდით, რომ ყველანი რიგინათ გაგვებერტყენით! (იღინის). მგონი რო დღეს კი ეყოფა იმ ლაწირაკს. მაღე არ დაავიწყდება. შენა გგონია, რომ ის მშიშარა რამე ნაირათ თავს იცავდა?

მიხალინა. (გონზე შოდის, წამოდგება და მიდის კვანტმეისტრისკენ) არნოლდი! ის ხომ არნოლდი არ იყო?

კვანტმეიერი. რაო?

(ლიზა ბენში უცბათ მიხვდება რა ამბავი დახდება მთ შორის და ხელად კვანტმეიერისა და მიხალინას შუა ჩადგება).

ლიზა ბენში. (კვანტმეიერს) მოშორდი! თავი დანებე, ჩვენ სტუმარს ნუ აწუხებ, თორემ ამავე წამს მამას დაუძახებ!

მიხალინა. (სასოწარკვეთილის ხმით, ასე გონია უკან დაბრუნებას ემუდარება და შერე შეძრწუნებული კარებს ეტემა.) არნოლდი! არნოლდი ხომ არ იყო?

ლახმანი. (მივირდება მისალინას) არა, არა. არა, მიხალინა! დამშვიდდი!.. (ფურად).

ი. გომელაური.

(დასასრული იქნება)

ჩიტთა ფათობა

უხგესა ჭმორჩალობს უოგელი,
იგეცა, ვინც ორგულდა.
შოთა რუსთველი.

I.

ჩიტები ისხდენ ლობეზე,
სხვანი ლობის წინ ხეზედა.
იკეცებ-იჩეჩებიან;
ნისკარტებს ისმენ ფრთებზედა.
ჩამობთა, წყალი თოვლისა
ყვითლად მიქანავს გზებზედა.
განცხრომაშია ჩიტები,
უამსთ: თბებიან მზეზედა,
გააბეს მასლაათიკა,
ცა, დედამიწა, ღმერთზედა.
ერთმა ბელურამ დაიწყო—
ჭკვიანი სჩანდა სხვებზედა.

პირველი ბელურა.

სიცოცხლე, ძმებო, კაცს უღირს
ყველაფრით მოწყობილია,
სარღო მთელი წლის საკმაო
სახლში აქვს მოგროვილია,
როცა სწადიან, მუშაობს,
როს მოისურვებს სძინია.
კაცს არაფერი აშინებს,
თამამად დადის ყველგანა;
ის ბატონია, მეფეა,
ყმადა ჰყავს მთელი ქვეყანა.

მეორე ბელურა.

ერთი მეც ყური დამიგდეთ,
ვილაპარაკოთ წყნარადა;
აღამიანი, თუ იკით,
ბელურებს გვაგდებს არადა.
პატარები ვართ, საწყლები,
მოეჩანვართ წვიმის ცვარადა,
ღონე არა გვაქვს, არც ფული

და არც სახლ-კარი მზრწყინავეი;
ეყრივართ ღეთის ანაბრობაზე
ჯაგიდან ჯაგზე მფრინავეი.
ტანისამოსი ვინ მოგვცა,
ან ქვეშაგები ბეჩავეთა,
თუ იარაღი რომ იმით,
დაუხვედეთ ავად მხედავეთა.
ვინ გინდა მიტომ ქვეს გვესერის,
სხვა თოფსა საფანტანსა,
არაიენ მოსთხოვს ანგარიშს:—
ჩიტებს რად აძლევს ზიანსა?!
ვისთან ვინივლოთ სად ეპოვებთ
მსაჯულსა თავაზიანსა.

მიკვირს რითა ეძლეებთ ამდენ ქონ
რისაგანა ვართ ცოცხლები:
რატომ არ ვაგვეწყვეტს სიცივე,
ან მონადირეთ თოფები?!
მაგრამ სროლად რომ არ ვღირვართ
მიტომ ვართ შესაცოდები.
ბღღუნად არა ღირსო ჰივქავი,
ამბობენ ლოთი ფოთები,
ეს ასეც არი და მიტომ
შევქმნილვართ დასაზოგები...

მესამე ბელურა (მეორეს)

ნუ დაივიწყებ, საბუთებს
რაკი ეგრე ვრცლად მოჰყვები,
რომ საჭირო ვართ ბოსტნისთვის,
როგორც სახლისთვის ბოძები.
ეს რომ იციან იმიტომ
გვზოგავენ ჩვენი მხოცლები

მეორე ბელურა.

დილადაც, სწორედ მაგეტომ
ჩვენ შეგვრჩია ტანზე ჩოხები.

მრგწონთ თუ არა ნათქვამი,
რა თვალებს აბლვერთ ზოგები?

საერთო ხმა.

განაგრძე ყველა ყურს გიგღებთ,
არაუინ გიქტერს ბლვერითა.
მხოლოდ ნუ დაგავიწყდება,
უნდა ვიუბნოთ ჯერითა.

მეორე ბელურა.

ჰო, საკვებურად ისა გვაქვს,
მით ვსჯობნით ადამიანსა:
თავ-მოყვარება მეტი გვაქვს
თუმც მკლავს არ ვიქნევთ ხმლიანსა
და არც ვიკადრებთ რაიცა
არ ეკადრება ფრთიანსა.
რამდენი რამე მინახავს:
შემომივლია სოფლები,
მინახავ დედ-მამიანი,
იმათთან ერთად ობლინები.
მდიდრის ეზოშიც ვიცხოვრე,
ათასი ჰყვანდა მცელები;
იმასაც სათხოვნელადა
განზე გაეპყრო ხელები.
ღარიბები ხომ ეს არი
იმათ ვასხედვართ თავზედა,
სულ ვიცით იმათ ამბავი,
მივდ-მოვლით იმათ კარზედა.
და ზოგს თუ არ დაეხმარა
მისივე მსგავსი გლეხია,
უნდა ჩაჰბარდეს მუუფეს,
მოკვდეს, გაჭიმოს ფეხია.
ათასი მთხოვარა დადის,
თხოვნა იმათ ხერხია.
და ჩვენ-კი, ათასჯერ მითქვამს,
ბევრგანაც დამიკვებია:
სამთხოვარაოდ წასული
არ გაგონილა ბელურა,
თუმცა არცა-რა ტანთ ეცვა,
არცა-რა თავზე ეხურა.
ჩვენ ვცხოვრობთ თავის შრომითა

ვიღრე დღე დაგვიბნელდება,
სხვის კარზე მთხოვრად დგომითა
სულთქმა არ გავვიბნელდება.

მესამე ბელურა.

ის გავიწყდება, მძობილო,
რითაც უფრო ვართ მეტები.
მე, მაგალითად, კაცივით
დაბლა არ დაეხეტები
და შემოსილი არა მაქვს
ქალმით თუ წულით ფეხები.
ჩვენ ვფრინავთ მაღლა, ჰაერში,
ამ ჩვენის ლაღის ფრთებითა,
ერთ დღეს მოვივლით მანძილსა,
კაცი ვერც ერთს წელს ფეხითა.
ეს კი უნდა ესთქვათ, რომ იგი
ჩვენა გვეჯობია ხერხითა.

მეორე ბელურა.

ხერხი აქვს, მაგრამ ნამუსით
ბევრით მდარეე ჩვენზედა;
ვინ იცის რას არა სჩადის,
სულ სისხლი სცხია ხელზედა.
მიწა რომ იმის თხოვნითა
მობეზრდა, გული გაუსქდა,
ეს არ იეშარა, თხოვნითა
ახლა ღმერთს ცაში აუხდა.
რამდენს ემდურის უფალსა
თუ საქმე რამე წაუხდა.

პირველი ბელურა.

მაგას რად ამბობთ, კაცებო,
ცოტა ვიუბნოთ ჰკვანდა.
კაცის ამაგი ჩვენც გვათბობს
ავი არ გვეთქმის მახედა:
ეს საბძელ-კალო მისია,
იქ საკენკს რო ვკენკთ გზაზედა.

მეორე ბელურა.

ქაჯან, ეგ თხოვნა არ გახლავთ,
არც საჩუქარი კაცისა:
ის მისთვის უმნიშვნელაა,

განაყოლები ქარისა,
 თუ შესძლებს, არ გააყოლებს,
 კაცი ერთ მარცვალს ბზეშია,
 იმ აზრით ეგებ მარცვალი
 ჩვენ ჩაგვივარდეს ხელშია.
 ყოჩაღ რომ ჩვენის შრომითა
 ფრთა გაყრილები ფრთებშია
 ბანდ-ბარდში მარცვალს ვპოულობთ
 და ჩავიგორებთ ყელშია.
 ზნეობრივ ადამიანსა
 ჩვენა ვჯობივართ ბევრშია.

მესამე ბელურა.

მაშ როცა დაჰყენს საფეკვესა
 და უღარაჯობს კეცია:
 მე დამიძახებს, ბელურავ,
 მოდი, მარცვლები კენკია!
 დიახ, მაშ არა? პირიქით
 კეტს მომადერებს დიდრონსა,
 ცას დედა-მიწას აქუხებს,
 იყვირი-იკივლებს იმდენსა:
 „აქშა, ჩიტო, საწიწაკვე,
 ჩამოფრენას აპირებსა,
 „აქშა, ჩიტო, ბელურაო,
 „ქორიმც ჩაგინადირებსა!
 „რას ელურტულვებთ? რას ეიევივებთ?
 „გინდათ ძილი მომგვაროთა,
 „რომ დაფენილს პურის მარცვლებს
 „ეცნეთ, ზელი მოჰყაროთა?!
 „აქშა, აქშა, ქივკავები,
 „ქორიმც ჩაგინადირებსა.
 „არ შევარჩენ, თავს გაუქვექუ
 „ვინც ქურდობას აპირებსა!“
 აი კაცის სამართალი,
 აი მისი შენანება.
 საფეკვის პატრონს ჩიტებისა
 მთლად გაჟღერა ენატრება;
 თავის სურვილს არცა ჰმალავს,
 ან ვისაგან ეხათრება!?

მეოთხე ბელურა.

ერთურთსაც არა ჰხათრობენ
 ადამიანნი ხშირადა,
 ორის თავთავის გულისთვის
 დგებიან თავდა ყირადა.
 ერთმანერთს თავ-პირს აღადრვენ,
 არ ჰზოგვენ მოსაკლავადა.
 ერთმა სხვამ რამე წაართვას,
 დაისაკუთროს თავადა.

მესამე ბელურა.

ჩემი ნათქვამი მართლდება:
 სჩანს მეთანხმებით ყველანი,
 ერთს გეტყვით კიდევ დღეს ჩვენა
 არ ვიქნებოდით მთელანი,
 რომ იგივე ადამიანი
 არა ჰხედავდეს რგებასა
 ჩვენგანა, — შეუბრალებლად
 ის დაგვიწყებდა ქლეტასა.
 მაგრამ მან იცის, რომ ჩვენა
 მაგნეს ვსჯამთ ჭია-ღუასა,
 ბოსტინეულსა და ყანასა,
 რანიც აკლიან ყუათსა.
 კაცი ჩვენს გაჟღერაზება
 იმიტომ ამბობს უარსა.
 ამისთვის ვაქოთ ჩვენ იგი
 და უდღეგრძელოთ ზნეობა?!
 არაფერი მწაშს კაცისა
 არც ზნე, არც მისი მხნეობა!

ერთი რიგი ხმები.

არა, არც ეგრე იქნება,
 კაცს დაფუკარგოთ ამაგი,
 მას ბუნებაში ყველაზე
 დიდი უჭირავს ალაგი.

მეორე რიგი ხმები.

სტყუით, ავია, ბოროტი,
 მოსისხლე, მხეცზე მხეცია.
 რა შთანთქას, რა მოიხვეჭოს
 თვალები დაუცვცია.

ეს არ შევიგნოთ ყველათა,
ვიყოთ იქამდე ბეცია?
ვინც რა ვართ უნდა ვიცოდეთ,
ღვთის დადებული წესია!
შეიქმნა განკერძოება,
მალე კრივსაცა ვნახავდით,
რომ ძერას არ გადმოველო
თავზე ფლაშუნით, ლახლახით.
ძერძის დანახვაზედა
ჩიტები შეძვერენ ეკლებში,
სადაც რომ ისხდნენ ღობეზე,
იქვე ჩაწყობილს მერქნებში.
ხმას არ იღებდნენ, გაყუჩდნენ
თუმცა სწველეთავდა გვერდებში.

II

განვლო კვირამა, თუ ორმა,
იგივე ბებერი კეკელა
ფაციფუცობდა ეზოში,
არ დადიოდა ნელ-ნელა.
თან უწყებოდა თავის რძალს:
გამოსულიყო, ეშველა.
საქმე ბევრია ოჯახში,
ასაღებ-დასაღებია,
ძროხებსაც დახედვა უნდა,
საქათმეც გასაღებია.
თოვლი მოსულა წუხელის,
ეს ბერიკების ბრალია,
აიკლეს მთელი ოჯახი,
მით გადიხადეს ვალია.
რასაც ისინი სჩადიან
ან კი რა დასამალია.
კეკელა ბერიკებებსა
სწყევლის, ჯავრობდა ძალიან:
საით სად მოთრეულები
მასპინძელს აღარ აკლიან,
იფიქრებ თავის შინ იყვნენ
სხვის სახლში ისე არიან...
ზოგს ეკრა თავზე ირმის რქა,
ზოგს თხის, თხისავე წვერია.

ზოგსა აქვს სახე ტურისა,
ხელში ხის ხმალი სჭერია.
სხვას ხუცესივით ჩაუცვამს,
ხელთ კვერთხი დაუბჯენია.
უკრავენ სტვირსა, ტლინკავენ,
გადარეული ვრია.
ჭკვიანნი მხოლოდ ამითა:
უნდა მიათოო ძღვენია,
ერბო, ან კვერცხი, ან ფქვილი
ღვინით ხელადა სველია.
ბერიკებს ჰბაქავს ბებერი:
„კარგად მოითბეს ხელია,
„კეცილან სამიწეებმა
„ქაღა გამტაცეს ცხელია.
„გვების ჩემის ცოდვითა
„ამოეხრაკოთ ყველია!
„რას იზამ ან კი, თან ამბობს:
„წესი გვაქვს, ყველიერია!“

III

ღღეს სულ სხვა მოვალეობა
კეკელას აწვევს კისრად,
ჩიტთა ფაფობა ღღე იყო,
იმიტომ არი ფხიზლად:
წესს არ უმტყუნოს და ლოცვა
ღვთისა არ ექცეს რისხვად.
ფაფა ადულა, რადგანაც
რჯულია მამა-პაპური.
კეკელას თავის ოჯახზე
ფხიზლად უჭირავს თვალ-ყური,
კდილობს არ დაუზიანოს
ჩიტებმა ფეტვი და პური,
ამიტომ საცა კი ნახა
ნაფოტი, სიპი, აგური,
ან კრამიტისა ნატეხი
ყველა გაგლისა ფაფითა.
რაც დარჩა, ისიც პირდაპირ
კალოზე დადვა ტაფითა.
ბანის პირები მოკირწყლა
ჩიტთ სამასპინძლო ტაბლითა...

მერე რა კარგ ღროს, ერთს გოჯსა
მშრალს ვერ ჰნახავდით მიწასა,
რომ ჩიტს ჩაეკრა ნისკარტი,
ან დაებიჯა ციცასა.

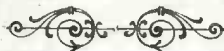
თოვლიც ხომ ისე დიდია!
ძმას უჭირს მისვლა ძმისასა,
ქივქავნი დაღონებულნი
ძალს ევეღრიან ღეთისასა,
რომ იგი დაადნობინებს
თოვლს ბრწინავ სხივებს მზისასა.
შეიმკო თოვლი ფაფითა
ვით პატარძალი ხალებით,
ჩიტთაც ღმერთს მადლი შესწირეს
ცად აპყრობილის ბრჯყალებით.
სუნი ტრიალებს ფაფისა
თავის ფაფურის ძალებით;
რა წამს ბებერი მოჰშორდა
ფაფიანს ბანის პირებსა,
ღრო ნავარდის და ქეიფის
მაშინ დაუდგათ ქივქებსა.
როდი უშვებდენ სუფრაზე
ტყიდან მოფრენილს ჩიტებსა,
წიპრიას, საწყალ ნიბლიას,
კისერში სცემდენ ყისტებსა,
აგდებდენ: „სოფლად რა გინდათ,
წადით, ჩაჰბარდით-მინდვრებსა?!
და ვიდრე გამოძღებოდენ
ერთურთსაც სჩხვლეკენ ხიშტებსა.
გამოდნენ ისე კარგადა,
ვერ ერევიან კუქებსა
და დაემსგავსნენ სისქითა
წიფლის და რცხილის ყუნქებსა.
დამშეულებმა ძალიან
ფაფა ძალიან ყლურქებსა,
სტუმრები ჭამით ხარობენ,
ინავარდებენ გულებსა,

და მასპინძელი იმით, რომ
იმაღლიერებს თულეებსა,
ჩიტები არას ავნებენ,
იმის ყანას და პურებსა

IV

ნაქეიფარი ქივქვები
იქვე დასხდენ ლობეზე
და როგორც ნაღვინევეებსა
სიწითლეს დაჰკრავთ ლოყებზე:
ნაქამი ფაფის წკინტოლი
ყველას აკრია ჩოხებზე,
ჩიტე პარტიობაც განელდა
როგორც გამქრალი სანთელი:
ერთმანერთისთვის ქივქავთა
არაფერი აქვთ სათქმელი;
სალოცავად აქვს ყველასა
აღამიანის სახელი.
გაჰკვირდებოდა ძალიან
კაცი იმათი მნახველი.
მტრის რაზმი კაცისაგანა
უომრად იქმნა ძლეული,
რაკი-ლა იმის ამაგი
დაამდა ჩიტთა სხეული
და შემოსდახეს ერთის ხმით
ქართლ-კახეთური, ხეური:
„ვინც ჩვენში ვინმე ცუდი თქვას
„კაცზე, ის იყოს წყეული,
„ის იყოს საუკუნოდა
„ქივქვებში გამორჩეული.“
ამას მღეროდა დიდის ხმით
მთელი ქივქვების კრებული.
ბევრს ამ გვარს ამბავს ინახავს
ჩვენის ცხოვრების რეული.

ვაჟა-ფშაველა.

გვსივს... გვსივს...

შშურს... სსს... ერთხმოდანად, მონო-ტონურად შრილებენ ახლად მომწყდარი შემოდგომის ფოთლები და მორბიან ჩემსკენ...

გულ-აღმა მწოლარს მქნარი ფოთლები პაწაწა ყვითელი წიწილებივით მებზევიან... რაღაცას მეჭიჭივებიან...

მთელი ბაღი გაძრკენილია, მთელს ბაღს დაჰკრთის ოქროს ფერი...

მთელს ბაღში სუფევს შემოდგომის თრთოლა. შურ... სსს... მწარედ შრიანლებენ ფოთლები.

რა იყო ჩემო კარგო, რა გაწუხებთ? ხომ მოისმინეთ ზღაპარი გარიტრაჟისა, ხომ დასტებით გაზაფხულის ღამის გრძნეულებითა.

ებლა დაიძინეთ... შემოდგომისას მხოლოდ სიზმარია ტკბილი... მხოლოდ სიზმარია აფორიაქებულ სულის დამაყუჩებელი.

— ვერ, ვერ ვიძინებთ მოყვასო.

გესმის ფეხის ხმა? დიახ, ფეხის ხმა ის-

მის... ეს სიკვდილია... სიკვდილი მოე-მართება ჩვენსკენ... გვიშველე, დაგვიფარე, მწედ გვექმენ მოკეთვე...

ცახცახებენ, თრთიან ფოთლები და მაგრა მეკვირან გულს. მინდა დაუყვავო პაწაწა ფოთლებს, მინდა ვანუგეშო, რომ რამდენიმე საათის შემდეგ აღმოსავლეთი ატლასით შეიმოსება და კვლავ დაიწყება საგაზაფხულო სიმფონია... მინდა ვანუგეშო, მაგრამ ვსდუმ... ვსდუმ იმიტომ, რომ მევე არა მწამს იგი...

ზზზრ... ზუზუნებს ქარი და მოაწიანლებს ჩემსკენ ახალ-ახალ ფოთლებს... აი უკვე დავიფარე ფოთოლთა სეტყვით... დავიმარხე მქნარი ფოთლებით...

მორბიან... მოჰქიან ახალ-ახალი ფოთლები და მთრთოლვარე ხმით მევედრებიან:

— გვცივა, მოყვასო, გვცივა... გვიშველე რამ, დაგვიფარე...

დ. თურდოსპირელი.

დუღუნებს წყალი

ღუღუნებს წყალი. მწყობრად, ნელა ჩქაფ-ჩქაფებებს. მიღის დაუსრულებლად — საითკენ? — თავის თავს ანგარიშს არ აძლევს... გზაში — ან თავისებურ წყნარ ნაკადულს შეუერთდება, ან მღვლეარე, აქაფებულ შტოს — მქუხარე მდინარეს.

ჩვენი ცხოვრებაც მისივე მსგავსია, ზღვაა ღრმა-უძირო... სუსტნი არსებანი

ვებრძვით ცხოვრების ტალღებს; ზოგჯერ თითქო მშვიდს. ლომობიერს-ნელის ცურვით მივპყვებით გულდამშვიდებით; ზოგჯერ კი, მრისხანე ზვირთი გვიტანს თავის კალაპოტში და გვარყვეს. — ვმრისხანებთ, ვღვლავთ ჩვენც მის ტალღებში — როგორც მშვიდი ნაკადი წყალისა — თვისდა უნებურად აქაფებულ მდინარეში ჩართული.

წყალმა არ იცის სადა აქვს მის დასაბამი, ან დასასრული; ბუნების ძალით, ის მხოლოდ მოძრაობს... აგრეთვე ჩვენც, მივექნებით ხან უფსკრულისაკენ, ხან ბედნიერებისაკენ მიმავალ კვალზე იმ სტიქიურის ძალით, რაც მთელს ქვეყნიერებას ამოძრავებს და ატრიალებს თვისივე ნებაყოფლობით.

ყოველ კერძო ადამიანის ცხოვრება წარმოდგენს იმავე წყალს მჩქეფარეს— თვისდა უნებლიედ ზოგჯერ უფსკრული-საკენ მიმავალს.

ნაკადი ხან მშვიდია, წყნარი, — ხან კი, გიჟბაჟი... და ეს იმაზეა დამოკიდებული— რა პირობებში ვარდება, სად, რა ადგილას უხდება გზის გაკვლევა. თუ მას ტალღა მძვინვარე უხვდება, თვითაც ჩქროლავს იწყებს მასთან შეერთვით; და თუ მას წყნარი მდინარე იხვევს გულში,

ორნივე ერთად შექსოვილი მშვიდ-სამოდულუნით ამკობენ არე-მარეს... და არა სცალიანთ იმათ აურ-ზაურისა და სიანჩხლისათვის...

აჰ, რა სანატრელია ასეთი მშვიდი— გულდანდობილი ცხოვრება... მაგრამ შეუძლებელია მუდამ სიმშვილეს განიცდიდე. ისეა მოწყობილი ცხოვრება, რომ შეჯახება, ბრძოლა არც ერთ არსებას არ ასცდება და, უნდა მდინარის მსგავსად, რყევაში და მღვლეღარებაში ატარო ადამიანმა თავის ცხოვრება—სანამ იარსებებს.

აი, ამას დულუნებს თითქო მდინარე და მებუტბუტება კენჭებზე ხტუნვით მიმჩქეფარე და, უფრო და უფრო ღრმა ფიქრებში მაყურჭუმელავებს ნაპირზე თავჩაქინდვრით მყოფს—მწვანე მინდორ-მღვლოთა შორის.

გულ-გატეხილი.

შინაური მიმოხილვა

ვოსტოროვის პროგრამა

ქართველი საზოგადოება საეკლესიო—სამრევლო სკოლების დაარსებას ჩვენში თანაგრძობით ეკიდებოდა. ეს იყო 1884—1885 წლებში. თანაგრძობის მიზეზი ის გარემოება იყო, რომ ამ სკოლებში საგნების სწავლება მზრუნველის იანოყსკის 1881 წლის ბებმის თანახმად სწავმოკბდა. სამრევლო სკოლებში ფართო ადგილი ჰქონდა დამობილი სამშობლო ენას და საზოგადოდ ადგილობრივს ელემენტს საკმაო პატივი ეძლეოდა... ის კია, რომ სწავლების მეთოდების ცოდნის და თვით-განვითარების მხრით სამრევლო სკოლის მასწავლებლები სამინისტრო სკოლის მასწავლებლებზე დაბლა იდგნენ. სამრევლო

სკოლათა სეე-ბედს საეზარქიო სასკოლო საბჭოები, —განაკებდნენ, რომელთა წევრების უმრავლესობას ქართველები შეადგენდნენ... გურია-სამეგრელოს, სოხუმის და იმერეთის ეპისკოპოსებში სკოლების პირდაპირი უფროსნი იყვნენ... ისინი საქართველოს ექსარქოსს ამ საქმეში არას ეკითხებოდნენ... სამრევლო სკოლათა რიცხვი გამრავლდა შესამჩნევად, ასე რომ, ცატა არ იყოს, ამ გარემოებამ დრმად დააფიქრა ოლქის მაშინდელი მზრუნველი ბ-ნი იანოყსკი!.. პირველ ხანად სამრევლო სკოლებს მეთავაუერებდა ქართველები დაწინისეს (ქართლ-კახეთში—ბ-ნი ტატიშვილი, იმერეთში—მღვდელი მელიტონ კე-

დენჯერძი და გურია-სამეგრელოში ბ-ნი თ. ჟორდანიას). მაზრის მეთვალყურეებიც სულ ქართველები იყვნენ.

ერთი სიტყვით, საქმე ისე იყო მოწყობილი, რომ ქართველი ერი იმ მაზრისა იყო, რომ საქველსიო—სამრევლო სკოლებში ყოველსავე ქართულს საბატიო ადგილი ეპირა. თვით რუსული ენის სწავლებაც ბ. გოგებაშვილის რუსული სახელმძღვანელოებით სწარმოებდა. ასე მიმდინარეობდა საქმე 1900 წლამდის, როდესაც ექსარხოის ფლავიანუს და სემინარიის რექტორის გერმოგენის დროს საქართველოს მთავრების ცნობილი შავ-აბაზური გეგმით შეიარაღებული დეკანოზი ფოსტროგოვი... ჩვენ არ გვაინტერესებს მისი ჰიროსოფი... ჩვენი საგანია მკითხველებს ის განუმარტოთ, თუ როგორ და რა ჰიროსოფი განხდა ფოსტროგოვის ჰიროსოფი, რომელიც 1905 წლის არეულობამ თითქოს მოსწო, და 1913 წელში კი სულ-ახლა გამოხატულ იქმნა მსაქველსიო-სურათების მიერ ჩვენ სამრევლო სკოლების გასაშენებლად...

ფოსტროგოვი 1900 წლის დახლოებით თბილისის ჰიროსოფი საქველსიო გიმნაზიის სკოლის მოძღვრად დანიშნა... მის აქვს ტიპილი ენა, რომელიც, რუსთველის თქმისა არ იყოს, „გველსა ხვრელით“ ამოიყვანეს... ამას გარდა ის ნიჭიერი და განვითარებული დამაინია... სულით და გულით კემბარიტი რუსია სწორედ იმ ცნებით, რა ცნებითაც დღეს ამ ტერმინს ხმარობენ... დაუხლოვდა ქართლ-კახეთის სუპერპრო სპეცის თავმჯდომარეს არქიმანდრიტს გერმოგენს, რომელმაც სდნა მასში დიდი ძალი ქართველთა გასარჩევლად... გერმოგენმა მოიწვია სპეცის შტატ-გარეშე წიგნად და დანიშნა თბილისის კუვიის სამისიონერო სკოლების გამგედ... აქედან იწყება მისი დახლოება სპეცის და ექსარხოისთან... სამქმე ისე მოხდა, რომ 1900 წლის დეკემბერში ბ-ნი ტატიშვილი დახმარებულ იქმნა

მეთვალყურის თანამდებობიდან, და მის მავრად ფოსტროგოვი დანიშნა... აქედან იწყება მისი სპეციალური მოქმედება, რომლის საგანი იყო—1881 წლის გეგმისთვის ფრანკის შეკვეთა... მას სურდა სული მთავრების მთელს საქართველოზე, ღიხის მთა გადაულახა და თავის გავლენა გურია—სამეგრელო-იმერეთ-აფხაზეთზე დამყარებინა... არ მისწონდა, რომ გურია-სამეგრელოს და იმერეთის მეთვალყურეები დამოუკიდებელი იყვნენ... არ ეპიტანებოდა, რომ საქველსიო-სამრევლო სკოლების საქმეს გურია-სამეგრელოს და იმერეთის მდგელ-მთავრები დამოუკიდებლად განკუთვნიან... ბევრი კიდევ სხვა რამ არ მისწონდა... თქმა და საქმის გაკეთება ერთი იყო მისთვის. შეგნდა და გურია-სამეგრელოს, სოხუმის და იმერეთის ეპისკოპოსებს მრავალი უფლება ჩამოართვა... ექსარხოის წარდგენის თანახმად სინოდმა 1903 წ. შეკვეთა სხენებულ მდგელ-მთავრების უფლებანი... მათ სსულიერო სასწავლებელთა; სუპერპრო საქველსიო სასწავლებელთა და სუპერპრო სამისწავლო საბჭოთა გურიალურის და დიკინებათა დამტკიცების უფლება ჩამოერთვა... ისინი დარჩნენ ეპისკოპოსად, ხოლო უფლება შემცირებულად. მათი უფლებანი ექსარხოისზე გადავიდა...

ქუთაისში იყო სსულიერო სემინარია და სსულიერო სასწავლებელი... ადგილობრივ მდგელ-მთავრს ამ სასწავლებელთა სუპ-ბედის შესახებ არას ეკითხებოდნენ... რექტორებს, ინსპექტორებს და სხვა თანამდებობის ჰიროსოფის დაუკითხავად ექსარხოის ნიშნავდა... მას გარდა—ფოსტროგოვმა შემოიღო ცენტრალური დარწმუნებულება მთელი საქსარხოისის სამრევლო სკოლების საქმეთა გამგეობისთვის. ამ დარწმუნებულთა ეწოდება: „საქსარხოისის საქველსიო სამრევლო სკოლების საოქრო სპეცია“ რომლის თავმჯდომარედ ექსარხოისი დანიშნა. წიგნებში მხოლოდ ერ-

თი ან ორი ქართველი ერთი, რომელნიც ვე-
რას გააწუთბდნენ, რაც უნდა მოხდებოდა...
ვოსტოროვამ დაწესების საოლქო მეთვალ-
ყურის თანამდებობა, რომელიც მასვე უწყა-
ლობეს... შეეცადა და ხელთ იგდო „საქარ-
თველოს საქსარხოსოს სასულიერო მთავრის
რედაქტორობა... დიდათ არ მოსწონდა, რომ
ქრისტიანობის აღმადგენელ საზოგადოებას
ჭეჭვლა საკუთარი ინსპექტორი იმ ვაზლ ბ-ნი
(აწ განსვენებული) ევტინი მამინაშვილი,
რომელიც ვოსტოროვას არას ეკითხებოდა და
მისდამი რწმუნებულს სკოლებში 1881 წლის
გემას ახორციელებდა. შემდეგში მამინაშვი-
ლი დათხოვნიან თანამდებობიდან, და საზო-
გადოების სკოლებიც მას დაუქვემდებარეს. ამ
ნაირად ვოსტოროვამ, ამ საქართველოს სამ-
ტროდ მოვლენილმა დემონმა, უოკელივე ხელთ
იგდო, რომ თვისი უწმინდური სურვილი
ქართველების დასასჯელად განხორციელები-
ნ... ამის შემდეგ თამამად გაიძახოდა: „ქარ-
თველებს გაფარეს... სამეგრელოში ქარ-
თულს ენას მოეპოვო... ქართველ მღვდელ
მთავრებს რუსეთში გაჟივებ...“ მართლაც
1901 წელს გაიქვეს უოვლად სამღვდლო
კირიანი საქართველოდან და მის მავივრად
დიმიტრი (აბაშიძე) ეპისკოპოსი დანიშნეს...
„სასულიერო მთავრე“ ვოსტოროვას ხელთ
ქქონდა... და რაც სურდა, მასში იმას სწერ-
და. ქართველთა ღანძღვ-გინებას არ ერიდ-
ებოდა და იმავე ორგანოს, რომელშიაც ქარ-
თველებს ღანძღვდა, ქართულ ეკლესიებს ძა-
ლათი აწერინებდა (5 მან. წელიწადში)...

ჯერ კიდევ, სანამ ვოსტოროვას დანიშ-
ნავენენ მეთვალყურედ, ქართლ-კახეთის საე-
კლესიო სამრევლო სკოლათა საბჭომ, როდუ-
საც გამოვიდა ბრძანება ამ სკოლებში ოთხი
წლის კურსის შემოდების შესახებ, შეადგინა
კომისია, რომელსაც უნდა განაწილებინა შე-
სასწავლი მასალა საქართველოს ერთკლასიანი
სკოლებისათვის ისე, რომ ეს მასალა მოწა-

ფეებს ოთხს წელიწადს შეესწავლათ... კომი-
სიის თავმჯდომარედ იყო ბ-ნი ნ. გ. ტატიშვი-
ლი, ხოლო წევრებად: დეკანოზი გოროდნიკი,
მღვდელი კ. ცინცაძე და მასწავლებელი ოლ-
ფერაძე. ამ კომისიამ შეიმუშავა პროგრამა
თანახმად 1881 წლის გემასის... სადგომო
სჯულის სწავლება ამ პროგრამით მხოლოდ
სამშობლო ენაზე უნდა წარმოებულყო... სა-
ეკლესიო სლავიანური ენა, როგორც ზედ-მე-
ტი ქართველთათვის, პროგრამაში ნახსენები
არ იყო... ეს პროგრამა არ მოეწონა ვოს-
ტოროვას... წაიღო შეტერბურგში და თავი-
სი მახინჯი პროგრამა დაამტკიცებინა სინოდს
და ვალდებულ ჰყო მთელი საქსარხოსოს სამ-
რევლო სკოლები მიეღოთ ეს პროგრამა. რამ-
დენად მახინჯია ეს პროგრამა ქართველთათვის
და რამდენად დაბლა სდგას იგი 1881 წლის
გემასზე, რომელიც უარყოფილი არაა სამოს-
წავლო ოქლის მიერ სამინისტრო სკოლების-
თვის, ეს სჩანს შემდეგიდან. სალოლო სჯუ-
ლი: ბრველსავე განყოფილებაში 12 დასას-
წავლათა შესახებ მოკლე მოთხრობათა შესწავ-
ლა რუსულად სასურველად ცნობილია...
აგრეთვე სასურველად ცნობილია მოკლე
ლოცვების შესწავლა სლოვიანურად... ცხ-
დია, რომ ჩვენი მამების უმრავლესობა, რო-
მელიც გამსწავლულია კამილაგვა, მკერდის-
ჯვარის და დეკანოზობის მიმართ დადი-
ტრფიალებით, სიტყვას „სასურველია“ ისე
გაიგებს, რომ მიბრძანებენო სადგომო სჯუ-
ლის რუსულად სწავლებას... ამის გამო სჯუ-
ლის მოძღვრები არ მიხედვენ არც შედგო-
ბურს მოთხოვნილებას, არც ერის ინტერეს-
ებს და ბავშვებს ააჭიკჭიკებენ სლავიანურს
ენაზე... მეორე წელიდან სადგომო სჯულში
გაბატონებულია სავსებით რუსული ენა... და
ასეა მეოთხე წელამდის... მეოთხე წელს კი—
მთელი სადგომო სჯული საცესებით რუსულს
ენაზე ისწავლება. საეკლესიო გალობა...
ამას სამინისტრო სკოლებში არ ასწავლიან.

სამრევლო სკოლებში კი—საკვლეპსიო გაღობას სავადლებულა... სღავიანური გაღობის სწავლება მეორე წლიდანვე ბატონობს ვოსტორგოვის პროგრამით... თუ რაოდენად გამსწავლულია ვოსტორგოვი გარუსების პოლიტიკით შემდეგიდან სწინს: „სადაც არაა ადგილობრივი საკვლეპსიო გაღობა, გაღობის კვლა გაკვეთილები სღავიანური გაღობის შესწავლას უნდა მოხმარდეს... აკრძალულია ერთი ერის შვილებისთვის მეორე ერის გაღობის სწავლება. ნება დართულია საკვლეპსიო გაღობა მშობლიურს ენაზე და სღავიანურზე“ ამ სიტყვების ძალით, ოსებს არ შეუძლიათ ისწავლონ ქართული გაღობა, — არც ქართველებს შეუძლიათ ასწავლონ გაღობა ბერძნულად. ამაზე შორს ვედარსად წავაშთავინაზმობა! საეკლესიო სლოვიანური ენა... ეს ენა, ვოსტორგოვის პროგრამით, სავადლებულა ქადაკებში არსებული სკოლებისთვის და აკრუთვე იმ სკოლებისთვისაც, რომელნიც არსებობენ ისეთს ადგილებში, სადაც სწარმოებს სღავიანური ღვთის მსახურება... ხოლო იმ ადგილებში, სადაც ადგილობრივ ენაზე წირვა-ლოცვა, სღავიანურის შესწავლა სავადლებულა არაა, ის კი, რომ — სასურველია (ხაზი ჩვენია უკვლავ), რადგან ადგილობრივი მკვიდრნი სამხედრო ბეგრის მხობლის ჟამს მსახურებენ ისეთს ადგილებში, სადაც ღვთის მსახურება სღავიანურს ენაზე სწარმოებს... ადგილობრივი ენები. პირველს წელს—6 გაკვეთილი, მეორე წელს 5 გაკვეთილი, —აქედან 2—ხუცური (საკვლეპსიო) ნისთვის; მესამე წელს—4 გაკვეთილი, ორი ქედან საკვლეპსიო ენისთვის, მეოთხე წელს— გაკვეთილი მხოლოდ საკვლეპსიო ენისთვის... დაიდა, რომ სამშობლო ენას დამოძილი უნდა მღირე რიგზე გაკვეთილების... რის მიხედვით მისი კარგად შესწავლა შეუძლებელია... ვოსტორგოვის განმარტებით, უმთავრესი ურადლება უნდა მიექნეს საკვლეპსიო

ადგილობრივ ენის შესწავლას... არა საკვლეპსიო ენის (საერო ენის) შესწავლის ჟამს მეტი ურადლება უნდა მიექნეს სასულიერო-ზნობრივ შინაარსის ნაწარმოებთ... სამშობლო ენის სწავლებას, ვოსტორგოვის განმარტებით, საგანდ არ აქვს ბავშვთა განვითარება და მათთვის ცოდნის შექმნა: უოკლევი ეს სწარმოებს რუსულს ენაზე... მას სიმიდრით ვერ შეედრებიან ადგილობრივი ენები (მაგალითად, უდინების, აისორების, ოსების და სხვა...)... ესა თუ ის ადგილობრივი ენა ისწავლება იქ, სადაც ხალხი ნამდვილად ამ ენაზე მეტყველებს. ამის გამო აკრძალულია ერთი ერის შვილებისთვის მეორე ერის ენის სწავლება, მაგალითად, ბერძნულთათვის—თათრული ენის სწავლება, ოსთათვის—სწავლება ქართული ენისა... და სხვა... უკეთუ ბერძნულს დავკარგვს თავისი ენა და თათრულად მეტყველებენ, ამ შემთხვევაში ბერძნული ენის სწავლება ნება დართული არაა. აკრუთვე თუ მოხდება, რომ ქართველებმა რომელიმე ადგილს დავკარგვს სამშობლო ენა და ან ხმარობენ ისეთს ენას, რომელსაც თემც საზოგადო ქართული ფესვი აქვს, მაგრამ დამორებულია წმინდა ქართულს (სალიტერატურა) ენას იმედნად, რომ მღვწურებლებს ეს (ქართული) ენა არ ესმით, ამ შემთხვევაშიც ქართული ენის სწავლება ნება დართული არაა... მხოლოდ ღვთის მსახურების ტექსტები ისწავლება იმ ენაზე, რომელსაც ღვთის მსახურება სწარმოებს ადგილში... ექვს გარეშა, რომ ბოლო სტრუქტურებში ვოსტორგოვი გულისხმობდა მეგრულებს, რომელთაც ქართული ენა მშვენიერად იცოდნენ, სანამ უცხოთა ბატონობა დამუარდებოდა...

ვოსტორგოვმა შეადგინა სამი ჯურის სკოლის პროგრამა: ა) წმინდა ქართული (ან სხვა ერისა) სკოლისა; ბ) შერეული სკოლისა (ქართულნი, რუსნი, ბერძნები) და გ) ოსეთის

სკოლისა, რომელშიც სწავლობენ თვისი დთვის მსახურების ენის არ შეიძლება ერთა შვილები (ახორები, თათრები და სხვა)... ვინაიდან ისეთს დროს ვცხოვრობთ, რომ არ შეიძლება სკოლაში ერთი ან ორი უცხო ტომის მოწაფე არ მოიპოვებოდეს (ზოგიერთი სკოლების გარდა) ჩვენი ურს სკოლებში, ცხადია, რომ ეს სკოლები ორი უკანასკნელის ჯურის სკოლები იქნება. ასეთს სკოლებში კი სამშობლო ენა ისწავლება მცირე პროგრამით მეორე ჯურისაში, ხოლო სრულად ისწავლება მე-სამე ჯურისაში. თავისთავად ცხადია, რომ ვოსტოგოვის პროგრამისთანავე მრუდე მიზნისა, ანტიუდაგოგიური და ბავშვის ტვინის ძალა დამაზახინებელი პროგრამა ვერ ქართველს უნს არ მოუღენია...

1902 წელს, როდესაც ეს პროგრამა დამტკიცებულ იქნა, ქართულმა პრესამ ურადღებოა მიაქცია და დაჭკობ იცო. სანამ ბ. ო. გოგებაშვილის წერილი: დეკანოზ ვოსტოგოვის პროექტი (იხ. „ჩვენი ნაწერები“ გვ. 372), დაბეჭდებოდა გრ. ვიფშიძის „ივერია“-ში, — ჩვენ ვუძღვინით იმავე კაცებში მისვე პროგრამის შეთავარი წერილი, რომელშიც სხვათა შორის ვამბობდით: „სამეგრელოს სკოლებში ახალი პროგრამით მოსმობილი იქნება ქართული სალიტერატურო ენის სწავლება, იმ ენისა, რომელზედაც სრულდება აქ დთვის მსახურება, ქადაგება-მოძღვრება... სამეგრელოში განვითარებული იყო ძველად ქართული მწერლობა და ქართული საეკლესიო მოძღვრება. ვის უქადაგებდნენ წმინდა ქართული ენით უკვდავი ჭეონდიდლები? ვის ესმოდა მათი ტკბილი ქართული ენა, თუ არ მეგრელებს?! (30 ივლისი 1902 წ.)

თავით ცხოვრებამ უარპყო ვოსტოგოვის პროგრამა. იმ დროს, როდესაც გურია-სამეგრელოს ეპარქიას განაკება ეპისკოპოსი დიმიტრი (ანაშიძე) გ. სამეგრელოსი სამღვდლოებაში მომწიფდა აზრი ქართულის

ენის დაცვის შესახებ სკოლებსა და ეკლესიებში... ეს ფრიად — სიმშატიური აზრი იყო. დიდ განხორციელდა... 1904 წელს კახეთის „ივერია“-ში (№ 256) ჩვენ მოვთავსეთ მუთავრი წერილი, რომელიც შეიკვლებით აქვე მოგვეყვ... „გურია-სამეგრელოს სამღვდლოების წმუნებულთა კრებამ 1904 წელს დაადგინა: „მოძღვარი მოვალეა განუმარტებდეს მრევლს დთვის მსახურებათა მნიშვნელობას და აზრსა და აკრთვე სმირად ესუბრებოდეს სარწმუნოებისა და ხეობის შესახებ; მოკლე საუბრის და მოძღვრების სახით მისთვის მშობლიურს ქართულს ენაზე. იმ მღვდლებმა, რომელთაც თავითონ არ შეუძლიათ შეადგინონ მოძღვრების ხსენებულს ენაზე, უოვლად სამღვდლო კაბრიელის მოძღვრების მანც უნდა წარმოსთქვან: ხალხის წინაშე, ამას გარდა უოვლივე მოძღვარი ვალდებულია სმირად მარაჯდეს ეკლესიის კარგე საუბრებს და სახალხო კითხვებს. მოძღვარმა უნდა აწავლოს მრევლს პირველ დაწვებით ღოცვები ქართულს ენაზე. სამღვდლოებამ საჭიროდ სენო შემოდებული იქმნას უოვლსამრელო ეკლესიაში საზოგადოდ მიღებულსადა (მარტივი) ქართული საეკლესიო კალობა. ამისთვის უკვლა საეკლესიო-სამრევლო სკოლაში უნდა ასწავლიდნენ ქართულს ეკლობას: სასურველია, რომ შედგავთნებებსეკლესიით იცოდნენ საეკლესიო კალობა. ქართული საეკლესიო კალობა არის ხალხისთვის კალობა მშობლიური და ამიტომ აქვს მასზე დიდი გავლენა. მასწავლებლებმაც უნდა იცოდნენ საეკლესიო კალობა. იმავე კალობის შესახებ უნდა იმართებდეს სასაბუხლო კერები... თვით უოვლად სამღვდლო დიმიტრი და კრება საჭიროდ სენობენ გურია-სამეგრელოში წირვა-ლოცვის საეკლესიო კალობის, სახალხო საუბრის და კითხვის გაძლიერებას მეგრეთა და გურეთათვის მშობლიურს ქართულს ენაზე... (ი)

Дух. Вѣстн. груз. экз. 1904 წლის № 21). არა თუ მარტო სამეგრელოში, არამედ საქართველოს სხვა ადგილებში (ქართლსა, კახეთსა, იმერეთს და სხვა-გან) არასწავლიდნენ ფოსტორგოვის პროგრამით, რომელიც განუხორციელებელი რჩებოდა... რას მოასწავებს უოველივე ეს? ერის ხმას, ერის დადასის სამშობლო ქართული ერის დასაცავად... მეტად საგულისხმოა და გასანიშნო გურია-სამეგრელოს სამღვდლოეობის რწმუნებულთა კრების დადგინილებანი, რომელნიც დაამტკიცეს ეპისკოპოსმა დიმიტრიმ და ექსარქოსმა... ამის შედეგით ფოსტორგოვის პროგრამა არა თუ თვით სინამდვილის მიერ, არამედ ოფიციალურად უარყოფილ იქმნა... და იმჟამად, როდესაც ხალხის მოძრაობის სიღრმე-ნეღრმე მოჭქროდა, ფოსტორგოვის პროგრამა მოკლე დროის სინჯობის შემდეგ დამარხულ იქმნა...

სამრევლო სკოლებში ამის შემდეგ მეტწილად სწავლება რიგობის პროგრამით სწარმოებდა... აქა-იქ მაინც კიდევ მოხატვებდნენ თითო-ორი სულიერი მამიბი, რომელნიც ხარისხის და განმარტვებულ ნიშნების მისაღებად, რუსული-და სწავლიდნენ საღვთო სჯულს... მაგრამ, ჭოი სავიწველებაც, დამარხული პროგრამა ამ წლის ენკენისთვეში მკვდრით დადგინეს შაშვეის-აგურკიელებმა და უწავლობეს სმრევლო სკოლებს, როგორც ეს ქართულმა გაზრებმა გვაუწყეს... თამაზად ვიტყვით, რომ ეს პროგრამა იმდენად დასველებულია, იმდენად ეწინააღმდეგება ჩვენის ერის უკვე გამოხატულ და განმტკიცებულ თვით შეტყობას და მის ნამდვილს არსებითს მოთხოვნებს და, დასასრულად, იმდენად ანტი-დაცოვიერია, რომ ხელაფსური საშუალებით მისი სიდრცხლე შეუძლებელია... მის მოვლის თვალსაზრისით და მარხვა... წინააღმდეგ შემთხვევაში უკვე ერის თანაგრძობა სამინისტრო სკო-

ლებისკენ გადმოვა, რომლებშიც მასწავლებლები რიგობად მომზადებულნი არიან, სწავლების მეთოდები უფრო სავი და გამოხატულია და არც სამშობლო ენა მაინც და მაინც მართი აურილი... შეინიშნულია, რომ ხალხიც მეტის ნდობით ეპურობა სამინისტრო სკოლას!

ფოსტორგოვის პროგრამის საკითხთან დაკავშირებულია მჭიდროდ საკითხი „რუსისკო სლოვო“-ს შესახებ... ნებისით თუ უნებლიედ ფოსტორგოვის მახინჯს პროგრამაში, რომელიც სინამდვილად დაამტკიცა 1902 წელს, რუსული ერის სახელმძღვანელოდ მოხსენიებული იყო ი. გოგებაშვილის. „რუსისკო სლოვო“-ს ორივე ნაწილი. ეს გარემოება სსსინსნელოდ დაურჩა დ. ფოსტორგოვის... შეეცადა ი. გოგებაშვილზე ემოქმედნა იმ მხრით, რომ მისთვის იწინიდან ქართული ტექსტი და სხვა-ბი გამოკერიცხა და ბოლოში მოეთავსებინა... ამას გარდა უთვლიდა მასვე—რამდენიმე სიტყვად დაეუბნა მხოლოდ რუსულად უადგილობრივ ტექსტად... მაშინ, როგორც უთვლიდა ფოსტორგოვი ბ. გოგებაშვილს, — „რუსისკო სლოვო“-ს გაუხსნებოდა ცხა ამიერკავკასიის ყველა არა რუსულ სკოლებში (სომხეთსა, ასორთსა, ოსთსა, აფხაზთსა, ქართველთსა და სხვა სკოლებში)... რამდენჯერმე შეეცადა ამის ფოსტორგოვი, შეუთვალა ესევე ზოგიერთი სავაჭრო სსსკოლო საბჭოს წევრთა შორით, მაგრამ გოგებაშვილი რის გოგებაშვილი იქნებოდა, რომ თავისი რწმენა, თავისი „მრწამსი“ გრამების გულისთვის უარ ეუბა... გოგებაშვილი უთვლიდა ფოსტორგოვის, რომ ის შეიტანს გაუმჯობესობას თავის რუსულს სახელმძღვანელოში, მაგრამ ისე კი, რომ ქართული ტექსტი თავის ადგილსაც დაარსება... ამის შემდეგ ფოსტორგოვი, რომელსაც ვერ მოუხდა თავისი სურვილის შესრულება, იმ მხრით გაიმსჯვალა, რომ სასურველით განედევნა გოგებაშვილის სახელმძღვანე-

ლო ქართველთა სკოლებიდან... ამ მიზნით მან, ექსპანსიის ალექსის თანხმობით, საბჭოში დასვა შემდეგი საკითხი 1903—1904 წლებში: ქართული სკოლებისთვის რომელი სახელმძღვანელოა უფრო გამოსადეგი:

ა) ი. გოგებაშვილის „რუსსკოე სლოვო“;

ბ) კორხანიდის „ჟივოე სლოვო“ თუ გ. ლევიციის წიგნი, დასურებული მუხჭურ მეთოდ-სე... აქვე უნდა ვსთქვათ, რომ ფოსტორგოვის სურვილის რამდენადმე აკმაყოფილებდა კორხანიდის „ჟივოე სლოვო“, მაგრამ არა საესებით: შიგა და შიგ მის მიერ ქართველთა სკოლებისთვის დანიშნულს წიგნში მანც შეგხვდებოდა ქართული სიტყვაც... ფოსტორგოვი ამ წიგნს მანც თანაგრძობით ეკიდებოდა... ზემოდ დასმულ საკითხის გამოსარკვევად საბჭომ დანიშნა კომისია, რომელსაც შეადგენდნენ: თვით ფოსტორგოვი, ი. ა. გრეკოვი და ი. ფურაძე. კომისიას სხდომა ჰქონდა ამ საკითხის გადასწავლად... დაესწრო ამ გრებას თვით კორხანიდიც (აქ განსვენებული)... კრებასვე შემთხვევით დაესწრო დეტრიხონ ანდრიევსკი, აკადემიელი მღვდელი მამინ ახლად დანიშნული ეარსის საკრებულო ტარის წინამძღვრად და საბჭოს ეარსის განყოფილების თავმჯდომარედ. გამართა კამათი რუსული ენის სწავლების მეთოდის შესახებ. ფოსტორგოვი და გრეკოვი მუნჯურს მეთოდს სთვლიდნენ საუკეთესო მეთოდად, ხო-

ლო მესამე წევრი (ფ—ძე) თვალსაჩინო-თარგმნით, ი. გოგებაშვილის მეთოდს სთვლიდა უფრო საუკეთესოდ... თითოეულს მოკამათეს საბუთები მოჭყავდა თვისი აზრის დასამტკიცებლად. კორხანიდს გადამწვეტი-ხმის უფლება არ ჰქონოდა, მაგრამ მანც გაკადნიერდა და გოგებაშვილის მეთოდი დასახა საუკეთესო მეთოდად და მით მიემხრო ი. ფ—ძის აზრს... იტყვიც დეკანოზო მა... გავულისდა... მიმართ დეკანდრიევსკი ტკიბილად მოუბარის ენით, რომ მასც თავის აზრი გამოეთქვა საკითხის შესახებ... მამ ტიხონ ანდრიევსკი თბილისის სასულიერო სემინარიის მოწაფე იყო და კეთილსინდისიყო რუსად ითვლებოდა... დაკვირვებული და შეგნებული ადამიანი იყო... ფოსტორგოვს ზარკატა ეცა, როდესაც მამა ანდრიევსკიმ გოგებაშვილის მეთოდი საუკეთესო მეთოდად აღიარა... ფოსტორგოვს სხდომა დახვრა... გულცივად გამოეხზოვა წევრებს... მამანიად მთელი საკითხი საბოლოოდ დამარხა... გოგებაშვილის „რუსსკოე სლოვო“ კვლავ ადგილი შეიჩა სამრევლო სკოლებში, ხოლო მამა ანდრიევსკი მალე შეიქმნა იძულებული საქართველოს საექსპანსიოში სასახურისთვის თავი დაენებებინა და უსახურებარქიაში გადასულიყო სამსახურში...

ი. 6 — ძირელი.

მწვავე საკითხი

ისაც თვის ქვეყნის ავკარგი და მისი მომავალი ცოტათ არის მანც აფიქრებს, მას არ შეუძლია ყურადღება არ მიაქციოს მოზარდი თაობის მდგომარეობასა და სწავლა-აღზრდას. რუსეთის ცხოვრების რომელი მხარეც არ უნდა აიღოთ,

ყველა სრულიად დაშორებულია უბრალო, საღსა და გონიერ მოთხოვნილებას მინიმუმსაც კი. ამას ყველაზე მეტათ განათლების საქმეში გრძნობთ. ხოლო ნაკლი იგი ათ წილ საგრძნობელი და განადგურებელია ჩვენთვის, არა რუსთ

თვის. აქ სწავლა-განათლების უმთავრეს და უახლოეს მიზნათ „ინოროღლების“ გადაგვარებაა დასახული. ამ მიზნისთვის ილწვის ყველა—დიდი და პატარა მოხელე, მას სხვერპლათ ეწირება პედაგოგიკის ყოველი ჭეშმარიტი მოთხოვნილება.

ეს თითქო ყველამ ვიცით. ამას ვითომ ყველა ვგრძნობთ. ხოლო მკრთალი გრძნობა იგი არ იწვევს ჩვენში საწინააღმდეგო თვით დაცვის ძალას და უსაშინელეს განსაცდელს სასო მიხილილი გულგრილათ შეესტკერით. პირიქით თვით ჩვენ დიდ დახმარებას ვუწვევთ ჩვენს „მოკლავებს“, ჩვენივე ხელით ყელს ვიჭრით და ეროვნულ თვითმკვლელობას ვაჩქარებთ. ამის ნათელსა და უტყუარ საბუთს, სხვა აუარგებელ მაგალითს შორის, ჩვენი „ბრწყინვალე წოდების“ უკანასკნელ დროის საისტორიო დაღვინილებაც იძლევა, რომლითაც თავის პაწია შვილების გადასაგვარებლათ სამხედრო სასწავლებელთათვის მოსამზადებელი სკოლები უნდა დააარსონ... ამასვე მოწმობს ქუთ. ეპარქიალური საბჭოს წევრთა „რაინდული“ მოქმედება...

განა მწარე სინამდვილე არ არის აღნიშნული მეფის მოადგილის უქვეშევრდოზილეს მოხსენებაში, რომ ჩვენ მშობლიურ ენაზე ლაპარაკი გვერცხვინება და მას შეუბრალებლათ ვსდევნით საკუთარი ოჯახიდან, კრებებიდან და დაწესებულებებიდან? ნუთუ ამას შემდეგ რუსულს „პროგრესიულ“ გაზეთს „რუსკოე სლოვოს“ ერთ მოწინავე წერილში გამოთქმული უსაზღვრო სიხარული და ნეტარი სიამოვნება, ჩვენში სახელმწიფო ენის აღგილობრივ ენებზე გამარჯვების გამო, უსაბუთო და უსამართლოა!?

სანუგეშოთ ჩვენ ჯერ კიდევ ისა გვაქვს, რომ ეროვნების მთავარი ბურჯისა და დე-

და ძარღვის—მშრომელი ხალხის ფართო წრეების მოშხამვა ამ სენს ჯერჯერობით ვერ მოუსწრია. ხოლო უნდა გვახსოვდეს, რომ სენი იგი მთავრული ხასიათისაა და, თუ დროზე მის წინააღმდეგ სიტყვების ნაცვლად საქმით მიზნის შესაფერი ზომები არ მივიღეთ, მალე მთელი ხალხის ორგანიზმს მისი ბაცილებით დაავადება და გახრწნა მოელის. ჩვენ „ქირისუფალთა“ სანატრელ საგანსაც სწორეთ ეს შეადგენს—მისთვის დაუღალავათ შრომობენ და ყოველგვარ ხერხსა და ღონეს მიმართვენ ხოლმე. ჩვენი საზოგადოების „მაღალი წოდება“ და მისი შეძლებული ნაწილი ამ არა მკითხვე „ქირისუფლების“ ქვენა სურვილებს წინ ეგებება. მთავრობა აქ მიზანს უშრომლად აღწევს. მაგრამ დაბალი წრეები უტირვებენ საქმეს და აი სწორეთ აქ სჭირდება მის ახალ-ახალი ზომების მიღება. მშრომელი ხალხის შევილებითაა სასვე სოფლისა და ქალაქის პირველდაწყებითი სკოლები.

სამოსწავლო მთავრობაც, სიმართლედ უნდა ვსთქვათ, თავის „მზრუნველ“ ყურადღებას არაოდეს არ აკლდება ამ სკოლებს და აქი კიდევ ეს ერთი ხანია ჯვაროსნული ომი გამოუტახდა ჩვენს სკოლებსა და აქ არსებულ ბედკარულსა და კბად აღებულ 81 წლის გეგმას. ეს კულმოკვეცილი და თავისთავად პედაგოგიკის მოთხოვნას მეტად დაშორებული სწავლების გეგმა ამ ქვეყნის ძლიერეთ ერთობ გადამეტებულად მოეჩვენათ, რომელიც ვითომ სახელმწიფოს სიძლიერესა და კეთილდღეობას ძირს უთხრის და მისი გაფართოებისა და გაღრმავების ნაცვლათ გროზდოვები და ძმანი მისნი სრულ განადგურებას შეეცადენ... მათ ცდას, როგორც მოსალოდნელი იყო, ამაოდ არ ჩაუვლია. გასულ ზაფხულს, უმადლისი

ბრძანების თანახმად, სახალხო განათლების მინისტრმა დაამტკიცა და გამოსცა „ინოროდლების“ პირველდაწყებითი სკოლებისათვის ახალი წესები, რომლის შესახებაც პერიოდული გამოცემანი მეტად დამაფიქრებელსა და უნუგეშო ცნობებს გვაწვდიან.

ინოროდლების პირველდაწყებითი სკოლების მიზანია ერთის მხრით „ხელი შეუწყო მათ ზნეობრივსა და გონებრივ განვითარებას, მეორეს მხრით—გაავრცელოს მათში რუსული ენის ცოდნა და დაუახლოვონ რუსის ხალხს საერთო სახელმწიფოს სიყვარულის ნიადაგზე“—ამბობს მინისტრის ცირკულიარი.

ბრძენ პოლიტიკოსებს ავიწყდებათ ყველასაგან აღსარებული მარტივი ჭეშმარიტება, რომ უცხო ენის შესწავლა მაშინ უფრო ნაყოფიერი და ადვილია, როდესაც ბავშვებს წერაკითხვა უპარველესად დედა ენაზე აქვთ შესწავლილი და თავისი ენა საფუძვლიანად იციან. მშობლიური ენა არის ბავშვის სულიერი განვითარების უღრმესი წყარო და უძლიერესი წინ წამწევი მამოძრავებელი ძალა. ხალხის დაახლოებასა და სახელმწიფო ენის სიყვარულს მხოლოდ მაშინ ექნება ადგილი, როდესაც ყოველი ერის სამართლიან უფლებას პატივისცემით მოექცევიან და მის წმინდათა-წმინდას, ეროვნულ ღირსებასა და თავმოყვარეობას არ შეღავენ. ხოლო როდესაც სახელმწიფო ენა ამა თუ იმ ერის თვითარსებობას განადგურებს უქადის და მათი სახელის გაქრობას ლამობს, მაშინ ხალხის დაახლოებაზე და საერთო სახელმწიფოს სიყვარულზე ლაპარაკს არავითარი ნიადაგი არ ექნება.

სამინისტროს ახალი წესები ფრთებს ასხამს და თავისუფალ სპარაეშო მოედანს

უთმობს კრუბსკისა და მისი ჯურის პოლიტიკანებს თავისი, ასე ვთქვათ, მერყეობით, გაურკვევლობითა და მტკიცეთ განსაზღვრულ დებულებათა უქონლობით. ამ წესებში ყოველ მუხლს ფართო გამოსავალი ხვრელი აქვს, რითაც შესაფერად და „ნაყოფიერად“ ისარგებლებენ.

საღვთო სჯულის სწავლება ამ წესებით მოწაფეთა დედანაზე წარმოებს. მაგრამ შეიძლება იგი რუსულ ენაზედაც ისწავლებოდეს „თუ კი ბავშვებს ეს უკანასკნელი საკმაოდ შეთვისებულ აქვთ და მშობლებიც ამის წინააღმდეგი არ იქნებიან“.

ამგვარი ორკოფი აზრი ყოველ მოხელეს, ცხადია, მოქმედების სრულ თავისუფლებას ანიჭებს, რასაც, თქმა არ უნდა, ჩვენს სასარგებლოთ არ გამოიყენებენ. ნუთუ ყველა ჰკავთმყოფელი დამანიანთავის დღესათუ ნათელი არ არის ის შეხედულება, რომ საღვთო სჯულს მხოლოდ მშობლიური ენის საშველით შეუძლია ესა თუ ის ზნეობრივი და გონებრივი ზედგავლენა მოახდინოს პირველდაწყებითი სკოლის მოწაფეებზე და უცხო ენა თავის დღეში მის მავიერობას ვერ გასწევს!

საგნების სწავლება ახალი წესებით ორ წელიწადს სამშობლო ენაზე იწარმოებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კი ამ დრომდის მოსწავლეები ვერ შესძლებენ საგნების რუსულ ენაზე შეთვისებას. მესამე წლიდან საგნების სწავლება ყოველ შემთხვევაში რუსულ ენაზე უნდა მიმდინარეობდეს. 81 წლის გეგმა საგნების სწავლებას 3 წ. განმავლობაში უმთავრესად დედანაზე მოითხოვდა და რუსული ენის, სწავლება ისიც ლექსიკური განყოფილებისა, სასწავლო წლის მეორე ნახევრიდან იწყებოდა. წერაკითხვა კი—მეორე

წლიდან. ახალი წესებით რუსული ენის სწავლას უნდა შეუდგნენ, თუ უფრო აღრე არა, მესამე თვიდან მაინც. რაკიონალური პედაგოგიის თვალსაზრისით სწავლების ასეთ ნაირათ მოწყობა ყოველად შეუძლებელია, შეუწყნარებელი და მავნებელია. ცნობილია, რომ წერა-კითხვის შესწავლა პაწია ბავშვთათვის მეტად მძიმე და მოსაბეზრებელია. აქ მასწავლებელს დიდი ფხისა და უნარის გამოჩენა მმართებს, რომ ეს მოწაფეთათვის უხალისო და მოსაწყენი საქმე მათ გაუადვილოს და შეუმსუბუქოს. ბავშვების სათუთსა და ნაზ გონებას ჯერ ეს სიძნელე ვერ დაუძლევიათ, დედაენაზე წერისა და კითხვის მექანიზმის საიდუმლოება ვერ შეუგნიათ და შეუთვისებიათ და ამავე დროს, დიდაქტიკის ელემენტარული მოთხოვნილების წინააღმდეგ, ახალს, კიდევ უფრო რთულსა და დიდ სიძნელეს, უცხო ენას, — თავს ახვევენ და მით მის გონებრივსა და ფიზიკურს განვითარებას საფრთხესა და განსაცდელს უშხადებენ.

მინისტრის ცირკულიარი სამშობლო ენაზე ორი წლის სწავლებასაც, როგორც ესთქეთ, მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში აღიარებს შესაძლოთ და ინსპექტორ რეგისტრირების პირად შეხედულებაზე ამყარებს რუსულ ენაზე საგნების სწავლების დასახელებულ. ვადაზე უფრო აღრე შემოდებას. „რუსული ენის აღრე გამეფების მიზნით ყოველივე ღონე უნდა იქნეს მიღებული, რომ სკოლებში პირველ წლიდანვე საუკეთესოდ სწარმოებდესო“, — ამბობს ცირკულიარი.

ყოველი საქმე, და მით უმეტეს სწავლა აღზრდის, მოითხოვს სამოქმედო გეგმას, წინდაწინ გარკვეულსა და სავსებით განსაზღვრულს სახელმძღვანელო წილანს. აქ კი ყველაფერი „სათუოდ“ არის

გამოცხადებული და მისი შეცვლა და განმარტება ყველას ისე შეუძლია, როგორც მოესურვება და მოეხსიანება.

აქ ყოველ მოხელეს თავისუფლად მოქმედების სრული უფლება აქვს მინიჭებული და ამ უფლებას კი, თამამად შეგვიძლია ვიწინასწარმეტყველოთ, ჩვენს სასარგებლოთ არ გამოიყენებენ და თვითნებობათ გადააქცევენ.

ახალი წესები საზოგადოთ: დიდ არევადარევას გამოიწვევს და სრულ ანარქიას გაამეფებს ისედაც აწეწილ არა რუსთა სკოლებში.

ასევე ორპოფულად არის გამოთქმული მასწავლებელთა დანიშვნის უფლებაც. ჯერ ახალი წესები საქაროთ აღიარებს მასწავლებლათ ბავშვებს ენის მკოდნე ადგილობრივ მკვიდრთა გაწესებას. შემდეგ კი მინისტრი წესების ცირკულიარულ განმარტებაში მოსახერხებლათა და შესაძლოთ სცნობს რუსი მასწავლებლის არა რუსთა სკოლებში დანიშვნას, რაც ყოველად შეუწყნარებელია და „ნეტარ-ხსენებული სასაცილო“ მუნჯური მეთოდის მკვდრეთით აღდგენას გამოიწვევს.

მინისტრი ამ განკარგულების გამოკეემას შემდეგი მოსაზრებით ამართლებს: „ექვესი წლის გამოცდილებამ, 1 ნოემბრის 1907 წლის წესების განხორციელების დროს, დაგვანახა, რომ, რადგან ის ინოროდცების ენას ფართო ადგილს უთმობდა და რუსული ენის სწავლება გვიან იწყებოდა, ბავშვები ამ სკოლებში რუსული ენის ცოდნას ვერ იძენდნო“.

პირველდაწყებითი სკოლების უმთავრეს მიზანს შეადგენს—ხალხში აღმოფხვრას ათასგვარი მავნე ცრუმორწმუნეობა და ჩაუნერგოს ქვეყანასა და გარე-

მოგებაზე სალი და სწორი შეხედულება, განავითაროს მოზარდი თაობა გონებრივად და ზნეობრივად, მიაჩვიოს და შეაყვაროს წიგნების კითხვა, საიდანაც თავისუფლად უნდა ამოკრიფონ სასარგებლო და გამოსადეგი ცოდნა და სხვა.

და როდესაც სკოლები პოლიტიკურ იარაღად უნდათ გადააქციონ და მას, თავისი პირდაპირი დანიშნულების ნაკლებად სულ სხვა, მასთვის მიუწოდებელ საქმეს აკისრებენ, მაშინ აქიდან სიმბინჯისა და სიდუხჭირის მეტს ნურას გამოეყოლით.

სკოლებში დედანის თავისუფლად ხმარების უფლება, საზოგადოთ სიტყვის თავისუფლების ერთი უმთავრესი მხარეთაგანია, რასაც ასე აფასებს და ენატრება ყველა ქვეყნის მოწინავე საზოგადოებას.

საქმის ასე მოწყობით სახელმწიფო ენა ზარალის მეტს ვერაფერს მოიგებს, რადგან იგი მოზარდი თაობის გონებრივი განვითარების შემაფერხებელ იარაღად გადაიქცევა და ამის გამო სიყვარულისა და ნდობის მაგიერ, რომელსაც ხაზს უსვამს ახალი განკარგულება, სიძულვილს დაიშახტურებს.

ასეთს უკუღმართ მოვლენას მხოლოდ რუსეთში შეიძლება ადგილი ჰქონდეს, სადაც ხშირად წინსვლის მაგიერ უკან ვიხედო და განვილიდ დროს შევნატრით.

ჩვენში ვერც ერთი ასეთი მოვლენა შესაფერ გამოხმაურებას ვეღარ პოულობს. ჩვენს მოპოვებულ უფლებათა დაცვას ვერ ვახერხებთ და დათრგუნულ უფლებათა აღდგენას სულ არ ვცდილობთ. შემთხვევას არ ვეძებთ ქვეყანას ხმაილად და გაბედულად ვაუწყით ჩვენი მდგომარეობა და გაჭირება, ჩვენი სურვილი, მოთხოვნილებანი და მისწრაფებანი. მდგომარეობის 23 დეკემბერს პეტერბურგში სრულად

რუსეთის სახალხო განათლების პირველი სიეზლი გაიხსნება. ამ სიეზლზე მთელი რუსეთის მოწინავე მასწავლებლები და ყველა ამ საქმით დაინტერესებული პირნი დაესწრებიან. აქ მრავალი მნიშვნელოვანი და ჩვენთვის საარსებო, საკითხი აღიძრება და განიხილება. გაზეთებში უკვე არის აღნიშნული წინდაწინ შემუშავებული განსახილველი საკითხები, როგორც მაგალითად:

1. სკოლის ორგანიზაციის ზოგადი პრინციპები (რუსეთში და საზღვარგარეთ).

2. აკმაყოფილებს თუ არა მცხოვრებთა ინტერესებს საყოველთაო განათლებისთვის შემუშავებული სკოლის ტიპი; როგორი სკოლაა ყველაზე მეტათ სასურველი.

3. შესაძლებელი და მიზნისშესაფერაო თუ არა მთელი იმპერიისთვის ერთგვარი სკოლის ტიპის მიღება.

მ. სახალხო სკოლის დანიშნულება.

11. სასწავლო პროგრამების შეთანხმება ადგილობრივ პირობებთან.

12. სახალხო სკოლების სანიმუშო პროგრამები.

13. ყველა საფეხურების სასწავლებელთა ორგანიული დაკავშირება და მრავალი სხვა.

მეტათ სასურველია და აუცილებელია საჭიროა ამ სიეზლს ჩვენი ერის წარმომადგენლებიც დაესწრენ, ჩვენი გაჭირება და დაღბინება ქვეყანას აუწყონ და ჩვენში სწავლა-აღზრდის საქმეში გამეფებული უკუღმართობის წინააღმდეგ გაბედულად ხმა ამოიღონ. სხვა ჩვენზე თუ არა ჩვენ შეიწუხებს და ჩვენც სახლში წაწუნი და ვაი და ვიშის ძახილი ვერაფერს გვიშველის. („ერი“)

ფარი.

ახალი ამბები

◆ **უგუნური საქციელი.** ქუთაისის გუბერნიის სოფ. ბაღდადის სკოლის მასწავლებლებმა უგუნური საქციელი ჩაიდინეს — განდევნეს სკოლიდან იაკობ გოგებაშვილის „Русское Слово“ და იმის ნაცვლად შემოიღეს ანტიმედაცობითი სახელმძღვანელო „Русская рѣчь“ ვოლჰერისა. („Зак. рѣчь“).

◆ **ინსპექტორის დანიშვნა.** ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლების ინსპექტორად დანიშნა დ. ს. ტკაჩოვი. („ზაგ. რ.“).

◆ **სახ. სკოლების მასწავლებლები.** მას. სკოლების ინსპექტორმა ტურკასვარიანმა მიიღო მოწერილობა, რომლითაც სთხოვეს მას, რომ წარადგინოს სადაც ჯერ არსებობდა იმ მასწავლებელთა სია, რომელთაც უმსახურიათ 5—10 და 15 წ. რათა მომავალი 1914 წ. 1 იანვრიდან მოეპოვოთ მათ ამბავი თანხმად ახალი ქანონისა.

(„ბო. გაზ.“)

◆ **სკოლების ბედ-იღბალი ხევსურეთში.** როგორც ვიცით, ფშავხევსურეთში ქრისტიანობის აღმადგენელი სოციალიზმის ახალ სკოლის დაარსებას აპირებდა, თანამხმელე მოხსენების გარის ენისკაზოზ ანტონისა, რომელმაც შარშან ზაფხულ შემოიღო ფშავ-ხევსურეთი. ამ ჟამად სოციალიზმის აღმშენებელი ადგილები სკოლების სასაგებდ ხევსურეთში: სოფ. ბარისხოსა და ხანმატში, რომელიც ფშავში სოფ. მუქოსა და შუაგზოში, საჭირო თანხა გადაიღება დანაწილებით ოსეთში მდებარე სკოლების კრედიტისაგან. (სხ. გ.)

◆ **სახალხო სასწავლებლების ინსპექტორი.** ზაგარელოვი ატეობინებს ქიზიყის მომრიგებელ შუამავლს ბ. ვ. დ. ნაცვლიშვილს, რომელიც საოქო მზრუნველის ბ. რუდოლფის წინადადებით საჭიროა გაიხსნას სოფ.

ვაქირში ორ კლასიანი სასწავლებელი, თუ რომელიც მისცემს საჭირო სადგომ ოთახს; ამასთან ბ. რუდოლფი გამოთქვამს სურვილს, რომ ვაქირის ძველი შენობა შეკეთებულ იქმნეს და გაიხსნას სადერგლო და იქვე მთავრდეს ოსტატები. თუ არა და შეიძლება გაიხსნას მეორე სასწავლებელი, თუ სოფელი მისცემს შენობას, მოსამსახურეს და გამოიღებს ხარჯს გასწავლებლად და გასათბობად.

ბ. ზაგარელოვივე მეორე წინადადებას იძლევა: ბოღბისხევის საზოგადოებასაც დაადგინოს განაჩენი, რომლის ძალითაც სოფელმა ააშენოს შენობა, გაიღოს ხარჯი მოსამსახურისა, განათებისა და გათბობისა და მეორე სასწავლებელს გახსნის მთავრობა და ეოველს დანარჩენ ხარჯს თუითონ იკისრებს. („გაზ. ხმა“)

◆ **სასწავლებლების გახსნა.** კავკასიის სასწავლო ოქციის უფროსმა წინადადება მისცა მესამე რაიონის სახალხო სკოლების ინსპექტორს დაუფრთხილები მიიღოს ზომები სკოლების გახსნისა ბათუმის ოქციის შემდეგ ადგილებში: გონაში, ღანკოთხევიში, ბაღუჯიოლში, მერდიში, ცაბოქვათში, სარაში, იყრიაში და სურგენში. ამისთვის კრედიტი სექტემბრის პირველიდან გახსნილია, საერთო შენობისთვის გადაიღებულა 24,000 მან.

(„ზაგ. რ.“)

◆ **სად. მუხიანი.** მდ. სპირიდონ წიქორიძეს საშვილობის არსებობა მოსვენებას არ აძლევს: ეოველ ნაწილებს მის წინააღმდეგ ელაპარაკება. ხალხს; სუბედუროთ მისი დამჯერე პირები ეიდეგ ბლომადაა აქ.

◆ **რაიონის ეოველ სკოლებში სექტემბრიდან შემოიღეს რუსული ენის სახელმძღვანელოთ ი. გოგებაშვილის „რუს. სლ.“ მეორე ნაწილის მავიარათ გრიგორიევის „რუს. სლ.“-ით.**

◆ დირექციამ სკოლებს დაურიგა ახალი ნუსხა გაკვეთილებისა; ქართული ენის გაკვეთილები ძლიერ შემოკლებულა. „მერცხალი“.

◆ ხიდისთავი (გურია) მიუხედავად იმი-სა, რომ სოფ. ხიდისთავის მახლობლად არ-სებობს ბასილეთის ორკლასიანი სასწავლებე-ლი, და ამას გარდა თვითონ ხიდისთავში და იმის ახლო-მახლო სოფელებში არსებობს სა-მინისტრო და სამრევლო სკოლები, მაინც ბევრი ბავშვი რჩება სკოლის გარედ. ამის გამო ადგილობრივ შევიდრთა შუამდგომლო-ბით ხიდისთავში გაიხსნა ერთკლასიანი სას-წავლებელი ქალთა და ყავთავის, რომელიც საერობო ხარჯით იარსებებს. მასწავლებლად გამწვეს მკერელიძე.

— ადგილობრივი განყოფილება წ.-კ. გამ. საზოგადოებისა ცდილობს შუამდგომლობა აღ-ძრას ბიბლიოთეკა-სამკითხველთს გახსნის შე-სახებ. („ყაჯ. რ.“)

◆ მიწის მოქმედების დემურტაქსიტი ქუ-თაისის საბაღოს სკოლას (ფერმის) სემი ათას ხუთას მანეთს ეწეოდა წლიურად, ეს თაიქმის ერთად ერთი სახსარე იყო ამ სა-სახარგებლო სასწავლებლის არსებობისა. და ამ მდინე თანხით ძლიავს გამოდროდა სკოლა-დღეს, როგორც გავიკეთ, ეს თანხა გაუდი-დებოდათ ათი ათას მანეთამდე, რაც დიდ მო-წველებად და სასიამოვნოდ უნდა ჩათვალის.

ამავე სასწავლებელს, როგორც გადმოგვცეს, შორეუ წყალობაც მოეღოს. ქუთაისის გუბერ-ნიას დიდადი ხარჯი აწვა დარჯუბის შესანა-ხი. ეს ფული საერობო თანხიდან იხარჯებო-და. ეს ხარჯი ხაზინამ მიიღო, როგორც ვი-ციით და იმ განთავისუფლებული თანხიდანაც კარგი შემწეობა გადაიდება ზემოხსენებულ სასწავლებლისათვის. („იერ.“)

◆ კავკასიის სამოსწავლო ოქჯის მზრუნ-ველის განკარგულებით სოფელ ვაჭარის ერთ კლასიანი სამინისტრო სკოლა გადაკეთდა ორ კლასიანთა და ამ სკოლის გამგედ დანიშნა

ვაჭარისავე მასწავლებელი ი. ჩიქოქიძე, რე-მელსაც ექნება წელიწადში 450 მ. ჯამაგირი.

ამავე სოფელში იხსნება კიდევ ერთკლასი-ანი სამინისტრო სკოლა. („ხმა კახ.“)

◆ სოფ. ჯუღაანი. ამ სოფელში არის ორი სკოლა: ერთი სამრევლო უწვეპის ორანი მასწავლებლით და საკუთარი შენობით და მეორე—სამინისტრო—რომელიც ეს შორე წელიწადი რაც დაარსდა და ჯერ-ჯერობით მოთავსებული არის სასოფლო სამმართველოს შენობაში, სადაც მასწავლებელს უხდება მცე-დინებო: ზოგჯერ იმისთანა ალთქითაში, რომ ვერ გაურჩევია, შეკირდები აძლევენ მასუხს, თუ კანცელარსში შეკრფილი სოფლის ხაღ-ხი.

წელს ძალიან ბევრი იყო მთხოვნილი სას-წავლებელში შესვლისა, მაგრამ, რადგან უგე-ლა მასწავლებელს ათავებული ჰქონდა და არც ადგილი ჰქონდა, ამისათვის ბევრი მსურველი გარედ დარჩა.

ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლებში. ახლმა სახალხო სკოლების დი-რექტორმა ვ. ვიშნევსკიმ ამ დღეებში დაუე-ზაგნა მისდამი რწმუნებული ერთკლასიან და ორკლასიან სკოლებში ახალი განაწილება, რომელშიც ნახვენება, რომ არა რუსთა სკო-ლებისათვის შირველ განყოფილებაში შირველ წლის შირველ ნახევარში არ არის ნახვენები რუსული ენის გაკვეთილები, მაშასადამე ამ ხნის განმავლობაში სწავლება უნდა სწარმოებ-დეს მხოლოდ ბავშვებისათვის კასეტებს მშობ-ლიურს ენაზე.

◆ თბილისის გუბერნატორმა შეატყობი-თბილისის ქალაქის თავს, რომ მას გაუგა-ქალაქის სკოლის მასწავლებლები, რომლებიც იღებენ თვეში 50 მან. ჯამაგირს, ვითომ ფუ-ლის მიღებისათვის ხელს ორჯედ აწერენ მაგრამ ისე, რომ თითქოს ისინი იღებდნენ არა ხუთ თუმანს, არამედ რვას, რადგან მერევერ ისინი აწერენ ხელს სამი თუმანი

მისაღებად, ამასთან მსწავლელებს ვითომ ოფიციალურად უცნობათ, რომ ამ სკოლაში თუშინის ანგარიშში შედის უკვე მიღებული ხუთი თუშინის ანგარიშში. თბილისის გუბერნატორმა წინადადება მისცა ქალაქის თავს მოახსენოს, თუ რამდენად მართალია ეს ამბავი, და თუ მართალია წარუდგინოს მას დაწვრილებითი მოხსენება („ზაკ. რ.“)

◆ **სახალხო უნივერსიტეტი.** ხუთ ნომერიდან ვერაზე მოაწიებს სხადმის კურსებს ქართულს ენაზე. მსურველთა შეუძლიანთ ჩაწერვა უოველ დღე საღამოს 7—9 საათამდე კურსების ბინაზე. ოდღას ქუჩა, სახლი № 54.

◆ **საბაღოსნო სსწავლებლებში.** კავკასიის სსოფლო-სამეურნეო სსოკადოების საბჭოს კრებას, რომელიც 29 ოქტომბერს მოხდა, საბაღოსნო სკოლის გამგემ მ. გ. მელამ წარუდგინა სსწავლებლის საშუალო საბჭოს მიერ შედგენილი მოხსენება. მოხსენებების ავტორნი საბჭოს წინადადებას აღიქვდნენ, მოკლვით მოწაფეებისთვის სსოკადოების ხარჯით ზემო ტანსცემელის უიდეა იმ 150 მანეთში, რომელსაც მოწაფენი უოველ-წილიურად იხდიან. მოხსენება დასახუბებული იყო სხვა და სხვა მოსახრებით და განსაკუთრებით იმ აუტანელ ნავთიერ ხელმოკლეობით, რომელსაც სსწავლებლები განიცდიან. საბჭომ წინადადება უარყო და საჭიროდ სწინო, ის ფული, რაც ტანისმოსებზე იხარჯება, სხვა გზით იქმნეს მოზაფეული.

◆ **ქალთა უმიღლეს კურსებზე.** დღეს სავალდებულო სკანად არ არის მიჩნეული საქართველოს ისტორია. ლექციებს უფასოდ კითხულობს ს. კაკაბაძე, რომელსაც, რასაკვირველია, არ შეუძლიან მუდამ გასწიოს ასეთი ქველმოქმედება. ეს გარემოება ბუერში დიდ განცდიფერებას იწვევს, რადგანაც თბილისში, როგორც საქართველოს დედა ქალაქში, საჭირო იყო საქართველოს ისტორია ერთს მიიშენელოვან და ზირველ-ხარისხოვან სკანად ჩათვალათ.

ატრთვე საჭიროა სავალდებულო სკანად სომხური ისტორიაც გახდეს. დრო არის, კურსების საშუალოგაო საბჭომ ამ გარემოებას უერადლება შიპქიოს და შესაფერი შუამდგომლობა მთავრობის წინაშე ასლავე აღძრას.

◆ **ახალი სკოლა.** როგორც ქ. შ. წ.-კითხვის გამავრც. სსოკადოების გამგეობას ფოთიდან ატეობინებენ, სსოკადოების განყოფილებას ფოთის განაზირა უბანში, გერედ წოდებულ „ნაბადა“-ში ერთ-კლასიანი ზირველ-დაწებებით სკოლა გაუხსნია. მსწავლებლად მოუწვევა ფოთის საქალეობ გიმნაზიაში კურსდამთავრებული ბარბარე ესტატეს ასული კასრადე და ჟამაგირად დანიშნავს 420 მან. წოდლიწადში.

◆ **სახალხო სკოლების მსწავლებლებლთა კრება.** ქ. შ. წ.-კითხვის გამავრ. სსოკადოების გამგეობამ დაადგინა: მიიღოს მონაწილეობა რუსეთის სახალხო სკოლების მსწავლებლებლთა კრებაში, რომელიც 23 დეკემბერს ჰეტერბურგში დაიწება.

◆ **ქ. შ. წ.-კ.** გამავრც. სსოკადოების შრომის (სიღნაღის მხრად) სკოლაში, სხვათა შორის, ხელსაქმესაც ასწავლიან. როგორც წ.-კითხვის საზ. გამგეობას ატეობინებენ, სკოლისთვის ექიმ ჟანდიერს 15 მან. შეუწირავს ხალხების საქსოვ ხელსაწიოს შესაძინად.

◆ **ბაქო.** წოდეს ბაქოს ქართულ სკოლაში მეოთხე განყოფილება გახსნეს და კელა მეოთხე მსწავლებლებიც მიიწვიეს—ცნობილი მემუსიკე ნიკ. სულხანაშვილი, რომელმაც სიმღერა-გალობაც უნდა ასწავლოს ბავშვებს. სხვათა შორის სულხანაშვილს ახრდა აქვს ამ ცოტა ხანში მოაწიოს ხორო და კონცერტი გამართოს. მუშაობას უკვე შეუდგა. ვისაც ხოროში ჩაწერის სურვილი აქვს, უნდა ქართულ სკოლაში სულხანაშვილს მიმართოს.

◆ **გორი.** კვირას, 3 ნოემბერს, შუადღის თორმეტ საათზე ქალაქის თავის, ინტელიცენციის და სხვ. თანდასწრებით აკურთხეს

წ.-კ. საზოგადოების სამკითხველო. კურთხევის შემდეგ მოკლე სიტყვა წარმოსთქვა დიდათ პატივცემულმა ნ. ლომოურმა. მან მოკლედ განუმარტა დამსწრეთ მნიშვნელობა ასეთი კულტურული დაწესებულებებისა სხვაგან და შეტადრე ჩვენი, გაანბო ამ სამკითხველოს მოკლე ისტორია და დასძინა: ჯერ დარბობა ჩვენი სამკითხველო, როგორც ჰხედვით სულ რამდენიმე შურნალ-გაზეთი აქვს გამოწერილი, მოუწყობელია, არც წიგნები გვაქვს, მაგრამ იმედია დაეხმარება ვეუღა გულ-შემა-

ტვივარი და მალე მას დაამშვენებს არა მარტო ქართველ მწერალთა ნაწერები, არამედ რუსეთის და უცხოეთის დიდებულ ადამიანთა თხზულებანი. სამკითხველო გადავწყვიტეთ გავხსნათ დიდებული ადამიანის ილია ჭავჭავაძის სახელობაზე. იმის გარდა, რომ სამკითხველო შირდაზირ თვის კეთილს მიზანს ემსახურება, ეს პატივისცემად იქმნება დიდებული მამულიშვილის ხსოვნისათ. სამკითხველო უფასოა. მოთავსებულია სობორის ქუჩაზე, ცერცვაძის სახლში. („სახ. გაზ.“)

რუსის საეკლესიო მთავრობის წარმომადგენლები საქართველოში

ახალი წარმომადგენელი რუსის საეკლესიო მთავრობისა ივერიის საქათალიკოზოში, საქართველოს ექსარხოსის წოდებით, ყოვლად უსამღვდელოესი ალექსი მოლოჩანოვი, ეკუთვნის ერთ უგანათლებულესთაგანს, პატროსანს და კეთილსინდისიერ რუსის იერარხს იმ ძველი კარგი დროისას, როდესაც ლაპარაკიც კი არ შეიძლებოდა რაიმე შულღზე ქართველებსა და რუსებს შორის.

ყაზანში, სადაც იგი ქორეპისკოპოზად და აკადემიის რექტორად იყო, ყირიშში, პსკოვში და ტობოლსკში, ერთის სიტყვით, ყველგან, სადაც კი მწყსიდა მეუფე ალექსი, იგი სამწყსასათვის საყვარელი იყო და საქართველოშიც, მისივე სიტყვით, მიაქვს მშვიდობიანობა.

მაგრამ მშვიდობიანობა მშვიდობიანობის მოყვარულ იერარხისაგან არ არის დამოკიდებული. საქართველოში რომ სიწყნარე და მშვიდობიანობა სუფევდეს, მაშინ რა უნდა გაეკეთებინათ იქ გაბოროტებულ ვოსტორგოვის მომხრეთ და მეგობრებს, რომელნიც ძმათა სიძულვილით იკეთებენ კარიერას და მრავლად აგროვებენ ოქროს თავის საღაროში.

არა გვეგონია, რომ ისინი სათნოიანად გადაიქცნენ და მწუხარება არ მიაყენონ კეთილ მწყემსს. ქართველების მიზეზით არ წასულან საქართველოდან რუსის კეთილი მღვდელმსახურნი ფლავიანე და ნიკოლოზი, რომელთაც ქართველებში სიყვარული დაიმსახურეს.

დამნაშავე არ იქნება ყოვლად უსამღვ-

დღეოვსი აღექსიც, თუ ქართველების სულიერი მოთხოვნილება სრულებით ვერ იქნება დაკმაყოფილებული: მათს დასაკმაყოფილებლად საჭიროა მათი გაცნობა; კი არ უნდა ეშინოდეთ კეთილისა და ყველასათვის მისადგომ იერარხისა, არამედ უნდა მიეგებნენ მას, წარმოსთქვან თვისი საჭიროებანი, მწუხარება, ტკივილი და სინარული. მისთვის ქართველი—ღვიძლი ძმა და იგი უცხო ერთან კი არ მიდის, არამედ სარწმუნოებით თავის ღვიძლს, სახელოვანს, ჯვაროსანს ერთან.

მათლმადიდებელნო ქარკველნო! გაუადვილეთ შრომა სულით სპეტაკს რუსის მწყემსმთავარს, რომელიც მოდის თქვენთან თქვენი ეკლესიის ასაღორძინებლად, მისი კანონიერი უფლებების აღსადგენად, მისი ყოფილი დიდებისა და მისი განდევნილ ეპისკოპოზების დასაბრუნებლად; რომლის მიზანიცაა აღადგინოს ღვთისმსახურების დაობლებული ტახტები, დაუბრუნოს ქართველებს უფლება თვის ეკლესიებში და მონასტრებში მღვდელმსახურება იქონიონ სამშობლო ენაზე და აღამაღლოს ხალხის განათლება.

როდესაც მეუფის მიზანი განხორციელებული იქნება, მისი სახელი, როგორც საეკლესიო კანონიერი გამგებლობისა და წესწყობილების აღდგენისა, ოქროს ასოებით იქნება აღბეჭდილი საქართველოსა და რუსეთის ისტორიის ეტრატებზე.

მეფის ეკატერინე მეორისა და მეფის ირაკლი მეორის შორის ხელშეკრეფილების მერვე მუხლი, რომელიც ეხება საქართველოსა და რუსეთის ეკლესიების შორის ურთიერთ დამოკიდებულებას, ბოლოს და ბოლოს გამოირკვევა. ივერიის ქათოლიკოზი, როგორც რუსეთის სინოდის წევრი, შეაკავშირებს კიდევ ორივე ავტოკეფალიურ ეკლესიას. არაფითარი უთანხმოების მოხდენა არ შეიძლება ამ ორი ეკლესიის შორის, როგორც მართლმადიდებელი ეკლესიებისა, რომელნიც განაგებენ ერთი და იგივე კანონიური წესით. თუ კი რუსები, რომელნიც საქართველოს საქათოლიკოზოში სცხოვრობენ, როგორც ბერძნები, მოითხოვენ თვის ეპისკოპოზის ყოლას, თუნდაც იგი საქართველოში მართებელ ექსარხოსის სახელით იყოს, მაშინ არც ივერიის ქათოლიკოსი და არც ქართულ იერარხების კრებული არ წინააღუდგება მას. ეკლესიების მშვიდობა და კეთილდღეობა ხალხისა, გაცილებით უფრო ძვირფასია ჩხუბსა, ეროვნებათა შორის შუღლსა და ძმების მიერ ერთმანეთის სიძულვილზე.

საქართველო თავისი ნებით შეუერთდა რუსეთს თანასწორ უფლებიანობის ძალით და არა მონურის მორჩილებით, რაც აგრე სურთ ამიერ-კავკასიის რუსის ცრუ პატრიოტებს. („ზაკ.“)

6. დურნოვო.

კუხეტი

საბავშვო წიგნების გამოყენა კიევში

(დასრული)

ლიტერატურა უნდა შორს იდგეს წინადაკანზრახულ მოზალის ქადაგებისაგან, ტენდენციისა და სიუალობისაგან. იგი, საზოგადო ლიტერატურის მსგავსად, უნდა იქმნას სინამდვილის მსტერული აღმუქვდელო.

გერმანიისა და საფრანკეთის მთელი ლიტერატურა დაწერილია ტენდენციის სტილით.

გერმანელების წიგნში ერთი შაბლონია: ბავშვმა ჩაიღინა სისულელი? — შთაკელით შესაფერისი კერძი საჭმელისა; ბავშვმა გასტუხა თეფში? იგი უჭკველად დასჯალი იქნება ისე სასტიკად, როგორც არ დასჯილა უგიდურესი ბორტო ადამიანი, ასეთი ლიტერატურა ბავშვის სულის დაბუნებას და მონურ სიმინდადის მეტს არას მოუტანს. სამაგეროდ ავიღოთ ლევ ტოლსტოის მინისტურები, რომელნიც იმავე თემაზეა დაწერილი, მათი წაითხვა ბავშვს შიშის ნაცვლად წრფელ და უხადო ღიმილსა ჭკვრის.

ერთ მოთხრობაში ლაპარაკია იმ ბავშვის თაობაზე, რომელსაც უთხრავნელად თეფშიდან ქლიავი აუღო. ბავშვს არა ჭსურს გამოტყდეს ასეთი თრიად მძიმე დანაშაულის. მამა ამბობს, რომ ეს მანინა და მანინ არაფერია, თუ რომელიმე ბავშვმა აიღო იგი, მაგრამ მას უშინახ, ვაი თუ ამღებმა უფოდინარობის გამო გურკა გადაჭკლავა, რისგანაც შეიძლება ადამიანი მოჭკვდეს. ვანო (ქერდი) გაფითრდა და სთქვა: არ, მე გურკა სარკმულადან გადავუგდეო; ეგვლამ გაიღინა, ვანომ ტირილი მოროთო.

ტენდენციით გაფლენილია თვით კეთილსინდისიერა ჟურნალი „Маяк“-ი, მას უნდა უყოფდ სტატით, მოთხრობათ, ლექს

სით ასწავლოს ბავშვსა, თუ როგორ შეეუყრას სიხვის ტანჯვას, სუდას. ამითვის რედაქცია არსევს იმისთანა თემაზე, სადაც ტანჯვის აწერა იქნება საჭირო. ესაა მიზეზი, რომ შიგ მოთავსებულ მოთხრობანი მსიქმენ არიან, ძლიერ შთაბეჭდილებას სტოვებენ.

რად უნდა აწინებებდნენ ბავშვებს მხოლოდ ასეთს მძიმე ამბებს? რატომ უნდა მზად ასე იმოქმედონ მათს სურსტს ნერვებზე? ეჭვის გარეშე ბავშვობიდანვე უნდა შეესწავიოთ სიმრალულეს, გამოვიწვიოთ მასში ცრემლები თბოლ ბავშვის ბედ-იღობლზე. რა თქმა უნდა ბავშვს არ უნდა დაუმალეთ ცხოვრების სამწუხარო მხარეები, მაგრამ მეთრე მხრივ არც ის შეიძლება, რომ ელაპარაკო მხოლოდ უბედურებისა და ტანჯვებზე. ასეთის ჩინინთ ადზრდილ ბავშვს ხომ შეუძლიან იფიქროს, რომ ცხოვრებაში არაფერია კარგი, არაფერი მომხიბლავა და ბრწვინვალე არა არის რა და ღოდოეურად დაებადება კითხვა: „რისთვის იტოცსდოს“.

განა ნადრეუად არ გაუჩნდებათ სულის საშინელი მდილია ხესიმიზმი?

მივწოდოთ ბავშვებს შეედერების თხზულებანი. ეგვინი შეედერი სწერს ცოცხლად, გასაგებად და პოეტურად. მისი მოთხრობის ბავშვების სულის სინადისე იმთნებს მკითხველს და მითსავით ამალხაზეს.

მოზრდილი ბავშვი თან და თან უნდა გუენოს დიდებისთვის დაწერილს მსტერულ ლიტერატურას, მაგრამ ეს ვითარება ბოროტად არ უნდა გამოვიყენოთ.

მატარა ბავშვების ლიტერატურა უნდა დავითაროთ აურებულ ზღაპრებისაგან, მოზრ-

დროს უნარტუ გამოყოფილი, ამ უკანასკნელ-
მა დაიპურო, მაგრამ ტოს მასინდელი მეფე
მანინდ არ დამორჩილებია მას, და ამიტომ
ასურეთის მეფეს სპეციალურათ გაულაშქრებია
მის წინააღმდეგ. წარწერა ესე კადმოკვცემს
ამ ამავს: დაიანთ მეფე სინი, რომელიც
ჩემს უფალს ასურს არ დამორჩილა მე და-
ვატყვევე და შებოჭილი ჩამოვიყვანე ჩემს ქა-
ლას ასურში. აქ შევიწვალე იგი, მივანდე მას
დიდი დემურების მსახურება და გავანთავი-
სუფლე. ნაირის დიდი ქვეყნები მთელი სიგრ-
ძე სიგანით დავიპუარ, მათი მეფენი დავი-
მორჩილე“.

შემდეგი ქართული ტომი ტაბალა პირველ-
ლათ მხოლოდ მეცხრე სუეუნიდამ იხსენიება
წარწერებში. თუმცა ეს ასეა, მაგრამ, როგორც
ზემოთაღვანი აღვინაშთ, ვინკლერის არ იუთს
ტკვს გარეშეა, რომ ეს ტომიც იმ დროს უნ-
და იუთს ჩამოსული როგორც მესხები და
კოლხები. საღმანსარ მე-III წარწერა შემდეგს
გვაუწყებს მათ შესახებ: ჩემი მეფობის მე-
XXII წელს მე-XXI ჯერ გადავიარე ეფრათ-
ტი, ჩველ ტაბალის ქვეყანაში და 24 მეფის-
გან საჩუქრები მივიღე მე აველ ტუ... მთებ-
ში, სადაც ვერცხლი და გიშერი იპოებოდა.
ვევლაზე საურადღებო ამ მოწმობაში ეს 24
მეფის ხსენება თუ დაუკავშირებთ ამ მოწმი-
ბას ზემოთ მოყვანილს, სადაც მესხების ხუთი
მეფე იხსენიება, თუ მივიღებთ იმასაც მხედ-
ველობაში, რომ იგივე ტიტულატაბელსარი,
რადღეინადც მასხაფს, ნაირის ქვეყანაში 23
მეფეს იხსენიებს, მაშინ ჩვენთვის ცხადი იქ-
ნება, რომ როგორც ძველი ქართველების სა-
ბინადრო, ისე მთელი ჩრდილოეთი დაახლოე-
ბით ისეთსავე სურათს წარმოადგენდა, როგორც
ხაზოლეონის წინააღმდეგის ტერმინია. ესე იგი
ისიც ურინდხე ზაქის სამთავრობათ იყო დაყო-
ფილი. ამ მხრივ ამ ორი ქვეყნის შუა სრული
ანალოგიაა, მაგრამ უფრო შორს მას მანინდ
ველარ დავეუბებთ. ტერმინულ სამთავრობებს

არავითარი ორგანიზაციული ტიპური კავშირი
არ ჰქონათ ერთმანერთთან, აქ კი ეს ცალ-
ცალკე სამთავროები მანინდ ერთი მთლიანი
ტაბალთ ან მუსკების სამეფოს ნაწილებს წარ-
მოადგენდნენ. ამის დასამტკიცებლათ ის საბუ-
თიც ვაძრა, რომ წარწერებში ხშირათ ტაბალთ
ან მუსკების მეფე იხსენიება და არა მეფეები.
ვარაუდით მაშინდელი ქართველი ტომების
პოლიტიკური ვინაობა ესე უნდა წარმოვიდგი-
ნოთ: როგორც ტაბალი, ისე მუსკები ამა თუ
იმ ფართე ტერმინოლოგიაზე გაბატონებულ
ტომს წარმოადგენს. ეს ტერმინოლოგია მრავალ
პატარა-პატარა სამთავროებათა დაყოფილი,
რომელიდაცანც ეოფელგანს საეუთარი გამე
ჰყავს. მაგრამ ვეველას ეს გამეგები ერთს თა-
ვისთაგანს ექვემდებარებთან, ალბათ მხოლოდ
გარეშე პოლიტიკის შესახებ კითხვებში. თუ
ეს ასეა, მაშინ უნდა ვიფიქროთ, რომ იმ დროის
მეფე უფლებით იგივე რუსეთის ფეოდალური
ხანის დიდი მთავარია, ერთიც და მეორეც მხო-
ლოდ პირველია სწორათ შორის (primus inter
pares). პრიმუსობას კი, როგორც სამარფლია-
ნად ფიქრობს ვინკლერი, ან თვითონ ისა-
კუთრებდა რომელიმე ძლიერი მთავარი, ან
კიდევ გარეშე ძალა, გარეშე სახელმწიფო
ანიჭებდა მას. ზემოთ მოყვანილის დასასაბუ-
თებლად შემდეგია საკმაო: წარწერებში ხში-
რათ იხსენიება ერთი და იგივე პირი, ჯერ
ზაქის სამთავროს გამეგეთ, შემდეგ კი ტაბალთ
მეფეთ. კავკასის მაკალითად სარგონის წარ-
წერები, ზოგან შონუხტუს მეფედ იხსენი-
ებენ, ზოგან კი ტაბალას. ასევე ორგანათ
იხსენიებენ მედიანელ მუჰალლუს ასრჭადო-
ნის თუ ასრბანბალის შუეთხებთ.

რაც შეეხება მეორე პუნქტს, ესე იგი იმას,
რომ დიდი მთავარი ხშირად გარეშე ძალის
წყალობით მოხვდებოდა ხოლმე ტახტზე, აი-
ზე პირდაპირ მიგვიითობს ტაბალის შეს-
ახებ შემდეგი წარწერა, რომელიც ტიტულატ-
ბილესარ (745—27) შესამუს ეგუთფის „ტა-

ბაღელი უსირშიო, გვეუბნება ტიგლათ-პალე-სარი, უგულოთ უეუბნება ასურეთის მოქმედებს და არ გამოცხადდა ჩემს წინაშე. (არ დამიბტვიდა თავის მორჩილებას). ჩემი მოხელე რამ-ს(საი). . . . . გამოტოვებულა.

მის სამეფო ტახტზე მე დავსვი ხელდი, უგვარტომო გაცი. 10 ტალანტი ოქრო, 1000 ტალანტი ვერცხლი 2000 ცხენი . . . . აკლია. ეს მოწმობა, სხვათა შორის, კიდევ იმითაა სურდადღებო, რომ გუაჩუენებს რამდენათ მიდარნი და მნიშვნელოვანი უოფილა ტაბალების სამეფო. დარბი და უმნიშვნელო ქვეყანა ვერ შეიძლება, რასაკვირველია, ასეთი დიდი ხარკის გადახდას.

ზემოთ ჩვენ დავინახეთ, რომ ხარკზე ტიგლათ პალესარის წინა შეუფუბიც ღაზარაკობენ, მაგრამ მაიერის თუ ჭობიშელის არ იუოს, ასეთ ხარკს უსათუოდ დროებითი და შემთხვევითი ხასიათი ჭქონდა. მას ალბათ მხოლოდ მაშინ იხდიდენ დასხელებული ტომები, როდესაც ასურეთის ჯარი ადგამ მათ კარზე. ზემოთ დასხელებული მეფის დროს კი მდგომარეობა უნდა შეცვლილიყო. ტიგლათ-პალესარ მე-III ის მეფე კახაკთა რომელმაც დასცა აქნამდი მეტათ ძლიერი ურარტუს დიდება, ადღებინა მას სირიაზე ხელი და თვით დაი-საკუთრა იგი. სირიის დაპყრობას და მასში მომარტებს დიდი მნიშვნელობა ექნებოდა, რასაკვირველია, მეზობელ ტაბლის სამთავროებისთვის. ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, რომ ამის შემდეგ ხარკს უფრო რეგულარული ხასიათი უნდა ჭქონოდა. ესე იგი სხვა სიტუციებით რომ ვსთქვათ, სირიის დაპყრობის შემდეგ ასურეთის შეეძლო თუ სემედავით არა, ემიზოდირუად მანინ თავის პროვინციათ ექცია ტაბლის და შესძლოა მუსკების ქვეყანაც. ასეთ შემთხვევას უნდა ჭქონოდა ადგილი ტიგლათ-პალესარის დროს. თავის თავად ცხადია, რომ მამინდელი ძლიერების მექონი ქართველი ტომები ძლიან

ძნელად იტანდნენ ასურეთის უდელს და ეთველ შემთხვევას სარკებლობდნენ რაც შეიძლება არღე მოკლოთ ბოლო ასურეთის ხან-მოკლე ბატონობისთვის. შემდეგი წარწერები საკმაოდ ცხადად გვიხატავენ ამ განუწვევებელ ბრძოლის სურათს. ბრძოლისა, რომელიც მხოლოდ მაშინ შესწყდა, როდესაც ასურეთიც დაეცა და ქართველი ტომების ძლიერებაც. მამასადამე ასურეთის ქართველ ტომებზე ბატონობაზე ღაზარაკი ზედმეტია. ეს ბატონობა სემიტების სახელმწიფოთმ ვერ განხორციელა სურთით. ზირაქით ხშირათ თვით ეს ტომები მიდიოდნენ იერშით ასურეთზე და იპყრობდნენ მის პროვინციებს.

სარგონის წარწერები მშვენიერათ აშუქებენ ამ განუწვევებელ ბრძოლას ტიგლათ-პალესარ მესამის დროს თითქოს დაპყრობილ-ტაბლის სამთავროებს სარგონის დროს ისევე ასურეთის მოწინააღმდეგეთა რიცხვში ვხვდავთ. აი რას მოგვითხრობს ეს მეფე ამ შეჯახებების შესახებ. (სასახლე სარგონისა) „რომელმაც ქალაქი შინუსტუ ადგავა ზირისაგან მიწისა, კიააკო მეფე ტაბლისა, თავის ქალაქ ასურში ჩამოიყვანა და მუსკების ქვეყანას თავის უდელი დაადგა. Prink-ი ესე გადმოცვენს ამ ამავს „შინუსტელმს კიაკამ მოისურვა თავიდან მოეცილებოდა ასურის უდელი და აღარ მომართვა ძღვენი. მე დავატრევევი იგი თავის 30 საომარი ეტლით და 7350 მეომრით. მისი უმთავრესი ქალაქი შინუსტუ გადავეტე მე ტუნელ მატრის. მიუმატე მის წინანდელ ხარკს ცხენები და სხვა საქონელი და დავაკისრე ესა და მას“. შემდეგი წარწერა ამავე მეფისა შემდეგს მოგვითხრობს ტაბალები კიდევ სხვა მთავრის შესახებ: „ტაბალები“ ამბარელ (მეფე) ბიტ-ბურიტიშის... მათი ქალაქები... ჩემი სამართლიანობის გამო ჭულდი დავსვი თავის ტახტზე. მე შევერბიე ბიტ-ბურიტიშის მცხოვრებნი და ჩაებაბე მას ხელში. მისი მამის სიტყვლებში

მე მას (ამრისს) ვაჩუქე—მივეც მას ჩემი ქალი და თან კილიკიაც, რითაც სამეფლობელო გაუდიდე. მან კი დაუღეტარმა არ შემინახა ერთგულება და უნარტელ ურსას მუსკელ მიტას და ტაბაღელ ( ) ჩემი სამეფობელის წართმევის შესახებ სწერდა. ეს ბიტ-ბურტიში—ანუ სამთავრო ბურიტიში ტაბაღის ერთი სამთავროთაგანია. ნება მიბოძეთ აქვე აღვნიშნოთ, თუ რის მიხედვით შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეს ასეა, ამის დასამტკიცებლათ, გელცერის არ იუოს, ჯერ ისიც კმარა, რომ ამბრო აქ ტაბაღელათ იხსენიება. შემდეგ ამასაც უნდა მივაჭდოთ უურადლება.

ერთს ადგილს დაპურობილ ზროგინციათა რიგი ესე მოუვება: ტაბაღ, ბიტ-ბურტი, კილიკია. ზემოთ ჩვენ დავინახეთ, რომ ეს კილიკია ტაბაღის მოსაზღვრე ქვეყანა იყო. რადგან, გელცერის არ იუოს, მხოლოდ მაშინ შეიძლებაოდა სარგონს მითი ამბროს სამეფობელო გაეფართოებინა; მაშასადამე ბიტ ბურტიც ტაბაღის ქვეყნის ნაწილი უოფილა. ამავე ქვეყნის ნაწილი უოფილა გელცერის ახრით მელიტენც, რომელზედ ქვემოთ გვქმნება ლაპარაკი. საბუთად მას ის მოჭყავს, რომ სარგონის წარწერები მელიტენც მთავარ ქალაქს ტილგარამუნს უწოდებენ; სანქნიბისა კი ტაბაღთ ქალაქად იხსენიებენ მას.

როგორც შემდეგი წარწერა გვიჩვენებს არც მელიტენც უოფილა სარგონის დროს დამცნობად

და დამორჩილებული. „მოლიდელმა ტორ-ხუნატიმ, გვაუწუებს წარწერა, დაჯტმომ დმერთთა ბრძანება, ემზადებოდა ჩემს საწინააღმდეგოთ და აღარ მომართვა ძღვენი. გაბრახებულმა მე ქოთანით დავამსხვრიე მისი მთავარი ქალაქი მილოდი და მისი ახლო დაბები, თვით იგი (ესე იგი ტარხუნატი) თავის ცოლით, შვალებით და ქალიშვილით, 5 ათასი მემორით ტილ-გარამუნსადმ და მისი სასახლის მთელი ქონებით დატუგვებული წამოვიყვანე. ტილგარამუნში ხელახლა გასაშენე“.

სამივე ეს წარწერა სავსოად ცხადად გვაუწყებს ტაბაღის და მისი სამთავროების ბელს. ესენი დამარცხებულნი არიან და ახორებულინი. მათი მუყენი კიაცჯი, ამბრი და ტარხუნატი შეპურობილნი და ასურეთს წაყვანილნი. რომ ამით თავდებოდნენ ასურული ცნობები ტაბაღების შესახებ, მაშინ ამის წამკითხველი უველა იფიქრებდა, რომ ტაბაღი ან სამუდამით დაუსკუთრებია, ან სავსებით მოუსწია ასურეთს. უგანსკელი დასკვნა მით უფრო ახლო იქნება ჭკუაზე, რომ სარგონის ერთი მოკლე წარწერა ზირდაპირ გვეუბნება: „მე მოვსზე კასსუ, ტაბაღი, ხილდაკუ და უგან დავახვენიე მუსკელ მიტას“—ო.

ა. სვანიძე.

(დასასრული იქნება)

ასურული წარწერები ქართული ტომების შესახებ*

(გაგრძელება)

თუ ამ დასკვნას მივიღებთ მხედველობაში, მაშინ ძველი დასაშვები იქნება მესხების მცირე აზიის რომელიმე პროვინციაში მოქცევა. მაშასადამე უნდა ვიფიქროთ, რომ ხეტელეების მცირე აზიაში ბატონობის დროს ესენი უფრო ჩრდილოეთით ბინადრობდნენ და მხოლოდ მათი სამეფოს დაცემის შემდეგ იწყეს მათ თავის საზღვრების სამხრეთით გაფართოება. ამას მშვენივრად ესმება შემდეგი: საქართველოს უძველესი არქეოლოგიური ნაშთები უგეჯა არხეოლოგების აზრით უმაღლესი კულტურის ნაყოფი არაა. ცნობილი მორგანი ამ ნაშთებს მესამე ათასწლეულისათვის ადარებს. ასეთი ხანის ნაშთები არა თუ ჩრდილოეთის ერებსა, არამედ თვით ბერძნებისაც კი ცაცხვებით დაბალი ხარისხისანი არაა.

თუ ამას ზემოთ ნათქვამს დაუპირდაპირებთ, მაშინ ეს ფაქტი იმ ხეგლი დასკვნის სასარგებლო გამოვა, რომ ქართველები თავალ-უწყადენი დროიდან უოფილანს ამიერ კავკასიის მობინადრენი. ხეტა სამეფოს დასუსტების შემდეგ ესენი დაძრულან თავის საბინადროდამ და დაუშვიათ მათდამი კუთვნილი ტერიტორია. ეჭვს გარეშეა, რომ ამ დაპურობის ერთსაქტს უნდა წარმოადგენდეს ზემოთ მოყვანილ წარწერაში მოხსენებული ალციში, ურუხუმცში და კუმუხში შესვენა. საკითხავი მხოლოდ ისაა, როდის მოხდა ეს შესვენა, მას შემდეგ, რაც ხეტელთ ტერიტორიის დიდი ნაწილი მათ

ხელში იყო გადასული, თუ უფრო წინ. ზემოთ დასახელებული მეტნიერი, ჩემთვის სრულიად გაუგებარი მოსაზრების მიხედვით, სწორეთ უკანასკნელ შესაძლებლობის მიმხრეა. მისი აზრით ზევიდამ, ჩრდილოეთიდან დაძრულმა მესხებმა ზირდაზირ ასურეთის საზღვრებს მასშურეს თითქმის და მხოლოდ აქედამ უკუქცეულებმა მიმართეს ხეტელთ დანარჩენ სამეფოებლოს. სწორეთ ფინკლესკანას ეს აზრი გაუგებარი. თუ მისი აზრით მესხები ხეტების ზოლიტიკური შემკვიდრენი იყვნენ, მაშინ, სანამ ესენი ძლიერ ასურეთს წაუდავებოდნენ ტერიტორიას, მანამდე შემკვიდრების ხაზრებაზე უნდა იფიქროთ, რომელიც ცაცილებით უფრო მინაშენლოვანია კუმუხზეც და ალციზეც და რომელიც ცაცილებით ნალებ ძალთ ხრუვას მოითხოვდა მათგან. მაშასადამე ჩემი აზრი ესეთაა: ასურეთთან შეჯახებადის ხეტელთ ტერიტორიის დიდი ნაწილი მესხების ხელში უოფილა და მხოლოდ ამის შემდეგ შეესვენან ესენი ასურეთის დასახლებულ პროვინციებს. ზირველი მათი ცდა, როგორც თვით წარწერა გვაუწყებს, ნაუოფიერი გამოდგარა ე. ი. ალცი და ზურუხუმცი მესხებს დაუშვირათ და შეუნარჩუნებათ კიდევაც. შემდეგი ცდა კი, როგორც დავინახეთ ძვირათაც დასჯდომია მესხებს და უნაუოფოც გამოდგარა. წარწერით 20 ათასი მესხისგან ტიკლასტ-ბილესარს ექვსი ათასი ტიკლასტ წაუგვანია, დაუნარჩენნი კი გაწვევტილან. თუმცა ეს წარწერა თავის თავად თითქმის უგეჯაუერს ნათლად კადმიგვემს, მაგრამ შემდეგი ისტორია მას

საქმით მეტყველს“ და ვევედრებოდა ქართველს დედას:

„შთაგონებდე კაცთა სიყვარულს
ძმობას, ერთობას, თავისუფლებას,
რომ სიკეთისთვის გუფი უთრთოდეს.
მამულისთვის ბედთანა ბრძოდეკ“...

„მათ (ილიასა და აკაკის თაობას) არ შეეძლოთ წარმოედგინათ რალაც განყენებულის ქვეყნიერების ბედნიერება, თუ იისი შემადგენელი ნივთიერება, ცალკე ერი, ბედნიერი არ იქნებოდა“—ო, —ამბობს ბ. კიტა აბაშიძე და კიდევ თავისი ერის ბედნიერებისათვის უძგეროდათ გულის.

ილია და აკაკი ხშირად სარგებლობენ თავის აზრთა გამოსახატავად ძველ დროთა გადმოცემებს და ძველ ფორმაში ახალ დროის ჰირ-ვარამისას მოგვითხრობენ. დიმიტრი თავდადებულის მაგალითი ყოველთვის თაყვანსაცემი იქნება, სანამ ცხოვრების ფილოსოფია ამ ფორმულაშია გამოხატული: „ყველა ერთისათვის, ერთი ყველასათვის“. შეცდომა იქნება, ჩვენ დიმიტრი (თავდადებულო) გავამტყუნოთ, თავისი საქციელით იმის ნაცვლად, რომ ხალხში განამტკიცოს ძლიერი სული, გააჰირვების დროს მტრის საწინააღმდეგო და ერთობის გრძნობა, იგი თითქოს აჩვევს ყოველსავე დამკირების ატანას, პასივობას. მართლდაც შეიძლება გმირის თავგანწირულებამ, ხალხის ნაცვლად ერთი პიროვნების მხრით შურის ძიებამ აქტიურ მოქმედებას გადააჩვიოს ხალხი და იმედები ცალკე პიროვნებათა ინიციატივაზე მიაგდოს, მაგრამ მეორე მხრით „გმირი“ თავის ბუნებას ვერ გადაუბევეს. თავის გაწირვა მისთვის უმაღლეს ბედნიერებას შეადგენს. უსამართლობის წინააღმდეგ პროტესტი—გამოცხადებულ წინააღმდეგობიდან დაწყებული, ვიდრე თავდა-

დებამდე თან და თან ძლიერდება და ნამდვილია ნათქვამი: „როდესაც ერთს ათასი ჰკლავს, იცოდეთ იმ ერთმა გვიმარჯვა“—ო. დიმიტრის სახით ილია ისეთს პიროვნებას გვაცნობს, რომლის მიზანძეა ახლაც კი გმირს დაჰბადებდა, რომელიც თამამად ტვირთულობს ქვეყნის ვაებას, თამამად ვარდება სიკვდილის წიაღში და ამით უკვდავებას ეწვევა. თუ ილია ხანდახან წარსულ დროთ ახდიდა ერთს კუთხეს დიდის ფარდისას, იგი მხოლოდ ისეთ საგმირო საქმეთ მოგვითხრობდა და ისეთ სხივოსან პირთ გავგაცნობდა, რომელთა მიზანძეა სულიერად აკვამაღლებდა*). აბა დაუკვირდით ცოცხალ-მკვდარი, „ქართველი დედის“ სიტყვებს:

„ჩემი მამუკა, საქართველო დღეს მიცოცხლდება!
ხალხი ახვითდა, ხალხი აღზდგა ხალხი
მოქმედობს,
ერთის ზღვიდამა მეორემდე ერთ ფიქრსა
ფიქრბს, —
და ებ ფიქრბა ჩვენის ქვეყნის თავისუფლებას!“...

აი ამ თავისუფლებას ყოველთვის და ყოველგან შესტრავის ჩვენი მგოსანი და ამბობს:

„შენ ხარ აღმზღდე დუაუბამდე კაცთ
ბუნებისა,
მტარუდთა თქმითა იდითვე ხარ შენ აღ-
კრძალუდი“,
და როდესაც პირველმა კაცმაც შენი სახელი გაიგო, მსწრაფლად მოგვიოვა:
„...ფასად მისცეს თვის უკვდავება და სამოთხეც სომეს სრულის მისის ნეტარებითა“—ო.

*) ო. კონტს უფრო სწორი გრადაცია ჰქონდა შემუშავებული და ამბობდა. „vivre pour autrui, famille, patrie, humanité“.

მგოსნის ჰუმანიურ გრძნობათ მხოლოდ ის შესაძლებელია:

„რად არ შეხვდებოდა უსისხლოთა მისი ტაძარი, მისი, რომელიც თვით მშვიდობის დედაება არის?“¹

მაგრამ, რადგანაც „თავისუფლების შოვნაი სჯობს საშოვნელსა ყველასა“ და, რადგანაც „ძმანო, შინ უღლით სიცოცხლეს ომში სიკვდილი სჯობია“, ან და აკაკისა არ იყოს

„სჯობს მონიაში გადიდებულს თავისუფლების ძეხნაში მკვლარს“,

მგოსანი მოუწოდებს მათს მისაბაძლ. ყოველი გრძნობა პირადი ნეტარების მონიჭებელი, გრძნობა დედაშვილური, გრძნობა საყვარელ არსებისადმი, ყოველივე ჩვენი მგოსნისათვის იმ დიდი გრძნობის ნაწილია, რომელსაც იგი „ქვეყნის სიყვარულს“ უწოდებს. „სიცოცხლე ჩვენი, ჩემო ძმაო, არც დედისაა, არც მამისა, — ქვეყნისა არის. ვერ ქვეყანა, ვერ დედა და მამა*“. აი მისი ლოზუნგი, რომელსაც ყოველი, თავის განწირვის იდეამდე ამადლებული პიროვნება გულში ატარებს ძვირფას განძად.

„მას აქედ, რაკი შენდამი ვსცან მე სიყვარული, ჰოი მამულო, გამიკრთა მე ძილი და შეება!“² — ამბობს მგოსანი, მის ბედზე მუდამ ფიქრში მყოფი, ხშირ-ხშირად იგონებს წარსულ თავისუფლების დროთ და გული უკვდება, რომ საკუთარ შვილთაგან შივიწყებული,

„უწესო კალთის ქვეშ ვითა ობოლი შეფარებულია“.

მისი პირველი სიყვარული სამშობლოს სიყვარული იყო, მისთვის არც ილიას და არც აკაკის ბოლომდე არ უღალატნიათ და მათ შეეძლოთ ეთქვათ:

«Nous reviendrons toujours
A nos premiers amours».

ილია კარგად იცნობს ჩვენს წარსულს, როდესაც „ძველის ქვეყნის გაუმადლარი და ხარბი თვალი“, საქართველოზე მოიქცა „უწყალო ბედმა სხვა საქმისათვის არ მოაცალა“, და თუმცა მამული და სჯული დაიცვა „მაგრამ ყველა კი მათ ანაცვალა“.

როგორღაც მიღებულია ჩვენში, უფრო კი ერთს წრეში, ვითომ ილიას, აკაკის და საერთოდ მე-60 წლების ჩვენს მგოსნებს პატრიოტულ გრძნობებზე გაყვანილი ლექსები ეწერათ და სხვა არაფერი³). ილიას პირველი ნაბიჯი ჩვენი ცხოვრების უარყოფითი მხარეების კრიტიკაა. მის მწვავე კილვას ვერ გადურჩა ვერც მექრთამე „ჩინიენიკი“ თვისი მრუდე სულით, ვერც ვაჭარი თვისი უსწორო სასწორით, ვერც მღვდელი, რომელმაც დაიფიცა პოდვრება და გულ-ხელ-დაკრველილი შესცქერის დაჩაგრულთა ტანჯვა-წვალებას.

1860 წელს ეკუთნის ლექსი „მუშა“, რომლის ვაება „მუშა ბოქლომესაც“ აწვა მძივე ტვირთად. აქ მგოსანი მოკლედ, მაგრამ ძლიერი გამოთქმით მოგვითხრობს იმ საბრალო ადამიანის ისტორიას, რომელიც მოშორებია „შერეველს მიწა-წყალსა“, რადგანაც ვერ აუტანია ადამიანის დამამკირებელი მდგომარეობა ბატონის მათრახის ქვეშ; გამოქცევა იქიდან ადა მინის უსამართლობას და აქ, ქალაქში, ლუკმაპურის შოვნის დროს ისევ ჩაყარდნილა კიდევ უარესად დამამკირებელი

* სწორედ ამ ხასიათისა იყო ერთი ჩემი ობოლ-ნეტის შენიშვნა: „ვგ რეფერატი ისეთივე ზერედე და წყაღწყალაა, როგორც მე-60 წლების მთელი ჩვენი მწერლობა“. დამახასიათებელი განცხადება იმათთვის, ვისაც ჰგონია, რომ ჩვენი მწერლობა მხოლოდ „კალით“ დაიწყო და ისტორია მხოლოდ იმათგან იწყება.

მდგომარეობაში, რადგანაც ქალაქში, სადაც მთელი მილეთის ხალხია თავმოყრილი, სადაც ყველას თავისი თავი ახსოვს და სადაც ადამიანთა შორის ურთიერთობა ამ ფორმულაშია გამოხატული: „სხვისი კირი ღობეს ჩხირი“-ო. მისი მწუხარება საერთო ყრიამულში იკარგება. აქ მგოსანი უღონო მუშის უზომო ექსპლოატაციას გვიხატავს: იგი იძულებულია უსაძარტლობა უსიტყვოდ აიტანოს, მაგრამ „წენს ღუმელშია იყო ღვთისა რისხვისა ზარი“-ო აგულიანებს მას მგოსანი. ილია ჰხედავს და კიდევ აღიარებს ერში მომხდარ დანაწილებას, „განთვითებას“; ჰხედავს რომ ბატონსა და ყმას შორის, მდიდარსა და ღარიბს შორის უფსკრულია და ერთის ბედნიერება მეორეს უბედურებაზე შენდება. იგი ჰხედავს ერთი მხრით ბატონს, მეორე მხრით მონას; ერთი მხრით ძაღლმომრეობას და მეორე მხრით უსიტყვოდ მორჩილებას და გულ-ამღვრეული ჰღალადებს:

„ვინა შრომობდა და ვინა ძღუება,
ღმერთო, სად არის აქ საზრთაღია“-ო.

ილია ცდილობს ჩააგონოს დაჩაგრულს:
„მას, რაც გიუფარდა, ჩასვ დატყუელს,
ნამუს-წართმეულს და შეკინებულს“-ო.

იგი ცდილობს, მას დაანახვოს, რომ მდიდარი, რომელიც, „კმაყოფილების განცხრომაშია“ და თავის ბედნიერებას, რადგანაც „მის შევლის მის ბედკრულობა“-ო. ამისას ამბობდა შოთაც, როცა სთქვა; „ღმერთმა ერთი და რად აცხობნოს, თუ მეორე არ წაწყვიდოს“-ო. ამრიგად დაცალკეებულნი ერთი თანდათან გათახსირებისაკენ მიდის

„და დაჟანგებულ ბორჯილზე სვდვიან
თავის მამულის თავისუფლებას“.

ილიას შეგნებული აქვს, რომ „მყობა-
დი შრომის შეილს ეკუთვნის“ და რომ

ამ ძლივემოსილი საუკუნის (XIX) ტვირთია „შრომისა ახსნა“; იგი გრძნობს, რომ

„შრომა აქ ქვეყნად ტყვეთა ჰერობილი
მძარცველობის ქვეშ ჩაგრულ-ვნებულა,
ხოლო რღვეულა შისი ბორჯილი
და დასამსხვრეულად განმზადებულა“.

იგი დაეინებით თხოულობს თავის საუკუნისაგან „შრომის სუფევას“, როდესაც მაშვრალიც განკაცდება, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ

„სხვას ძირს არ დასწყევს, თვით ამაღლდები,
არც ვის ქონავი და არც ვის აშონებ“-ო.

და ასეთი მდგომარეობა კი თითონ ხალხსაც დიდ რამედ მიაჩნია; ასე, თავისუფალი კაცი ამბობს: „არც არავის ყმად ვყოლივარ, არც არავინ ყმად მყოლია“-ო (ხალხ. ლექსი).

„მაშინ უქმ სიტყვად არ იქნებიან ძმობა, ერთობა, თავისუფლება, ეკლის გვირგვინით აღარ ივლიან კაცთმოყვარება და სათნოება“. მგოსანს კიდევ მოესმის „ხმა ბორჯილის მტკრევისა“ და აღტაცებით ეგებება მას:

„ღმერთო, ღმერთო ეს ხმა ტკბალი
გამაგონე ჩემს მამულში“-ო.

ილია, შეურიგებელი მტერი ბატონ-ყმობისა, შეუბრალებლად აძაგებს მის ყოველივე მხარეს; „რამოდენიმე სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“ ცხადად მაჩვენებელია მგოსნის უებრო ნიჭისა; აბა გადაიკითხეთ ისევ ეს მოკლედ მოთხრობილი, ვრცელი ისტორია ყმისა, თუ მგოსანთან ერთად არ შეგბაყრობთ ნაღველგარეული სიამე. ამიტომაც აუშლია მგოსნისთვისაც ეს ორგვარი გრძნობა შეურამის ნაღვლიან ღიღინს:

„ღუღუნე იგი ჩამრჩენის გუდს,
მწუხარე არის ვით გლოვის ზარი,

მაგრამ თუ ნაღველს მოჰყვარს დაჩაგრულს, უკუშვრის კიდევ ვით ღრუბელს ქარი“.

აქ ჩვენ ვხედავთ ორ ქვეყანას, ერთი მხრით, ცხოვრების სიბრძნე ამ სიტყვებშია დამყარებული:

„თუნდ სუელიც გაცდურს არ შენაღველსა, თავში ქვა იეც და ისა ჰქენი“ -ა.

და მეორე კი, თავის უფლებას აცხადებს:

„ჩვენიც ვურევივართ კაცებში. ხალხში, ჭამს-სმა გვინდა, გვინდა ცხოვრება“ -ა.

პირველის წარმომადგენელია ბატონი, რომელზედაც მგოსანი ამბობს: „კარგი რა არის, ავი რა იყოს“ -ო და მეორე მხრით კი მონა, რომელიც იქამდე მისულა, რომ უსამართლობის წინ უყვე უსიტყვოდ არ იხრის ქედს და დამამკირებელ მდგომარეობას სასიკვდილოდ ებრძვის. მგოსანი თავის გულის წყრომას უერთებს ხალხისას, რომელსაც თავის გმირთბე არსენა გაუხდია. დახედეთ რა სიყვარულითა და სიამოვნებით იხსენიებს მეორემე კაკოს, ყაჩაღად გავარდნილს და როგორ შენატრის იგი ზაქროს, რომელსაც კაკოსავით „ულრინავს გული“. მგოსანი ისეთ თაობას მოუწოდებს, რომელმაც აირჩიოს:

„უისხლგარობა, შიში, შიმშილი, მარტოკა გდება მხედრით ტყეში, კურდღელსავითა იფიხევი ძილი და იარაღი დღე და ღამ ხელში“.

ოღონდ მონობას დაახწიოს თავი და კაკოსავითა ამბობდეს:

„იქ უკვლავური გვიღვიღლებს, სადაც ჩვენვე ვართ ჩვენი ბატონი“ -ა.

აბა თუ მგოსანს არ შეუტყუია ხალხის გულის საიდუმლო! აბა თუ იგი იმის გრძობით არა გრძობს:

„რომ ბელში მყოფი შენ ძმად მიგანდეს, კბ კვარფერი სიყვარული“.

საქმე ის არის, კაცს ის უყვარდეს, ვინც ბედისკაცს დაჩაგრულია!

მარტო არსენას, თუ გახსოვს შენა, გლეს-კაცის ბედი, ჭირი და ღესნა, შეიღსავით კალთით უტარებია.

აბა, კაციცა ისა უთოფილა და ქუდიც იმას ძმავ, ჰხურება! სეტყ იმ დედან ვისკანც კაზღიდა და ვისცე ქუძე უწოგებია“.

აბა, მოიგონეთ ეს წმიდა გრძობით გამთბარი და მაღალი პოეტური ნიჭით შეზავებული სურათები; ალაპარაკეთ ისეთი მწუხარე ენით სამშობლოს ცა; შეიტოვებდ ქვეყნის სიმშვენიერე და აციმციმეთ ისეთი ცხოველი სხივებით „შორნი მნათობნი მოკამამენი“! განიცადეთ ზაქროსა და კაკოსან თერთად ჯოჯოხეთად მოსაგონარი წარსული, ჩასწვდით მათ გულის სიღრმეში, დაინახეთ მათ გულში, „რა ზალდამიც დულდა“ და მაშინ... მაშინ მუხლს მოიყრით დიდებული მგოსნის აზრდილის წინაშე. ის ვინც დასწერა მოთხრობა „სახრობელავზე“ და ჩაპკვირებია ცნებათ: „პიროვნება“ და „საზოგადოება“; ვინც იცნობს ისეთ პიროვნებას, რომელიც ამრიგად ლაპარაკობს: „მძულს ქვეყანა და ადამიანი უფრო. ჩვენ შუა საბოლოოდ ჩეტება ხილი: მე ერთი აქეთ პირას, დეარჩი, თქვენ მრავალნი იქით. განკითხვის დღემ გამოაჩინოს საით არიან მართალნი და საით მტყუნანი“ -ო, იგი, სიანს, ცხოვრების ზედპირზე არ დასრიალობს. განა ლუარსაბ თათქარიძე მხოლოდ „ზოგიერთ მებატონის“ სურათია, როგორც ზოგიერთს ჰგონია*), თუ იმ წოდების წარმომადგენელია, რომელიც მხოლოდ ბატონ-ყმურ ნიადაგზეა

*) იხ. ფ. მახარაძის „დან. კონქაძე და მისი დრო“.

დიდ ბავშვების ლიტერატურა კიდევ უფრო-სების ლიტერატურის მოჭარბებით შემოსევინ-საკან.

ხშირად შეამოკლებენ და გადააკეთებენ ხელ-მე მხატვრულ თხზულებებს იმ მოსასრებით, რომ მისაწვდომი გახადოს ბავშვებისთვის. ეს უფლად შექმნიანებულა. გადაკეთებ მთლად ამახინჯებს თხზულებას. მისი მთლიანობა ირღვევა და ჰჰარტავს უფლებფარ მნი-შვნელბობას.

საბავშვოდ გადაკეთებულა დონ-კიხოტი სერგანტისისა. ეს თხზულება რთულა და ნახევარ სიმბოლოურთ. აგი ბავშვებისთვის მთლად გაუგებარა. გადაკეთების შემდეგ ხელში დატერსა ცარიელი ფაბულა, უფლებფარ დრმა ასრსა და მხატვრულ ღირსებას მოკლებულა.

ესევე ითქმის გულივერზე. მისი თხზულებ-ბა საშინლად გესლდი სატრია. იგი ერთხელ აღკრასლეულიდ კი თუ.

გადაკეთების შემდეგ კი რასა ვხედავთ? მთელი გესლიანბ ჭეშოთარი გადაკლებულა და რაღა დარსა?

თხზულებათა გადაკეთება ხშირად ეპიდეიურ ხასიათს ღებულბბს. ზიანი ასეთის გადაკეთებ-ბისა კიდევ ისაა, რომ ბავშვი, რაკი წაიკით-ხავს გადაკეთებულ თხზულებას—შემდეგ აღარ დაუბრუნდება დედანს. იტყვის: რატომ? ხელმეორედ ხომ აღარ გადავიკითხავთ. ამ გარად იგი რჩება გაუცნობელი მსოფლიო ლიტერატურის შედევრებისა.

* * *

უველამ შწის, რომ ბუნების მეტყველების სწავლება სკოლებსა და სახარებში არაა რიკიან დონეზე დაწესებული.

გიმნაზიას ისე ათავებენ ემაწვილები, რომ ელემენტარული ცოდნაც კი არ გამოაქვთ. იგინი ისე გაუბობან ბუნების-სამეტყველო სა-ტნიების სწავლებას, რატორც სემინარილები ბერძნულ გრამატიკას.

თუ გერმანელების სკოლამ დიდი ნაბიჯი წარადგა წის, იგი სისწოროთ ახლევეს ცნობებს ბუნების მეტყველებიდან—რუსეთის სკო-ლას ბევრით წინ არ წასულა საშუალო საგუ-ნობის სკოლებიდან, სადაც მოწყენი ეველა საკანს კალიდენის და არსებობად კი არა იცო-დნენ რა.

ფილლოლოგები ჭეფიქრობენ, რომ ბუნების მეტყველება არის ფაქტების აღმუსხვაო. ფაქ-ტიური მასლა უსაჭიროისა, მაგრამ ამით არ გაისაზღვრება იგი. შეტნიერება ფაქტების აღწერაში კი არა მდგომარეობს—იგი მისიი-რებას ამტირებს—არამედ ეს ფაქტები ერთ-ურთს უნდა დაეგავშიროთ. ფაქტების ნადატ-ზე კითხვამ უნდა შეკავშიროს ლოლიკურ შე-მუტრებას, შეტნიერულ დამტვიცებას და შეკავ-თვისებინობს ბუნების ეველა მოვლენათა კანონ-შეწონილობას. ბუნების-მეტყველების შესახებთა უნდა შევიცნოთ კავშირი მიხეზობრფ მოვ-დენისა.

უფლებფარი იღვა მიუღებულა, თუ ეწის-ადმდეება ფაქტისა. ბავშვს უნდა ესმოლეს თუ რა არის ასისა. ბავშვს თქვენ ეტყვიით—მიწა ბრუნავსო—სხვა ეტყვიტრისიტულ ღებულებას ეტყვის. ბავშვი დღეს თქვენ დატვიკურებთ—ხვალ სხვას. მიეცით ბავშვს უფლებბა თვით გამოკვევის, მიეცით იმშუნტი, მიეცით საშუალება გატობისა და თვით მისხდება რა მიზანი ბუნების მეტყველებისა. ბავშვი თვით გაიკებს, თვით კარნივეს ცალიერ სიტყვით მტვიცებას მეტნიერულად დასაბუთებულ მსჯე-ლობისაკან. დამტვიცება შეიძლება მხოლოდ ფაქტებით. ცდის შესახებთ. მუდამ უნდა მივმართოთ ხოლმე მეტნიერულ ექსპერიმენტს, ბავშვს გვაგებინოთ მეტნიერული კავშირი ფაქტებ შორის და იგი მისხდება, თუ რა არის მოვლენა. ბავშვი არ ენდა კამოფოიდლებობის ცარიელი ბგერი, უბრლო სიტყვიბით. თუ ბავშვი კადლიერეთ მოთაოფინლება ბუნების

ბატებისა—მაშინ თქვენ იხსენით იგი ცრუ მორწმუნეობისაკან.

წიგნი, რომელშიაც დაფარულია მეცნიერული სიმართლე, ყოვლად უფარვისია ბავშვებისათვის.

ფართოდ გავრცელებული მეცნიერულ-პოპულარული საბუნების-მეტყველო წიგნები უმრავლეს შემთხვევაში არ არიან დამაკმაყოფილებელი. იგი იკრიტიკებულა უნდა იქმნან გადათავადიერებულნი. ავტორები ხშირად ტლანქ მქედრობას სჩადიან, ხშირად გადმოსცემენ დაძველებულ ცნობებს.

აუარესი სახელმძღვანელონი სრულიად უთაროდ და უმეტრად არიან შედგენილნი. მ.გ. მოვლენა ზარასტიციზმის იმით ახსენება, რომ რომელიმე ჭიანჭველს არ შეუძლიან სპირტით შრომით კვება. განა ეს მეცნიერული განმარტება? არა. სჯობდა ბავშვს სულ არ სცოდნოდა ეს ამბავი? ასეთი წიგნები ჭირვების ბავშვს.

ამის შემდეგ მათ ნუ აწვდით სერითის წიგნებს სწორედ ისე, როგორც ბავშვს, რომელსაც წაითხუელი აქვს შინკერტანი—ტოლსტოი ადარ უნდა მიაწოდოთ.

ახანამი თვის როცა თბება—დიდდება და მწელი და ხდება ფესისცემელის ჩხვით. განა ეს კულტურისადაა არ არის მეცნიერებისა? ასეთი უზარობის მთქმელი არ გამოეცხადებინა, მაგრამ ახა გაბედეთ და სთქვით ბირონი ლერმონტოვის გაგვინის ქვეშ იუთო.

ჩვენში ტერმინია გახადონ წიგნი მდაბიურად, ადვილად მოსასმენელად და დამანტიერესილად, მაგრამ ხშირად ამ აზრს მსხვერპლად შესწირავენ ხოლმე მეცნიერულ მხარეს, რა თქმა უნდა წიგნი უბრალოდ უნდა იუოს დაწერილი, მაგრამ მეცნიერული მხარე არ უნდა დაჰკარგოს.

მ.გ. კერტონი სერითის მეცნიერია. ის ფაქტებს აღნიშნავს, მაგრამ ეს აღნიშვნა მთლად ეწინააღმდეგება მეცნიერული სიმარ-

თლეს. აი როგორ აღაზარებს ფრინველებს: მიმილო—მიმართავს ფრინველი ფრინველს—მე შენ დაგიჭირე წინააღმდეგობაშიო. განა ესეთი ცნობა საჭიროა ბავშვისთვის? გამოდის, რომ ფრინველები ისევე უკვანები არიან, ისევე ლოდიკურად შეუძლიანთ მსჯელობა, როგორც ადამიანებს.

როგორ და რისთვის წარმოიშვა ადამიანი დედამიწაზე, როგორ და როდის ისწავდა ხელისა და პარაკი—კითხვალის ერთი საბავშვო წიგნების ავტორი და ადვილადც უპასუხებს ამ კითხვებზე, მაშინ, როდესაც იგინი დღესაც არა აქვთ ფილოლოგებს გამოკვლეული.

მრავალი ავტორი ზოპულარულ საბუნების-მეტყველო წიგნებში ატარებს ზოლოტიკურ-მორალურ და სხვა ტერმინებს, რომელნიც სდგანან ბუნების მეტყველებების გარეშე. ამ ტერმინების გულისთვის სამართლედ სასაღებენ გამოვიხილს. ყველა ასეთი წიგნები უფილუმად ღა მზენად უნდა იქნას ცნობილი.

აი როგორ ასწავლიან ბავშვს ეთიკურ ცნობებს ბუნების მეტყველების მეოხებით: ბავშვს უმტკიცებენ, რომ სიუფარულით, ღვთაებრივით სიუფარულით სცხოვრობენ ჭიანჭველები; მათ ცატიკებით უუფართ ერთ-ერთით.

დაე თდესლაც ადამიანი წარმოსდგა ცხოველებისაკან, მაგრამ ჩვენ მანც გავსხვაგვადებით მათგან, ჩვენ მანც გვაქვს ეთიკა, რომელსაც მოკლებულნი არიან ცხოველები.

გვეუბნებიან ბატება, გამჭირახობა და სხვა ცხოველებსაცა აქვთო—მაგრამ კითხვა იხადება: სადაა მათი უნარი შეტეებისა, შეთვისებისა.

ბუნების მეტყველების თვალთა ხედვის ისრით ამის მტკიცება დიდი ცოდვია. განზრახული ტუედლით შეუძლებელია რამე სასარგებლოს მიღება.

იტყვიან: ეთიკის გულისათვის უნდა ვიცოთ ბუნების მეტყველებაშიო—მაგრამ სიტრუთა როდის მიდწეულა ჭეშმარიტება?

ცხოველთადმი სიბრალულის აღძვრით ბავშვში განვითარებთ სიძულვილს ადამიანთადმი.

თუ ცხოველნი ღვთაებრივი სიყვარულის მატარებელნი არიან, მაშინ ბავშვმა როგორღა უნდა შეჭხედოს უსაბს, მოსამსახურეს, რომელიც შინაურ ცხოველებს და ფრისველებს ხოცავს; ბავშვი დარწმუნდება, რომ ადამიანი საზიზღარი ყოფილა.

ჭიანჭველებზე ქრისტიანულ სათანოების მიწერილ სმინლად ვაგრცხელებთ სიძულვილს კაცთადმი; ვამტკიცებთ მათს უფლომბელობას, მისისხლეობას.

ავიდეთ მოთხრობა „მტაცებელნი“, რომელიც ჰოლიტიკური ტენდენციითაა გაჟღერითელი. აქ ვტყობულობთ, რომ ქორი საშინიელი მშურსავა, ბოროტი, მოსისხლე. ავტორს ჰსურს აღნიშნოს კლასობრივი განსხვავება. ქორები—ბურჟუები არიან. მაგრამ განა ბუნების მეტეველებში ეს შესწინარებულა?

ლომს ხომ სულ არ იფარავს—იგია ყოველგვარ ძალმოწირობის წარმომადგენელი. იგია სიმბოლო ტირანიისა. ეველა ასეთი ხერხით ჰსურთ კლასობრივი ბრძოლის განწყვეტა. რა თქმა უნდა თავის თავად ავტორის მიზანი სიმამტიორია, ძალიან სასურველი და სასიხარულოა კლასობრივ განსხვავების გაშუქება, მაგრამ ეს ხომ ბუნების მეტეველებას არ უთყუანს, მასსადამე, არც უნდა ჩაუთოთ იგა. ასეთი ხასიათის ახსურებანი სემიონ ლუშკინისა. იუსკევიჩი ვარცო მწერალი, მაგრამ ბავშვებისთვის სრულებით არ ვარცა.

კარბუროვ ბოსანდოვის დიტრატურაც (კრუკლები ლეკსებისა და მოთხრობისის) ნამუშაოები ტენდენციურია. აქ შეჭხედებით ლეკობის ტორის ახსურებებს, ანდერსენის ზღაპრებს, ხლეშკევის ლეკის, მაგრამ ეველა ესევერთი თემისთვის არიან არჩეულნი: ცხოველები ჰგრონობენ, იტარებენ, — ხალხი კი ბრძოლის, მკაცრია, სტანჯავს ცხოველებს.

ცხოველები ტანჯულნი არიან, ხალხი — უსულადა მკაცრი.

ბუნების მეტეველებამ ხელი უნდა შეუწეოს ადამიანის გონებრივ განთავისუფლებას — ხსავ მხრე კი მან უნდა აიღდინოს ყოველგვარი უტილიტარული მიზანი.

მართლდა ბავშვები ტენდენციურ წიგნებს ხალხით კითხულობენ, მაგრამ ეს არაფერს ნიშნავს. ბუნების მეტეველების წიგნი არაა წიგნი დროს გატარებისა. ბავშვი წიგნში უნდა ეძებდეს სეროზ ზსურს სეროზ საკითხისას. ეთიკური დიტრატურა ვერავითარ კრიტიკას იჭერს. არაა საჭირო ასეთი დიტრატურა.

მრავალ მასწავლებლებისგან გვესმის: „ბავშვები არ აინტერესებთ ბუნების მეტეველებას, არა კითხულობენ წიგნებსო“. მასწავლებლებმა პირველ ყოვლისა უნდა შეიგნონ, რომ ბავშვებში ბუნების მეტეველების შესწავლის ინტერესის გამწვევა შეუძლებელია წიგნის საშუალებით. ბავშვი წაიკითხავს საბუნების მეტეველო ზღაპრს იმისას, თუ ვარსკვლავები რგორ ლაზარაობენ ურთიერთ შორის, მაგრამ იგი იმას არაფერს მისცემს. მშრალ წიგნის მიწვდის მავიერ გადავსალოთ ბავშვის წინ ბუნების წილი. — ცოცხალი წიგნი: ბუნების მოვლენანი ჩვენს მიუთითებდა მიიქცევენ ბავშვის ურკადებას და მამინ შევიძლიან აღორულ სკოთხეუ განსაკონ ერთ მივდეთ მეტეველო კანშარტება; აუნხათ ყოველივე მინდამირ და გულანდიით. ამნარად გამთავიწვეთ ბავშვში ბუნების მეტეველების შესწავლის ინტერესს. ამ გზით შევჭმინით ბავშვში იმშულის მეტეველო. ზოშუალარულ წიგნების კითხვისას.

იმ მეტეველოდენ სკოლებში, სადაც დასახელებულ შეთოდს ადგანან, უმწვილები მეტეველოდენ ინტერესს იხევენ ბუნების მეტეველებებისადმი. მეტეველოდენ კითხულობენ, მასწავლებლებიც გამაოთვილნი არიან.

ხვის სწავლა ჭინჭავს იმას, რომ ასოების დანახვით მივხედეთ სიტყვას. ამ გამოცნობის პროცესს უნდა შევჩვიოთ ბავშვი, თუ გსურს ასწავლოთ კითხვა“.

ამ სიტყვებით ავტორი კარგა ხასიათებს იმ კითხვას, რომელიც შინ დაისახა. ბავშვს შეუძლიან ადვილად მიჰხედეს სიტყვას ასოს მიხედვით და მათ უამოუკიდებლად შეისწავლან კითხვა. ანბანის ასე შესწავლის პროცესი შემდეგნაირად სწავრობებს: უფროსი ეუბნება ბავშვს: მე განიკებ პურთან და კიდევ ერთ სთამაშო ნივთს, გამოიჩინე, რომელს განუქებ?—ამ დროს უჩვენებს დიდ ასოს „О“-ს, ამ ასოს გვერდით დახატულია ბავშვი, რომელიც მიაკორებს „სალტეს“. ბავშვი ვერ მიხვდება—მე შენ გიკარნახებ უბრალოდ. О-О-О-руча—წამოიყვარა ბავშვმა და გაიღწო მრგვალი ასო „О“, რომელიც მართლაც „ობრუჩის“ ჭკავს და რომელსაც ბავშვი მიაკორებს—დროულად ნაკლებობა ბავშვის შეჩინოებებაში. მან უბრალოდ იცის ეს ასო.

ამის შემდეგ ავტორი შეჩერდება ასო „О“-ზე. ამბობს, რომ „О“ არ არის მხოლოდ საკუთრება Обруча-ისა, რომ ბეჭდა „О“ შედის როგორც შემდგენელი ნაწილი სხვა სიტყვებშიც.

მოკლეა კიდევ მაგალითი: ბავშვს ეკითხებიან. მე კარგად შეძინე და ვნახე რა?—თან უჩვენებს დიდ ასოს „ს“. შესაფერისი სურათით—სიზმარით—წამოიყვარებს ბავშვი. მამახლამე ასო „ს“, ბავშვს ბუნებრივად ახსოვდება. კაცს აქვს ორი თვალი და ერთი რა?—უჩვენებს ასო „с“, და სურათს, რაზედაც ცხვირის დახატულია.

—ცხვირი—ევირთავ ბავშვებს. ნებაუვის ეს წიგნი წარმოადგენს მთლად ასად რასმე—კითხვის სწავლებას ამ წიგნის მი-

ხედვით ადვილიც არის და იმავე დროს სხალისიც.

ზოლოტოვიერ ბელეტრისტიკაში პირველი ადგილი უჭირავს ტომისს. მისი მოთხრობები წარმოადგენენ ორიგინალ მოვლენას ლიტერატურაში. მან ჭეკავს მრავალი მიმბაძველი.

ძალიან კარგაა შედგენილი პროფესორ გულიგინის რედაქციით ზოლოტოვიერის ჟრის-ტომატა.

ძვინფის ნებაუვის „Очерки“ გეოლოგიადან. ნებაუვი სამართლიანად ითვლება უკულახე, ცნობად პოპულარიატორად გეოლოგიურ საკითხებში.

სუევი ძვინფისა იმავე ნებაუვის პატარა თიბიკა „სსწავლი უსაწავლად“. ეს წიგნი დაწერილია შვირე წლოვან ბავშვისთვის. ავტორს სახელმძღვანელოდ კი არ უნდა იგი, არამედ ჰსურს მხოლოდ აღძრას ბავშვური თვით-მოქმედება, ჰსურს დაუმეფოს ინტერესი კოსპირიმისტისადმი. იგი ევლას მოვლენას აძლევს მოკლე და მეცნიერულ ხასხას; იმავე დროს მოჭეკავს ლეგენდები და მოთხრობები ტალიების, ტორინელის. მასკალის და სხვათა პირველ ცდაზე. ევლას ამის დიდი სიღოცნლე შეაქვს საუბარში.

საბავშვო ჟურნალში ივლახე სერიოზად და საუკეთესოდ ითვლება: „წარა“.

კარგ ჟურნალებად ითვლება: „ახალგაზდა რუსეთი“—მიღიარია მოთხრობებითა; „ბილიკი“— შიკ ჩართულია გამოჩენილ მსატვართა სურათები და „Веходы“; ამ ჟურნალშია გასყოფილება საბელეტრისტიკა, საცნობარო, საკვივრათუიო, სამეცნიერო და სხვა.

ჟურნალი „Солнышко“ გამოცემულია ღარიბი ბავშვებისთვის; იმიტომაც მისი გრეგნობაა სადა.

დ. თუ—ლი.

მოწერილი აძმები

ცოტა რამ აჭარის სკოლებზე

მართალია, აქარაში არსებობს რამოდენიმე სკოლა, არიან მასწავლებლებიც, მაგრამ სკოლების არსებობაში არც სამოსწავლო მთავრობა დაინტერესებული და არც ხალხი. სკოლების სახელები ოღონდ ქალაქდღვედ იყოს აღნუსხული და მისი აკარგიანობის შესახებ თავს არაფერ იტყვივებს: ისწავლის ვინმე თუ არა, მისთვის სულ ერთია. ხალხმაღ დიდი ხანია დაჰკარგა თვით მოქმედების უნარი. ის აზროვნებს და მოქმედებს აქაურ ფანტიკოს ხოჯებისა და ზოგიერთ ბეგების სურვილისამებრ. ხალხს ღიდ ცოდვით მიაჩნია თავისი სჯულის კაცების ბრძანების არ შესრულება. ეს გარემოება ადამიანს მოაგონებს საშუალო საუკუნეებს, როდესაც ფეოდალებისა და ხუცების ბატონობის ხანა იყო. ეს ბატონ-პატრონნი რომ თავისი ხალხის კირ-ვარამით იყვნენ განსკვალულები, რასაკვირველია, შეუძლიათ ჩვენი გზა აზნეული ხალხი ნამდვილ გზაზედ დააყენონ, სინათლისკენ მიუთითონ, რომ მან თავი თვისი იცნოს და დედა-ენა შეიყვაროს. სამწუხაროთ ზოგიერთი ჩვენი ხოჯებ-მოღლები, პირიქით, რამდენადაც შეუძლიათ ყოველსავე მშობლიურს აძულებენ აქაურ ხალხს, სთესენ სიძულვილს მაჰმადიანთა და ქრისტიანთ შორის მაგ. ერთხელ ერთი სოფლის სკოლის სჯულის მასწავლებელი ხოჯა ეუბნება შეგირდებს: „გიაურს სცემეთ, თუ გინდ მოჰკალით, ჩვენი სჯულის კანონით იმისთვის პასუხი არ მოგეთხოვებათ“. ყველანი მიხვდებიან თუ რა გავლენას იქონიებს ასეთი საუბარი მართლმორწმუნისა ჯერ კიდევ გონება გაუხსნელ

შვილებზე. ისინი ბოლო დროს ან ყაბღღებათ გავლენა, ან ისეთი ფანტიკონით გაიყენებებიან, როგორითაც მათი მასწავლებელი ხოჯა არის შეპყრობილი.

როდესაც ვამბობ: „ზოგიერთი ხოჯებრღღ ბეგები გაუხსნენ მტრად ყოველსავე მშობლიურს მეთქი“, მართლაც ზოგიერთი უნდა ვიგულისხმობთ და არა ყველანი. არიან ისეთი. კეთილშობილნი პირნი, (თუმცა ძალიან ცოტა) რომელნიც იღვწვიან ჩვენი დატანჯულ-გავერანებული ხალხის გამოსაფხიზლებლათ. როდისმე განახლებული აქარა არას დროს არ დაივიწყებს აბღღულ ეფენდი მიქელაძეს, სოფ. ქედის მცხოვრებს, რომელიც მუღამ ებრძოდა და ებრძვის დედა ენის მტრებს. თუმცა მისმა სურვილებმა ჯერ-ჯერობით მიზანს ვერ მიადწიეს, თუმცა ქედის სკოლაშიაც არ ასწავლიან ჯერ ქართულს, მაგრამ ეფენდი მიქელაძე მომავლის იმედს მაინც არ ჰკარგავს.

ქედის სკოლის შენობა ერთი საუკეთესო შენობათაგანია აჭარის სკოლებში. ის შესდგება ორი ღიდი საკლასო დარბაზისა და რამდენიმე ოთახისაგან, რომლებიც დაყოფილია ერთი მეორისაგან ლამაზი „დერფენებით“. სკოლის შენობა ქვისაა. ამ სკოლას აქვს გარს შემორტყმული ხერილებით სავსე მშვენიერი ბაღი, რომლის შემოსავალი წლიურათ 300 მანეთს აღემატება. ეს შემოსავალი ღღეს მარტო მასწავლებლის საკუთრებას შეადგენს. 10—12 წელიწადი იქნება მას შემდეგ, რაც სოფ. ქედაში სასწავლებელი გაიხსნა, ამ ხნის განმავლობაში რაიმე სარგებლობა უნდა მოეტანა სოფლისთვის, მაგრამ

ჩვენ ვერაფერს ვხედავთ მისგან გაკეთებულს. იმ დროს, როდესაც აქ მასწავლებლობდა სინიდისიერი მუშაი ბ. კურნალი, სწავლის საქმეც კარგათ იყო დაყენებული. სხვა არა იყოს რა მოსწავლეებს შეეძლოთ მაინც დედაენაზე ებაასნათ მასწავლებელთან და მარტო ეს კმაროდა იმისთვის, რომ პატარები ხალისით მოჰქიდებოდნენ სწავლას, ამიტომ იმ დროს მართლა ბავშვების საკმარისი რიცხვი დადიოდა სკოლაში. ამ გარემოებამ ძილი დაუფრთხო ჩვენებურ მართლ-მორწმუნე ხოჯებს: „ვაი, თუ ქართულის სწავლით ბალები გაქრისტიანდნენ, მუსულმანობა დაჰკარგონო“. დაჰკრეს ბუკსა და ნაღარას, შეჰკრიბეს მათგანვე დამუწავებული ხალხი და დაადგენინეს ოქმი, რომლითაც ამ ხალხმა უარჰყო ქართული ენა და ქართველი მასწავლებელი.

ამ დღიდან აქ მოიხსოვრება დედა ენის სწავლება; აქედანვე დაიწყო მოსწავლეთა რიცხვის შემცირება. დღეს კი ამ ორკლასიან სასწავლებელში, სადაც სამი მასწავლებელი მაინც უნდა ასწავლიდეს, სწავლობს ათი თუ თორმეტი ბავშვი, მათ შორის ნახევარი მუსულმანია. დანარჩენი სხვა ტომისანი არიან. (ჩვენ აქ მხედველობაში გვაქვს ის რიცხვი, რომელიც გაცივითილებს ესწრება და არა საკლასო ფურნალის რიცხვი, სადაც გაცილებით მეტია სწერილი). მასწავლებელი, რასაკვირველია ერთი არის, ბერძენი, რომელსაც ქართულის არაფერი გაეგება და იძულებულია ბავშვებს რუსულათ ან თათრულათ „ეჩიქორთულოს“. დარწმუნებული ვარ, ქართულის მკოდნე ენერგიული მასწავლებელი ასამედი ბავშვს მაიც შეაგროვებდა ამ მდიდარსა და ხშირად დასახლებულ სოფელში.

ახლა გადავიდეთ ზემო აჭარის ე. ი.

ხულის სასოფლო სასწავლებელზე. თუმცა ქედის სკოლაზედ შედარებით, აქ მეტი მოსწავლეებია, მაგრამ სახარბიელო მდგომარეობაში არც ეს სკოლაა. აქ არსებობს ვერც წოდებული „პანსიონი“, სადაც შეგირდებს უფასოდ ლებულობენ. ეს გარემოება ახდენიებს ზოგიერთ მუსულმანს თავისი შვილი სასწავლებელში მისცეს. ეს „პანსიონი“ რომ არ იჭერდეს მოსწავლეებს, მაშინ ამ სკოლის ბედი ქედის სკოლის ბედზედ უარესი იქნებოდა. დედაენა, რასაკვირველია, განდევნილია აქედანაც. „პანსიონში“ პატარა ბავშვებს ლაპარაკიც კი აკრძალული აქვთ ქართულად. შარშან აქ მასწავლებლობდა ქართველი მამალაქე, მაგრამ მან მთელი წელიწადი ინტრიგან ბევრებთან ბრძოლას მოანდომა, სკოლისთვის სასარგებლო არაფერი გაუკეთებია და ბოლოს იძულებული გახდა სულ თავი მიენებებინა სკოლისთვის. წელს მის ადგილზე ისევ ქართველი დანიშნეს და იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ეს მაინც ეცდება უპირველესად ყოვლისა დედაენა შეაყვაროს ამ უმწეო ხალხს, რითაც გზას გაიკაფავს მაღლიერი შთამომავლობა.

ასე და ამ რიგათ, ზემოთ დასახლებულ სკოლებს ჯერჯერობით სარგებლობის მაგიერ ვნება მოაქვთ აჭარლებისათვის, მით, რომ უკარგვენ მათ შვილებს სწავლის ხალისს. ამ სკოლებს არ შეიძლება გვერდში ამოუყენოთ მხოლოდ ხერთვისის სასწავლებელი. თუმცა ამ სკოლამაც დიდი ბრძოლა გამოიარა, ენისთვის ესეც წამებულ და დასჯილ იქნა, მაგრამ ბოლოს მაინც გამარჯვებული გამოვიდა: დედაენა შეინარჩუნა ისე, როგორც საქართველოს სხვა სკოლებმა: ხერთვისის სკოლა დაარსდა 1903 წ. სოფ. ხერთვისში, მაგრამ აქ მას დიხანს არ უარსებებია: აქაური ბე-

გებისა და ხოჯების მეთაურობით ხალხი აჯანყდა სკოლის წინააღმდეგ და სკოლაც გაუქმებულ იქმნა. მაშინ ის გადაიტანეს სად. „აქარის წყალზე“. სკოლის იქ გადატანას ხელი შეუწყვეს თავიანთი მონღოლებით სოფ. კიბის მცხოვრებლებმა

კედემ აღამ და თებელ ეფენდი ზაქარაძე-ებმა, რომლებიც მაჰმადიანებში შეგნებულ ქართველთა რიცხვს ეკუთვნიან. ეხლა სკოლაში 50-დე ბავშვია ორი მასწავლებლით.

ქიმილ ეფენდი.

სახალხო მასწავლებელი

† პასილ საჩინოს კე ზარათაშვილი

(ნეკროლოგი)

ოქტომბრის 27-ს შორაპნის მახრის სოფ. ნიგოზეთში მშობელ მიწას მიიბარეს ამავე სოფლის, მერვეის ორკლასიანი სამინისტრო სკოლის, მასწავლებელი ვასილ ბარათაშვილი, რომელიც გარდაიცვალა უეცრად 53 წლისა; განსვენებული 35 წლის განმავლობაში პატიოსნად ასრულებდა სახალხო მასწავლებლის მძიმე მოვალეობას.

ჯერ კიდევ ის მხნედ იყო და შეეძლო ემსახურა რამოდენიმე წელს; იგი წყნარი მუშაკი, ყოველთვის ერთგული და მოყვარული თავისი მოვალეობისა; დღევანდელ ჩვენ სახალხო მასწავლებელთა შორის ძვირად შეხედვებით ისეთ ბეჯითს, გამოცდილს და თავისი საქმით დაინტერესებულ მასწავლებელს, როგორც იგი განსვენებული ვასილი; ამასთანავე, როგორც კაცი ის იყო მშვიდობიანი, უწყინარი, მზიარული, ყველასთან თვისებანი და საყვარელი ადამიანი, რის გამო მას დიდი სიყვარული და პატივისცემა ჰქონდა მსახურებული თავის საზოგადოებაში და ამხანაგებში. ბევრი სარგებლობა მოუ-

ტანა მან 35 წლ. განმავლობაში თავის საყვარელ საზოგადოებას, რომელსაც არ შორდებოდა და თავიდან იქ მსახურებდა. განსვენებული იღებდა აგრეთვე მონაწილეობს თავისი საზოგადოების სხვა და სხვა კულტურულ-განმანათლებელ დაწესებულებებში. აუარებული ხალხის თანდასწრებით დასაფლავეს იმისი ცხედარი. ვის არ მოუკედებოდა გული, როდესაც დაინახავდა განსვენებულის დაობლებულ თვალცრემლიან მოსწავლეებს და მის მიერ აღზრდილ ყმაწვილ კაცობას, რომლებიც მისდევდნენ იმის კუბოს! დასაფლავებისას უძღვნეს სიტყვები, როგორც პატარა მოწაფეებმა, აგრეთვე გარეშე პირებმა. კუბოს ამშვენებდა რამოდენიმე გვირგვინი. საუკუნოდ იყოს ხსენება შენი პატიოსანო ადამიანო, წყნარო მუშაკო, და ღირსეულო მასწავლებლო ვასილ!

ლალო ბზვანელი.

რედაქტორ-გამომცემელი

ლ. გ. ბოცვაძე.

სნობები

ქ. უ. წერს-კითხვის გამავრცელებ. საზოგადოების მოქმედებისა.

კ ა ვ კ ა ვ უ ი

გაიხსნა წ.კ. გამ. საზოგ. განყოფილება 1909 წელს

1911 წელს. გამგეობა შესდგება შემდეგი პირებისაგან: თავმჯდომარე ი. გ. შვილევი, მდივანი მლ. გ. ნათაძე, ხაზინადარი—ზ. კიკნაძე. წევრები: თავ. ი. მ. ლორთქიფანიძე, ტ. ბ. კახაძე, მ. ა. კალანდარიშვილი, გ. მ. ბურდული, თ. პ. სარაჯიშვილი, . ა. გელევიანიშვილი, ზ. ლ. მკედლიშვილი, ი. ზ. ელერდაშვილი, გამგეობაში შედიან აგრეთვე. ამქართა წარმომადგენენი: ეს. შუშიაშვილი, გ. ს. როინაშვილი, ი. ხეთაგური, ი. ს. ბარახუსტი. დ. ი. ერქომაიშვილი. ყ. ი. ელერდაშვილი, ალ. ყ. ბერბერაშვილი, ს. ნ. ქენჭაძე, დ. ს. სირაძე, მ. დ. ლე-ბანიძე, მ. ზ. გძელიძე, სპირდონ ლუდუშაური, ს. გ. ქერაშვილი, სპ. შალური, ს. ი. სუჯაშვილი.

წლის განმავლობაში გამგეობის სხდომას დაესწრენ:

არ დაესწრო

	წი	ჯერ.	წ.
1. ი. გ. შვილევი—	10	ჯერ.	4.
2. ტ. ბ. კახაძე—	6	—	4.
3. მლ. გ. ნათაძე—	7	—	3.
4. თ.იარ. ლორთქიფანიძე—	5	—	5.
5. გ. ბურდული—	4	—	6.
6. ზ. კიკნაძე—	6	—	4.
7. გ. როინიშვილი—	3	—	7.
8. ზ. მკედლიშვილი—	6	—	4.
9. დ. ერქომაიშვილი—	7	—	3.
10. ალ. ბერბერაშვილი—	4	—	6.

		არ დაესწრო
11. თ. პ. სარაჯიშვილი —	3	7.
12. მ. ა. კალანდარიშვილი —	2	8.
13. ს. ლუღუშაური —	2	8.
14. დ. სირაძე —	3	7.
15. ნ. ღამბაროვი —	2	8.
16. პ. მეფურნიშვილი —	3	7.
17. გ. გძელიძე	3	7.
18. ს. სუჯაშვილი —	3	7.
19. ი. ფიცხელაური —	4	6.
20. გ. ელვრდაშვილი —	2	8.
21. ი. ბარახუსტი —	2	8.
22. ს. ქერაშვილი —	1	9.
23. ვარ. ბურჯანაძე —	6	(როგორც სკ. გამგე).

საანგარიშო წელს მოხდა განყოფილების წევრთა საზოგადო კრება ენკენისთვის 25-ს. კრებამ განიხილა 1910 წლის შემოსავალ-გასავლის და 1910—1911 წლის სწავლა-აღზრდის ანგარიშები.

წლიურ კრების ოქმი.

„1911 წლის ენკენისთვის 25-ს შესდგა ქ. შ. წ.-კ. გ. ს. კავკავის განყოფილების წევრთა საზოგადო კრება. თავმჯდომარეთ არჩეულ იქნა ი. გ. შვილენვი, მდივანათ ვარ. ბურჯანაძე. 205 წევრთაგან კრებას დაესწრო 52 წევრი. თავმჯდომარემ წინადადება მისცა კრებას ფეხზე აღდგომით პატივი ეცათ მიხილ ყიფიანის, დ. სარაჯიშვილის და დიმიტრი მაისურაძის ხსოვნისათვის; შემდეგ კრებამ განიხილა დღიურ წეს-რიგში აღნიშნული საკითხები და დაადგინა: დამტკიცებულ იქნას 1910 წლის შემოსავალ-გასავლის ანგარიში, მიღებულ იქნას აგრეთვე 1910—1911 წლის სწავლა-აღზრდის ანგარიში. კრებამ მოისმინა ქალთა წრის წარმომადგენლის სოფია კალანდარიშვილის მოხსენება პროფესიონალური სკოლის მდგომარეობის შესახებ—და ამ სკოლის შემოსავალ-გასავლის ანგარიში დამტკიცა შემდეგის განმარტებით: ა) საკითხი პროფესიონალური სკოლის ნივთების შესახებ დარჩეს განუხილველად, ვიდრე თვით ქალთა წრე არ გამოარკვევს ამ საკითხს; ბ) დაუბრუნდეს ბ. ი. გ. შვილენვს 400 მანეთის ვექსილი; გ) სკოლა დარჩეს გამგეობის განკარგულებაში ისე, როგორც იყო აქამდე.

კრებამ საჭიროდ დაინახა მომავალ 1912/1913 სამოსწავლო წელს გახსნას პარალელური განყოფილება 1 განყოფილებასთან! გადაიდგას ამ საქმისთვის ერთდროულად და ყოველ წლიურად 500 მანეთი, კრებამ სასურველად სცნო აგრეთვე მომავალი სამოსწავლო წელიდან მეხუთე განყოფილების გახსნაც. ვაყებისათვის ხელსაქმის შემოღების შესახებ მიენდო პედაგოგიურ საბჭოს თავისი აზრი წარუდგინოს მომავალ საზოგადო კრებას.“

გამგეობის მოქმედების დახასიათება.

1911 წლის განმავლობაში, გამგეობას ქონდა სულ 10 სხდომა. სხდომებზე განხილულ იქნა სხვა-და-სხვა საკითხი სკოლის საქმეთა მოწესრიგების, პედაგოგიურ საბჭოსა და გამგეობის შორის დამოკიდებულებათა მოწესრიგების შესახებ. მიღებულ იქნა და სისრულეში მოყვანილ მთავარი გამგეობის წინადადება შესახებ იმისა, რომ სკოლის გამგეთ ითვლებოდეს სკოლის ერთ-ერთი მასწავლებელი და არა სკოლის კორპორაციის გარეშე მდგომი პირი, როგორც ეს იყო 1910—1911 სამოსწავლო წლამდე. მიღებულ იქნა სამკითხველო განყოფილების გამგებლობაში. დადგენილ იქნა დიკილოს დაე. სარაჯიშვილის სურათი სკოლის დარბაზში. გამგეობის გადაწყვეტით ორჯერ გაიმართა სეირნობა და საღამო სკოლის სასარგებლოდ: ენკენისთვის 4-ს და დეკემბრის 20-ს, როგორც საღამომ ისე სეირნობამ სასურველად ჩაიარა შემოსავლის მხრივ.

პედაგოგიური საბჭოს დადგენილება სკოლის ინვენტარის მართვა-გამგეობის და საქმის წარმოების შესახებ გამგეობამ საესებით მიიღო: გააუქმა ორდერებით ფულის მიღების წესი და შემოიღო ეგრედ წოდებული „ტრებოვატენიანა ვედომოსტი“. გააუქმა ძველი ინვენტარის წიგნები და დაამტკიცა ახლად შემოღებული სასწავლო და არა სასწავლო ნივთების დასაწერი ნივთები, სკოლის შემოსავლ-გასავლის წიგნი და შემოსულ-გასულ ქალაღებისა.

მთავარი გამგეობის მოწერილობის თანახმად (ქალაღი № 270) 1911 წ. 19 ნოემბერი) ადგილობრივი განყოფილების გამგეობამ გააზახენა მასწავლებლები: ვ. ა. ბურჯანაძე და გ. რაზმაძე ალაგირში იქაური სკოლის მდგომარეობის გამოსარკვევად და თავიანთი მოსაზრების წარსადგენათ, თუ რამდენად შესაძლებელი და მოსახერხებელი იქნება ალაგირის სამრევლო სკოლის გადაცემა ქ. შ. წ.-კ. გ. ს. გაგებლობაში. ვ. ბურჯანაძის მოხსენების (ეს მოხსენება გაეზახენა თბილისში მთავარ გამგეობას) თანახმად გამგეობამ საქიროდ დაინახა და სასურველად სცნო დაარსდეს ალაგირში წ.-კ. გ. ს. ფილიალური განყოფილება, რომ შესაძლებელი იქნეს ქართველების მიერ სკოლისთვის აგებული შენობა გადაეცეს საკუთრებათ წ.-კ. გ. საზოგადოებას.

მთავარი გამგეობის მოწერილობა ინსტრუქციის შედგენის შესახებ სისრულეში ვერ იქნა მოყვანილი, ვინაიდან გამგეობის ზოგიერთ წევრებმა უარი განაცხადეს ნაკისრ მოვალეობის აღსრულებაზე.

სარაჯიშვილის სტიპენდია მისი გარდაცვალების შემდეგ მოსპობილ იქნა.

მეორე სტიპენდიით, რომელიც დააარსა ადგილობრივმა გამგეობამ, სარგებლობს დავით ღუღუშაური, ქართული სკოლის ყოფილი მოწაფე.

ღირს აღსანიშნავ მოვლენათ გამგეობის საანგარიშო წლის მოქმედების ისტორიაში უნდა ჩაითვალოს მეორე სართულის დაშენება დაბლა სართულზე, დერეფნის გაფართოება. ზედა სართულში მოთავსებულია ქართველთა საკრედიტო ამხანაგოვა, რომელიც ხდის სკოლის სასარგებლოდ შენობის ქირათ 720 მანეთს წლიურად და ამით აძლიერებს სკოლის შემოსავალს. (ეს შემოსავალი ჯერ-ჯერობით დასაშენებელ ვალის დასაფარავად მიდის).

გამ. დრ. თავმჯდომარე ტ. კახიძე.

მდივანი ვ. ბურჯანაძე.

1911 წლის შემოსავალ-გასავალის ანგარიში.

შემოსავალი:		ზან.	კ.
1.	1911 წლის 1 იანვარს იყო კასში ძველი წლიდან დარჩენილი .	341	8
2.	წმინდა შემოსავალი სკოლის დარბაზში გამართულ საღამოებისა და წარმოდგენებისა	2174	68
3.	საწევრო გადასახადი .	1123	50
4.	შემოწირულება .	343	95
5.	სესხად აღებული ბანკიდან .	393	25
6.	ბაღიდან .	10	„
7.	თეატრის ქირის .	98	80
8.	სუბსიდია ქალაქის თვით-მართველობიდან .	200	„
9.	წიგნების საწყობიდან .	182	43
10.	შემთხვევითი შემოსავალი .	12	65
11.	ზოტცენტი ბანკიდან .	64	—
სულ შემოსულა საანგ. წლის განმავლობაში .		4944	34
საანგანარიშო წელს დასარჯული .		4397	56
1912 წლის 1 იანვარს განუოფილებას ჰქონია მიმდინარე ანგარიშით .		546	78
შემოსულა .		4944	34
გასულა ხაზინადრის ანგარიშით .		5097	56
გადამეტებული ხარჯი .		153	22

გასავალი:		ზან.	კ.
1.	მასწავლებელთა ჯამაგირები .	2391	„
2.	მცველის ჯამაგირი .	273	80
3.	გათბობა ნახშირით და შუშით .	365	65
4.	ინვენტარი: დგამი და სხვა .	58	70
5.	ქონების დაზღვევა .	61	65
6.	განათება ელექტრონით .	106	50
7.	„ „ ნაგით .	16	20
8.	წული .	27	23
9.	სტიპენდია .	30	„
10.	ბიბლიოთეკა საშეთსველო .	57	81
11.	სტამბის ხარჯები .	16	65
12.	სახელმძღვანელო და სასწავლო ნივთების საწყობზე .	242	19

	შან.	კ.
13. დაფასების ქირა	46	35
14. $^{\circ}$ $^{\circ}$ $^{\circ}$ (სარგებელი) ნასესხებ ფულისა	15	75
15. ხელსაქმის სწ. მასალა	12	73
16. „რემონტი“	6	86
17. შემთხვევითი ხარჯები	155	10
18. ვალი	372	60
19. სათვალსაზრისო მასალა	2	92
20. წვრილმანი ხარჯები	71	86
21. სხვა და სხვა ხარჯები	43	50
22. საკანცელარიო ხარჯები	12	51

გასულა . . . 4397 56

1911 წლის დეკემბერში ხაზინადარი შეუტანია

ბანკში შესანახად . . .

700 „

სულ . . . 5097 56

თავმჯდომარე ტ. კახიძე.

მდივანი ვ. ბურჯანაძე.

ს ი ა

ქ. შ. წ. ა. გ. საზ. კავკასიის განყოფილების 1911 და 1912 წლების წევრთა

ავსაჯანაშვილი ალექსი, ავსაჯანოვი გიორგი, აიდაროვი მიხეილ, ამირიძე გიორგი, აღნიაშვილი მღვ. გიორგი, არაბიძე ექვთიმე, აროშიძე სოლომონ, აკოფოვი დავითა, არჩვაძე პავლე, არჯინაშვილი იორდანე, ალიევი სადიკ-ბეგი, ალიევი ძმა, ახალაშვილი ისააკ, აფიციური დიმიტრი, აღლაძე ლევან, აღუნაშვილი თომა.

ბარათოვი გიორგი, ბურდული ვრიგოლ მიხეილის ძე, ბურდული გიორგი, ბურდული ლილია, ბურდული გაბრიელ, ბურდული გრიგოლ ივანეს ძე, ბურდული გიორგი მათეს ძე, ბურდული ივანე როსტომის ძე, ბურდული ივანე, ბაშარული ნიკოლოზ, ბარათაშვილი ნიკოლოზ, ბუთხუზი იასონი, ბუთხუზი ექვთიმე, ბარახუსტი იოსებ, ბუჩუკური გრიგოლ, ბუჩუკური თევდორე, ბერბერაშვილი ალექსი, ბექაური გიორგი, ბორისოვი იაკოფი, ბერლაშვილი მიხეილ, ბეჟანაშვილი ვლადიმერ, ბედიანაშვილი ნანია, ბურდული გლაზა, ბუჩუკური ალექსი, ბურდული მიხეილ, ბუჩუკური გრიგოლ, ბუჩუკური ივანე, ბელოძე ხოსრო, ბაკურაძე ელენე, ბაკურაძე ერმინე, ბურჯანაძე ვარლამ.

გელიაძე ილია, გახოკიძე გიორგი, გიგაური მათე, გზირიშვილი დიმიტრი, გრძელიძე გალაქტიონ, გულბათოვი ალექსანდრე, გედევანიშვილი პავლე, გიორ-

გიობიანი სამონ, გიორგობიანი ერმალოზ, გამყრელიძე გიორგი, გუჯაროვი იოსებ, გულნარაული არტემ, გოსხაპეტაშვილი თევდორე, გვიანაშვილი გიორგი, ვახოციძე მათე, გელაშვილი ისააკი, გოცირიძე სერგო, გოცირიძე პიმენ, გიორგობიანი ბიქტორ, გელაშვილი სევესტი, გიორგობიანი კუზმა.

დავითი ეპისკოპოსი პიატიგორსკისა, ღუმბაძე რაჟდენ, დიდებაშვილი ალექსი, დრიაშვილი ივანე, Гаджіевъ Абасъ Алекнеровичъ, ღუმბაძე დიმიტრი, დარჩიაშვილი ალექსანდრე, დათოშვილი ვასილ.

ელერდაშვილი ისიდორე, ელერდაშვილი დავით ზაქარიას ძე, ელერდაშვილი გაბრიელ, ელერდაშვილი გიორგი, ელერდაშვილი ლაზარე, ელერდაშვილი დავით იასონის ძე, ელოშვილი ივანე, ელოშვილი ალექსი, ელიაძე სტეფანე, ებრაელიძე სიმონ, ერისთავი მიხეილ, ეპისკოპოსი დავითი.

ვაშალოძე დავით, ვარდაშვილი ვასილ, ვარდაშვილი გრიგოლ, ვარდაშვილი გლაზა, ვიშკოვსკი მიხეილ.

ზირაქიშვილი ვასილი, ზაქაშვილი ნიკოლოზ, ზაქაძე სერგო.

თამარიძე იაკობ, თაუროვი დავითი, თათარაშვილი დავით, თინიკაშვილი მახარა, თაბორიძე ნიკოლოზ, თეგეტაშვილი ნიკო, თეთრუაშვილი სიმონ, თინიკაშვილი ივანე, თოხაძე გერასიმე, თინიკაშვილი ნიკოლოზ.

ინაშვილი იობ, ინაშვილი დავით მოსეს ძე, ინაშვილი დავით მათეს ძე, ილურაძე იასე.

კვირიკაშვილი გიორგი, Каснеровичъ Валеріанъ, კახოვი პავლე, კოკაშვილი იორამ, კერესელიძე მალაქია, კაიშაური ვასილ, კაიშაური ნიკოლოზ, კაიშაური იორდანე, კურკუმელი ივანე, კასაშვილი ზაქარია, კბილცეცხლაშვილი მათე, კონკუხიძე პეტრე, კლანდარაშვილი მოსე, კლანდარაშვილისა სოფიო, კვაჭაძე კონსტანტინე, კახიძე ტიტე, კიკნაძე ზაქარია, კურდღელაძე ივანე, კილურაძე ივანე, კველიშვილი ალექსი.

ლემბანიძე მინა, ლემბანიძე გიკო, ლორთქიფანიძე თაღი იასონ, ლაგაზოვი ზაქარია, ლემბანიძე ვასილ და თევდორე.

მურღული იაკობ, მურღული ივანე, მოლოდინაშვილი ივანე, მისურაძე დიმიტრი, მისურაძე ვასილ, მისურაძე პეტრე, მოზდოკელოვი გრიგოლ, მაჩაბელიძეები: ალექსანდრე, გრიგოლ და ვასილ, მესხიშვილი ზაქარია, მოზდოკელოვი ივანე, მაჩურიშვილი საბა, მდგვარელი ვარლამ, მჭედლიშვილი ზაალ, მესხი მიხეილ, მეტრეველი გიორგი, მღვდლიევი მიხეილ, მოზდოკელოვი ელისაბედ, მაჩურიშვილი გიორგი, მეტრეველი ბესარიონ, მოსია კალისტრატე, მეტრეველი დავით, ნათამ მღვდელი გიორგი, ნადიბაძე ივანე, ნავროზაშვილი ალექსანდრე, ნაუმოვი ალექსანდრე, ნაუმოვისა ბარბარე, ნადიბაძე დავით, ნამგალაური გრიგოლ, ნარიშანიძე ბესარიონ, ნადიბაძე იაკობ.

ოდიშვილი ვალერიანე, ოქროპირიძე გიორგი, ოქროპირიძე გაბრიელ, ოთარაშვილი კოტე, ოთარაშვილი ზურაბ, ორკოდაშვილი სტეფანე, ომიძე პართენ, ომიძე სერგო.

პავლიაშვილი არსენ, პაონინი ალექსანდრე, პოპუნოვი მოსე.

როინიშვილი ისააკ, როინიშვილი ალექსანდრე.

სარაჯიშვილი თომა, სარაჯიშვილი ლევან, სხირტლაძე ილია, სხირტლაძე სპირიდონ, სხირტლაძე დავით, სვიანძე ივანე, სირაძე დავით, სარაჯიშვილი დავით, სუხაძე ლევანტი, სარაჯიშვილი ეკატერინე, სისაური გრიგოლ, სისაური ნიკოლოზ, სარაჯიშვილი ლევან, საბანაძე დავით.

ტყეშელაშვილი ივანე, ტურაშვილი ზაქარია.

ფრიდონაშვილი პეტრე, ფრიდონაშვილი ივანე, ფაციაშვილი გაბრიელ, ფიცხელაური ზაქარია, ფიცხელაური ივანე, ფიცხელაური რაჟდენ, ფორაქიშვილი ადამ, ფიცხელაური დარია, ფოფხაძე არჩილ.

ქუმსივეი გიორგი, ქუმსივეი თევდორე, ქისტაური ნიკოლოზ, ქირიკაშვილი ანდრია, ქენქაძე გრიგოლ, ქერაშვილი სიმონ, ქოქაშვილი გაბრიელ, ქავთაროვი ივანე, ქენქაძე ზაქარია, ქისტაური ნიკო, ქუმსიშვილი მიხეილ.

ღამბაროვი ნესტორ ივანეს ძე, ღამბაროვი ნესტორ გრიგოლის ძე, ღოღობერიშვილი არჩილ, ღუღუშაური იაკობ, ღუღუშაური ვასილ.

შადური პავლე, შალიკაშვილი იოსებ, შარაშიძე მაქსიმე, შიხაშვილი ზაქარია, შვილიძე იოსებ, შარუმაძე იაკობ, შარმაზანოვი ეკატერინე, შადური მოსე.

ჩიჩაგუა ალექსანდრე, ჩოფიკაშვილი გიორგი, ჩითავეი ალექსანდრე, ჩითავეი ივანე, ჩითავეი გრიგოლ, ჩაველიშვილი ილარიონ, ჩხუბიანი ალექსანდრე, ჩილაძე სამსონ, ჩიღვარიძე მალხაზ, ჩქარყული გიორგი, ჩითავეი მიშა, ჩითავეი გიორგი, ჩითავეი სპირიდონ, ჩითავეი ნინა, ჩითავეი ნატალია, ჩითავეი სპირიდონ, ჩითავეი მარიამი, ჩქარყული მიხეილ, ჩილაძე ილია, ჩიღვარია მათე, ჩითავეი ნიკოლოზ.

ციხარაული დიმიტრი, ცინცაძე თევდორე, ცერაძე მიხეილ.

წიკლაური გიორგი, წიკლაური კოტე, წიკლაური სტეფანე, წიკლაური მიხეილ, წერეთელი აბესალომ.

ხეთაგური ნიკოლოზ, ხიმშივეი ალექსი, ხოჯივანოვი-სპირიდონ, ხედიშვილი ნესტორ, ხუციშვილი დიმიტრი. (სულ 260).

ახალ წახ. კრების მიერ მიღებული წევრთა სია, 20 ოქტ. 1913 წ.

ამილახვარი დავით, ბრეჩნიკოვი ივანე, ბეჟანაშვილი იოსები, ბუჩუკური სვიმონ, გელაშვილი სევასტი, დუმბაძე ივანე, თეგეტაშვილი თომა, თიბილაშვილი თეთო, თოფაძე გიორგი, კანჩაკოვისა ნადეჟდა, კობაძე იაკობ, კაიშაური ზაქარია, კაქიური პავლე, კიკნაძე ივანე, ლოლუა ვლადიმერ, მალსაგოვი ალექსი, მალსაგოვი ნიკოლოზ, მეტრეველი ბესარიონ, მეფურნიშვილი პავლე, ნათელიაშვილი იაკობი, ნუკუბიძე შალვა, სულუხია მოსე, სხირტლაძე გიორგი, ფარესი-შვილი დიმიტრი, ღუღუშაური ვსტატე; ღუღუშაური მიხეილ, ღუღუშაური იოსებ; ჩითავეი ნიკოლოზ, ცირიულნიკოვი ალექსი, ხელაშვილი გრიგოლ, იოსებ ვაშალომიძე, დავით ვაშალომიძე, ცქიტიშვილი კალენიკე, ფრუიძე ალექსი. (სულ 34)

საზოგადო კრების ოქმი.

1913 წელს 20 ოქტომბერს შესდგა ქ. წ.-კ. გამიე. საზოგადოების კავკაის განყოფილების წევრთა საზოგადო კრება. კრებას დაესწრენ გამგეობის დროებ. თავმჯდომარე ტ. ბ. კახიძე, გამგეობის წევრნი: მ. ა. კალანდარაშვილი, ი. გ. შვილელი, ხ. დ. მჭედლიშვილი, დ. ერქომაშვილი, გრ მის. ბურდული, ი. მ. ჩითაყვი და 38 წევრი. კრების გახსნამდე თავმჯდომარემ ბ. კახიძემ წინადადება მისცა კრებას ფეხზე აღგომით პატივი ეცათ კულიკოვსკაია—თურქესტანიშვილის ასულის ხსოვნისათვის, რომელიც მონაწილეობას იღებდა ჩვენი სკოლის დაარსებაში და რომელმაც უანდრობა კავ. ქართულ სკოლას 1000 მანეთი, პატივი ეცათ აგრეთვე სახელოვანი პედაგოგის იაკობ გოგებაშვილის, პროფ. ალექ. ხახანაშვილის და ა. ჯორჯაძის ხსოვნისთვის. თავმჯდომარის წინადადება კრებამ შეასრულა და მოხსენებულ პირთა ხსოვნას ფეხზე აღგომით პატივი სცა. შემდეგ თავმჯდომარემ მოსთხოვა კრებას საზოგადო კრების მდივნის არჩევა. მდივნათ არჩეულ იქნა ვ. ა. ბურჯანაძე. თავმჯდომარემ წაიკითხა ყველა კრების განსახილველად უწყებაში აღნიშნული საკითხი და შემდეგ მოიწვია კრება მოესმინა 1911 და 1912 წლების შემოსავალ-გასავლის და გამგეობის მოქმედების ანგარიში. მოხსენებული წლების ანგარიშები სარევიზიო კომისიის განმარტებით კრებამ მოისმინა დაამტკიცა.

კრებამ მოისმინა აგრეთვე 1911—1912 და 1912—1913 სამოსწავლო წლების სწავლა-აღზრდის ანგარიშები და დაამტკიცა, ხოლო საპიროთ აღიარა, რათა მომავალში სწავლა-აღზრდის ანგარიშებში მოყვანილ იქნას დაწვრილებითი ცნობები პედაგ. საბჭოს სხდომების შესახებ, რომელი მასწავლებელი რამდენ კრებას დაესწრო და რამდენს არ დაესწრო. და რამდენი გაკეთილი გამოტოვა. გამგეობის მოხსენება შესახებ იმისა, რომ გამგეობის წევრთა რიცხვი შემცირებულ იქნას 30-დან 11-დღი, კრებამ ცოტა ხნის კამათის შემდეგ მიიღო და დაადგინა: ამქართა წარმომადგენლების გარდა გამგეობის შედგენილობა განისაზღვრებოდეს 11 წევრით.

თავმჯდომარემ მოახსენა კრებას, რომ სკოლის და გამგეობის ინსტრუქციის პროექტი. სამწუხაროთ, გამგეობის სხდომაზე არ განხილულა და ამისათვის მას, თავმჯდომარეს, აღნიშნული პროექტის საზოგადო კრებაზე წაიკითხვა უზერხულათ მიაჩნია. კრებამ მიიღო თავ—რის წინადადება და დაადგინა: დაევალოს გამგეობის ახალ შედგენილობას დაწვრილებით განიხილოს შედგენილი ინსტრუქციის პროექტი და მიიღოს იგი სახელმძღვანელოთ, გამოაკოს თავის შედგენილობიდან სექციები სასკოლო, საეკლესიო, სათეატრო და სამეურნეო...

სკოლის დღევანდელი ნივთიერი მდგომარეობის შესახებ კრებამ ცოტა ხნის კამათის შემდეგ დაადგინა: თხოვოს გამგეობის ახალ შედგენილობას მიიღოს ყოველგვარი ღონისძიება სკოლის ნივთიერი მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად და შემოსავალ წყაროების გამოსაძებნათ.

თავმჯდომარემ განუმარტა კრებას, რომ ახლოვდება სკოლის არსებობის 25

წლის თავი, გამგეობამ განსაკუთრებული კომისია აირჩია შეემუშავებინა სკოლის 25 წლის არსებობის სადღესასწაულოთ გეგმა, მაგრამ კომისიას გამგეობის დავალება სისრულეში ჯერ არ მოუყვანია, რადგანაც გამგეობას ხარჯის გაწევა არ შეუძლია; საქიროთ ცნობს თუ არა კრება იუბილეს გადახდას... კრებამ საქიროთ აღიარა სკოლის 25 წლის საიუბილეო დღესასწაულის გადახდა და მიანდო გამგეობის წევრთა ახალ შედგენილობას შემომუშაოს საიუბილეო დღესასწაულის პროექტი და თავისი შეხედულებისამებრ მოაწყოს იგი.

— თავმჯდომარე უცხადებს კრებას, რომ ყველა უწყებაში ნაჩვენები საკითხები განხილულია და ეხლა უნდა ავირჩიოთ გამგეობის თავმჯდომარე, გამგეობისა, და სერვეიზიო კომისიის წევრები. კრების წევრთა შეკითხვაზე, შეიძლება თუ არა თავმჯდომარის უკენქოთ (ახილი ხმით) არჩევა, თავმჯდომარემ დიდებითად უპასუხა, რის შემდეგ კრებამ მოხსენებულ თანამდებობაზე (გამგეობის თავმჯდომარეთ) ერთხმად აირჩია ალექსანდრე გიორგის ძე დუმბაძე (ადგილ. რუს. აზიის ბანკ. განკ. მმართველი).

შემდეგ კრებამ დაასახელა გამგეობის წევრთა კანდიდატები, ფარული კენჭის ყრით, ხმის უმეტესობით, გამგეობის წევრებათ არჩეულ იქმნენ:

1. ლოლუა ვლადიმერ კონსტანტ.	მიიღო 42 თ. და 3 მ.
2. თავ. იასონ ლორთქიფანიძე.	" 40 — 2 —
3. იოსებ გრ. შვილევნი	" 41 — 2 —
4. მიხეილ გრიგ ბურდული	" 40 — 3 —
5. ივანე გიორგ. დუმბაძე	" 41 — 4 —
6. ივანე ივანეს ძე ფიცხელაური	" 40 — 3 —
7. მოსე ივლიანეს ძე სულუბია	" 36 — 6 —
8. დიმიტრი ცისკარული.	" 36 — 8 —
9. დავით სვიმონ. სხირტლაძე	" 31 — 6 —
10. ვასილ კაიშაური	" 34 — 11 —
11. ალექსანდრე მიხე. ჩაითავეი	" 34 — 3 —

კანდიდატებათ:

1. დიმიტრი ფარესიშვილი	მიიღო 26 თ. და 9 მ.
2. დიმიტრი ექრომაშვილი	" 26 — 16 —
3. გიორგი სხირტლაძე	" 24 — 12 —

გამგეობის წევრთა არჩევის შემდეგ თავმჯდომარემ წინადადება მისცა კრებას ახილი ხმით: ავირჩიოთ სარევიზიო კომისიის სამი წევრი. კრებამ სარევიზიო კომისიის წევრებათ აირჩია: ექიმი მოსე ანთ. კალანდარიშვილი, ალექსანდრე ნიკ. ჩხუბიანი და პავლე მეფურნოვი, ხოლო მათ კანდიდატებათ: ვასილ ნიკ. ზირაქიშვილი და დავით ვაშალომიძე. ბ-ნი შალვა ნუკუბიძის წინადადებით კრებამ მაღლობა გამოუცხადა გამგეობას 3 წლის განმავლობაში საზოგადო საქმის სამსახურისათვის.

კრება გათავდა სრულ ნ საათზე. ძველი გამგეობის წევრთაგან კენჭის ყრაზე უარი განაცხადეს: ბბ. გრ. მ. ბურდული, მ. კალანდარიშვილი, ზ. კენაძემ და ტ. კახიძემ.

გამ. დრ. თავმჯდომარე ტ. კახიძე.
მდივანი ვ. ბურჯანაძე.

შემოსავალი და გასავალი 1912 წ.

შემოვიდა:	მან.	კ.
1. ბანკიდან გამოტანილი სკოლის ფული	1881	69
2. სუბსიდიის ქალაქის თვითმართველობიდან	400	„
3. საწვერო გადასახადი	650	„
4. ბაღიდან	10	„
5. შემოწირულებანი	3	„
6. საღამო-სეირნობიდან, თეატრის ქირა და წარმოდ	1763	55
7. წიგნების საწვობიდან	113	41
8. შემთხვევითი	12	65
9. ხელის მოწვევით შიკროვილი	46	45
10. სესხად აღებული ბანკიდან	948	70
სულ შემოსულა	5869	45
— გასულა	5679	74
გასულ ფ-ს გარდა	189	71
1913 წლის იანვრის პირველს განუყოფილების ფული		
იუო ბანკში შენახული	800	
ხაზინიდან: ჰქონდა ხელზე	189	71
სულ	989	71

გავიდა:

1. მსწავლეებელთა ჯამაგირები	2460	„
2. მცველის და მსახ. ჯამაგირი	310	8
3. გათბობა ნახშირით	457	90
4. გათბობა შეშით	90	80
5. განათება ელექტრონით	136	70
6. განათება ნავთით	25	17
7. სტიპენდია	30	„
8. გოგებაშვილას თონდი	50	„
9. შინაბის მასაღის და „რემონტი“	215	83
10. წეული	32	61
11. ინვენტარი — (დგამი)	30	86
12. წიგნების საწვობი	158	89
13. ბაღი	3	45
14. მსწავლეებელთა სხელმძღ. ხელსაწყოები	20	22
15. სასტამბო ხარჯები	48	28

16. პროტენტები საურთიერთო ნდობის საზ. გირ. ფურ.	100	15	
17. სპეციალური და ბიბლიოთეკა	100	99	
18. შემთხვევითი ხარჯები (ტოკებ., ი. ჭკუჭ. დილა, წარ.)	113	13	
19. ვალი პროფესიონ. სკოლისა	30	"	
20. ძველი წლის არგელაძის ჯამაგირი	100	"	
21. ძველი წლის ვალი (შედეგის)	125	92	
22. ,, ,, ,, (კენისძის)	153	22	
23. სხვა და სხვა წერილობითი ხარჯები	85	56	4879 74
24. (მიმდინარე ანგარიშით ბანკში შეტანილი შესახად)	800		

სულ . . . 5679 74

დრ. თავმჯდომარე ტ. კახიძე.

მდივანი ვ. ბურჯანაძე.

(დასასრული იქნება)

მღვსუნება

ბათუმის სკოლის შესახებ

ბათუმის სკოლა დავათვლიერე მაისის ბოლო რიცხვებში. ორი დღის განმავლობაში დავესწარი თითქმის ყველა საგნის გაკვეთილებს ოთხივე განყოფილებაში; ექვს გარეშეა ამგვარი დავათვლიერება მხოლოდ ზერელე წარმოდგენას მოგვცემს სკოლაზე, ვინაიდან შეუძლებელია ორი დღის განმავლობაში დაწვრილებით შესწავლა სკოლაში სწავლის და განსაკუთრებით აღზრდის საქმის მდგომარეობისა; ამგვარად დავათვლიერებიდან შესაძლებელია ადამიანმა მხოლოდ საერთო შთაბეჭდილება გამოიტანოს, მაგრამ ყოველად მოუხერხებელია კათეგორიულად, გადაჭრით აზრი გამოსთქვათ თუ სწავლა-აღზრდა როგორ სწარმოებს სკოლაში. მთ უფრო საძნელოა სუსტი მხარეების აღნიშვნა, და მითითება საშუალებებზე, რომლებიც საქმეს გაასწორებს, გააუმჯობესებს.

რაც უნდა კარგად იყოს სკოლა დაყენებული, არ შეიძლება ნაკლი რამე არ ჰქონდეს; საჭიროა ამ ნაკლის ინდივიდუალურად შესწავლა; ეს დაგვანახებს, თუ რამოდენად მასწავლებლის ხელთაა ნაკლის აცილება და ნორმალურად სწავლება, და თუ ეს გარემოება გათვალისწინებული არ არის, ყოველგვარი დარიგება ამაოა, ფუჭია. აი ამისთვის საჭიროა საერთოდ წ.კ. გამავრ. საზოგადოების სკოლების დავათვლიერების საქმე უფრო წესიერად მოეწყოს, რათა საშუალება ჰქონდეს რევიზორს უფრო მეტი დრო მოანდომოს სკოლის კვალიერების შესწავლას. სამოსწავლო წლის განმავლობაში და არა შემთხვევითი ხასიათი

ჰქონდეს რევიზიას, როგორც ეს ეხლა აქვს, როდესაც რევიზორი გადაიჭრება ტფილისიდან რომელსამე ქალაქს ან დაბას, ან სოფელს ერთი ან ორი დღით, დაესწრება ერთი საათის განმავლობაში რამოდენიმე საგნის გაკვეთილს; მართალია, ამ გვარ დათვლიერებამაც შესაძლებელია მოიტანოს ცოტა რამ სარგებლობა, მაგრამ ამ სარგებლობის მნიშვნელობა ზედმეტად განსაზღვრულია და სასკოლო საქმის საზოგადო მდგომარეობას საფუძვლიანად არა სკვლის. ხშირად აღუწერია ნათ რევიზორებს ეს თუ ის ნაკლი სკოლის დათვლიერების დროს, მაგრამ, საუბედუროდ, მასწავლებელს ვერ აუცდენია ნაკლულევიანება და სწავლის საქმე ტრადიციონურად სწარმოებს, ერთხელ აღნიშნულ გზით მიმდინარეობს და ის არა იმისთვის, რომ მასწავლებლის ბრალია, არამედ იმისათვის, რომ მიზეზი მასწავლებლის გაერევა. მე არ შევუდგები მაგალითების ჩამოთვლას, ვიტყვი მხოლოდ, რომ დაჩქარებულ და აჩქარებულ რევიზიის დროს რევიზორი ვერ ახერხებს გაარჩიოს სად იწყება და სად თავდება მასწავლებლის როლი სწავლა-აღზრდის საქმეში და ხშირად ნაკლულევიანებას, რომელიც საზოგადო პირობებიდან გამომდინარეობს მასწავლებელს აწერს და მით მასწავლებლის სუსტი მხარის გამოწვევას მნიშვნელობა ეკარგება.

ამ გარემოებამ იმ დასკვნამდის მიმიყვანა, რომ რევიზიის საქმე უნდა სხვანაირად შეიცვალოს; ან ადგილობრივმა განყოფილებებმა უნდა იკისრონ ეს საქმე, თუ კი შესძლებს (ვინაიდან დღემდის ადგილობრივ განყოფილებებს, როგორც მე ვიცი, რევიზია თავიანთ სკოლებისა არ მოუხდენიათ), ან უსათუოდ ჩვენს სკოლებს, უფრო კარგი რევიზორი ინსპექტორი უნდა მოუძებნათ. მე ამითი ის კი არ მინდა ვსთქვა, რომ, თუ რევიზორი გვეყოლა, ჩვენი სკოლების საქმე და მათი ბედი რიგიანად შეიცვლება და სწავლა-აღზრდის საქმე ნორმალურ დონეზე იქნება მოწყობილი. არა, რადგანაც სწავლის საქმეში თავდაპირველად მასწავლებელს აქვს მნიშვნელობა და მის ნაყოფიერ შრომას ათასგვარი პირობები აფერხებს. ამ პირობებს რევიზორი შეისწავლის მასწავლებლებთან ერთად, გაითვალისწინებს მასწავლებლებთან. ერთად სკოლის ავსა და კარგს, საზოგადოების გამგეობას სკოლას და მასწავლებლებს დაუახლოებს. უნდა გულახდილად ვსთქვათ, რომ ჩვენ რამოდენიმე სკოლა გვაქვს და ამ სკოლათა მდგომარეობა არ ვიცი და მასწავლებლის სულის კვეთებაც უფრო თეორიულად გვაქვს შესწავლილი. რამდენიმე წელიწადია, ჩვენი მასწავლებლები ხმა მალდა გვთხოვენ: შეგვეკრიბეთ ყველანი ერთად, თავი მოგვიყარეთ, მოგვალაპარაკეთ, გავათვალისწინებთ ჩვენი შრომის მომავალი, ჩვენ განვითარებაზე ცოტა მაინც ზრუნვა გამოიჩინეთო ღი ბეჭი სხვა, მაგრამ ეს ჩვენ ვერ მოგვიხერხებია, ვინაიდან დატვირთული ვართ სხვა და სხვა საქმეებით... მე აქ არ ჩამოვთვლი სხვა მიზეზებსაც, უსათუოდ თხოულობენ რევიზორ-ინსპექტორის თანამდებობის დაარსებას. მხოლოდ ვიტყვი: ეს საკითხი უკვე მომწიფებულია და საჭიროა მოვსძებნათ ჩვენი საზოგადოებისათვის გამოსადეგი კაცი. იმ შემთხვევაშიაც, თუ ინსპექტორი გვეყოლა, გამგეობა დრო გამოშვებით მოახდენს იმგვარ რევიზიებს, როგორსაც ეხლა ახდენს.

ეხლა მოგახსენებთ რამოდენიმე სიტყვას ბათუმის სკოლის მდგომარეობის შე.

სახებ. უნდა სიამოვნებით აღვნიშნო, რომ ბათუმის სკოლის მასწავლებლები სოლიდარულად მუშაობენ და სწავლის საქმე საერთოდ წესიერად წარმოებს.

ამავე მოხსენებასთან ერთად წარმოუდგენ მთავარ გამგეობას ამა თუ იმ განყოფილებაში ამა თუ იმ საგნის გავლილ მასალების პროგრამებს; ამ პროგრამების გადაშინჯვა და განხილვა (პროგრამები შესაფერისი განმარტებით და განვილილ მასალის სავესებით აღნიშვნით შედგენილი არ არის; პროგრამებში არც ქართული და არც რუსული გრამატიკის შესახებ არაფერია) და მასწავლებელში სწავლის წარმოების გაცნობა ნებას მიძლევს ვთქვა, რომ მასალა შესწავლილი თითქმის ყველა განყოფილებაში და ყველა საგანში საკმარისია; რასაკვირველია შესაძლებელია ვთქვათ, რომ საკიროა უფრო მეტი მასალის გავლა საღმრთო სჯულისა პირველ განყოფილებაში, ანგარიშისა მეორე განყოფილებაში, სამშობლოს აღწერისა მესამე განყოფილებაში, საქართველოს ისტორიისა მეოთხე განყოფილებაში, ქართული ენისა მესამე განყოფილებაში, სადაც მხოლოდ თორმეტი მოთხრობაა შესწავლილი ბუნების კარიდან; ქართული ენისა მეორე განყოფილებაში, სადაც შესაძლებელია რამოდენიმე მოთხრობის შესწავლა „ბუნების კარიდან“, რუსული ენისა მესამე განყოფილებაში, სადაც უფრო მეტი ლექსების შესწავლა საკიროა, (ოთხი ლექსი, რომელიც მასწავლებელს გაუვლია საკმარისი არ არის) რუსული გრამატიკისა მესამე განყოფილებაში და სხვა. აგრეთვე შესაძლებელია თვით განვილილ მასალის შესახებ, ზოგიერთ შემთხვევაში, იკითხოს ადამიანმა, თუ რამოდენად შეეფერება ესა თუ ის გავლილი მასალა ქართულ და რუსულ ენებში და ბუნების მეტყველებაში ამა თუ იმ განყოფილებას; მაგრამ ამ საკითხების შესახებ ჩემთვის მსჯელობა საძნელოა, ვინაიდან დაწვრილებით უნდა ვიცნობდე მოსწავლეთა შედგენილობას, მათ სკოლის გარეშე ცხოვრებას, რათა სისწორით და სამართლიანად გამოვარკვიოთ ეს საგანი.

საზოგადო შეხედულება ჩემი ყველა განყოფილებებში და ყველა საგნებში გავლილ მასალების შესახებ შემდეგია: მასწავლებელთ არ დაუზოგავთ ძალი და ღონე, რათა სკოლაში სწავლის საქმე რიგიანად დაეყენებიათ; რამდენადაც მე ვივთვალისწინებ მდგომარეობა, იმდენად მე თამამად ვამბობ, რომ საზოგადოდ სკოლაში მასწავლებლებს რიგიანის ახსნით, განმარტებით უწარმოებიათ საქმე და გავლილი მასალა მოსწავლეთა მიერ შეგნებით არის შეთვისებული; არ დავმალოვ, უფრო კარგ შთაბეჭდილებას ახდენენ მეორე და მეოთხე განყოფილებებში, შემდეგ პირველი და საზოგადოდ სუსტია მესამე განყოფილების შეგირდები; შესაძლებელია, საერთო სისუსტე მესამე განყოფილების შეგირდთა შემადგენლობით ან და სხვა შემთხვევითი მოვლენით აიხსნება, ვინაიდან მასწავლებელი ქალი ამ კლასისა, რამდენადაც მე საქმეს გავეცანი, დიდის სიყვარულით და მუყაითად ეპყრობა საქმეს და საკმარისად მომზადებული მასწავლებელია; თუმცა კარგი იქნებოდა ესარგებლა მასწავლებელს ამხანაგების გამოცდილებით, ვინაიდან ბათუმის სკოლას ჰყავს დამსახურებული და სწავლა-აღზრდის საქმის მცოდნე მასწავლებელი ი. გოგოლაშვილი და აგრეთვე კარგად მომზადებული და მცოდნე, თავის საქმისა აღმგულად.

არ შემიძლია არ აღვნიშნო ერთი დიდი ნაკლულევიანება პირველ და მესამე განყოფილებაში: მოსწავლეთ ვერ შეუთვისებიათ საკმაოდ მექანიზმი კითხვისა (ქართულისა პირველ და მესამე განყოფილებაში და რუსულისა მესამე განყოფილებაში); რასაკვირველია, პირველ განყოფილებაში საძნელოა კითხვის მექანიზმის შესწავლა, მესამე განყოფილებაში კი ეს აუცილებელია. *

საზოგადო ნაკლოვანებას ბათუმის სკოლისას შეადგენს ის გარემოება, რომ გამომეტყველებითი კითხვა ვერ არის ჯეროვანად დაყენებული, თუმცა ამ შემთხვევაშიც უფრო კარგად არის საქმე მეორე და მეოთხე განყოფილებებში, ვიდრე პირველ და მესამე განყოფილებაში.

ნაკლულევიანება აგრეთვე ისიც, რომ ბათუმის სკოლაში ხატვას არ ასწავლიან; ეს მასწავლებელთა ბრალი არ არის; მათ არ შეუძლიანთ ამ საგნის სწავლება; საჭიროა მოწვეულ იყოს მასწავლებელი ამ საგნისათვის, რადგანაც ზედმეტად სასურველია და საჭირო ხატვის სწავლება სკოლაში.

უნდა აღვნიშნო ეხლა წერითი სავარჯიშოების მდგომარეობა ბათუმის სკოლაში. პირველ განყოფილების შევირდების ნაწერებში სავარჯიშოები მხოლოდ სუფთა წერისა ყოფილა; მე მგონია ამ გვარი სავარჯიშოებით დაკმაყოფილება არ კმარა; შესაძლებელია სამოსწავლო წლის მეორე ნახევარში მაინც სხვა სავარჯიშოებიც შემოიღოს მასწავლებელმა: მაგალითად, მოკლე ლექსების და მოთხრობების გადაწერა; შესაძლებელია, აგრეთვე სავარჯიშოებიც, რომელიც უვიტარებს ბავშვებს თავისი აზრის წერით გადმოცემას; მეორე, მესამე და მეოთხე განყოფილებებში წერითი სავარჯიშოები სხვა და სხვა ხასიათისა; მაგალითად, სურათის და საგნების აღწერა, წელიწადის ზოგიერთ დროთა მოკლე აწერა, მოგონება შეგირდისა, ნასწავლი მასალის მოკლე შინაარსის აღწერა, ხელად წაკითხულის გადმოცემა, მოკლედ გადმოცემა საკუთარის ცხოვრების ამბებისა და სხვა.

უნდა ვსთქვათ, რომ ამ შემთხვევაში მესამე განყოფილება ცოტაოდენ გამოწევის შეადგენს, ვინაიდან რუსული წერითი სავარჯიშოები ერთგვარია თითქმის მთელი წლის განმავლობაში (უფრო ხშირად კარნახი), მხოლოდ წლის ბოლოს მასწავლებელი წერითი სავარჯიშოებს ნორმალურ და სასურველ ხასიათს აძლევს.

უნდა ვსთქვათ აგრეთვე ის, რომ სასურველია წერითი სავარჯიშოები უფრო ხშირად სწარმოებდეს სკოლაში; ვაშბობ სასურველია, ვინაიდან არ შემიძლია მოვსთხოვო მასწავლებელს იმაზე მეტი შრომა, რაც ეხლა მას აწევს; კარგად ვიცი, თუ რამდენი დრო და შრომა უნდა რვეულების სწორებას; ჩვენ მასწავლებელს კი წილად აქვს ქართული და რუსული ენების და ანგარიშის რვეულების სწორება და ეს გარემოება მიკარნახებს გავიმეორო, რომ წერითი სავარჯიშოები უფრო ხშირად სწარმოებდეს სკოლაში, ვიდრე ეხლა.

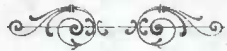
სასურველიც და სასარგებლოცაა, თუმცა ძლიერ გასაქიჩია მასწავლებელთათვის; მხოლოდ ვსთხოვ მასწავლებლებს წერითი ვარჯიშოების გაძლიერებას, თუ კი შესაძლო იქნება მათთვის.

მასწავლებელის შრომა დატვირთულობით აიხსნება ის გარემოება, რომ მოწვეუთა ნაწერებში შეცდომები ხშირად გაუსწორებელი რჩება: ერთის მხრით და

მეორე—გასწორებულია შეცდომით (ეს მოვლენა შივიათად შეგვხვდება); ამასაც ვერ ეუსაყვედურებ მასწავლებელთ, თუმცა სიფრთხილე რეველების გასწორების დროს ზედმეტად საჭიროა.

დასასრულ არ შემიძლია არ აღვნიშნო, რომ სკოლაში. სასურველი დისციპლინა არსებობს; დამოკიდებულება მასწავლებელთა და მოსწავლეთა შორის (რამოდენათაც მე ეს შევამჩნიე) მოგაგონებს კეთილ ოჯახურ განწყობილებას; შეცდომა შეგირდისა არ იწვევს მასწავლებლის გაცხარებას; პირიქით მის შენიშვნაში დიდი თვაზიანობა და სიყვარული სჩანს შეგირდისადმი; სანეტარო მოვლენაა ეს, თუ ამ გარემოებას ჩვეულებრივი ხასიათი აქვს სკოლის ცხოვრებაში; ეს მოვლენა დიდი სიკეთეა და ამ ნიადაგზე სკოლა გაიზრდება და აყვავდება.

თავმჯდომ. აშხ. აღ. მდივანი.

განსხალება

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას აქვს ორი სპარემო თანხა: უგანათლებულესი თავადის გრიგოლ დადიანისა და ნიკოლოზ ბესარიონის ძის ლოლობერიძის. თ-დ დადიანის სახელობის თანხის სარგებლიდან პრემიად მიეცემა 400 მანეთი ორ წელიწადში ერთხელ; ხოლო ნ. ბ. ლოლობერიძის სახელობის თანხის სარგებლიდან ყოველ წლობით 300 მანეთი.

1. პრემია მიეცემა იმას, ვინც დასწერს და წარმოადგენს საკონკურსო საუკეთესო თხზულებას შესახებ ქართული ენისა, ისტორიისა, გეოგრაფიისა, ეთნოგრაფიისა, ლიტერატურისა და საზოგადოდ თხზულებას საქართველოს შესახებ. თ-დ დადიანის სახელობის პრემიის მისაღებად წარმოდგენილი თხზულება უსათუოდ ქართულ ენაზე უნდა იყოს დაწერილი; ლოლობერიძის სახელობის პრემიის მისაღებად კი უპირატესობა ეძლევა ქართულ ენაზე დაწერილ თხზულებას. ხოლო საკონკურსოდ შეიძლება წარმოდგენილ იქნას რუსულსა, არ რომელიმე ევროპიულ ენასაც.

2. თხზულებას ქართული ენის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ისტორიული გრამატიკა ქართული ენისა — ეთიმოლოგია ან სინტაქსი, ბ) შედარებითი გამოკვლევა ქართული ენის შტოებისა, გ) გამოკვლევა ქართულის ენის უცხო ენებთან შედარებით, დ) ქართული ენის შტოების შედარებითი ლექსიკონი, ე) ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი; ვ) უცხო ენებთან მონათესავე ქართული სიტყვების ლექსიკონი, ზ) უცხო ენათაგან შემოსული სიტყვების ლექსიკონი.

3. თხზულებას ქართული ისტორიის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) პოლიტიკური ისტორია საქართველოს მთელი წარსულის ცხოვრებისა ან რომლისავე მის ეპოქისა; ბ) სოციალ-ეკონომიური ისტორია, სრული ანუ რომლისავე ეპოქისა; გ) საეკლესიო და საზოგადოდ სარწმუნოების ისტორია, როგორც სრული, ისე რომლისავე ეპოქისა; დ) სამხედრო ისტორია, ე) იურისპრუდენცია, ვ) მითოლოგია.

4. თხზულებას ქართული მწერლობის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ქართული მწერლობის სრული ან რომლისავე ეპოქის ისტორია, ბ) მწერლობის ერთ-ერთი დარგის სრული ან რომლისავე ეპოქის ისტორია, გ) რომლისავე ერთის ან რამდენისავე მწერლის ნაწარმოებთა სრული და ყოველ მხრივი შესწავლა და გამოკვლევა; დ) ქართული მწერლობის დამოკიდებულობა უცხო მწერლობაზე და უკანასკნელის გავლენა პირველზე, როგორც მთლად მთელის ქართულის მწერლობისა, ისე რომლისავე კერძო ეპოქისა, ე) სახალხო სიტყვიერების გამოკვლევა.

თხზულებას ქართული ეთნოგრაფიის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ეთნოგრაფიული აღწერა ქართველი ერის რომელიმე ნაწილისა; ბ) შეგროვება და შესწავლა ან და გამოყენება უკვე შეგროვილ მასალისა ქართული ენის სხვა და სხვა კილოკავებიდან, ხალხურ სიტყვიერებიდან, ცრუმორწმუნოებიდან, ზნეჩვეულებიდან, ფიზიკურ აგებულებიდან და სხვა და სხვა დარგიებიდან ქართველი ერის რომელიმე ნაწილისა: გამოსარკვევად: 1) ან ქართველი ერის რომელიმე შტოს ნათესაობრივი დამოკიდებულობისა დანარჩენ მის ნაწილებთან, 2) ან მთელი ქართველი ერის ნათესაობრივი ჩამამავლობისა სხვა ერთა შორის.

შენიშვნა: საკმარისია, თუ გველევარმა დაამუშავა მასალა მარტო ერთ-ერთ ზემოხსენებულ დარგიდან და ეს მასალა გამოიკვლია ქართველი ერის მარტო ერთი რომელიმე ნაწილის შესახებ.

6. თხზულებას ქართული მუსიკის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს ა) გამოკვლევა წარმართდროინდელი ქართული მუსიკისა; ბ) გამოკვლევა ქრისტიანობის მიღების შემდეგი ქართული მუსიკისა, გ) გამოკვლევა იმისა, თუ რა გავლენა იქონია სხვა ერთა მუსიკამ ქართულ ენაზე.

7. საკონკურსო თხზულება უნდა იქმნას წარდგენილი წერა-კითხვის საზოგადოების კანცელარიაში 1-ლ იანვრამდე 1914 წლისა...

8. საკონკურსო თხზულება შეიძლება იყვეს ხელთნაწერიც და დაბეჭდილიც, მხოლოდ იმ პირობით, რომ დაბეჭდილი არ იყვეს 1910 წელზე ადრე გამოცემული.

განსჯა

გამოვიდა ახალი წიგნი

ინჟოზ გოგებაშვილის სახსოვრად

გამოვიდა მუხრანად
„განათლების“ რედ.

წმინდა შემოსავალი
ამ კრებულისა მოხ-
მარდება სახლობო გა-
ნათლების ფონდს, რო-
მელიც განსვენებულმა
იაკობმა დაარსა.

საქონლის კადასტრი
საქონლის კადასტრი
საქონლის კადასტრი
საქონლის კადასტრი
საქონლის კადასტრი
საქონლის კადასტრი
საქონლის კადასტრი
საქონლის კადასტრი
საქონლის კადასტრი
საქონლის კადასტრი

წიგნი შეიცავს 320 გვერდზე მეტს და ღირს 75 კაპ. ამ კრებულში მოთავსებულია მრავალი ახალი და უკვე დაბეჭდილი მასალები, სიტყვები, დებუნები და გოგონებანი განსვენებულის იაკობ გოგებაშვილის შესახებ.

ჟურნალ „განათლების“ რედაქციაში იყიდება სურათები განსვენებულის იაკობ გოგებაშვილის სკოლებში დასარიცხვად—თითო ცალი ორ შაურად, ჯინც 50-ზე მეტს დაიბარებს, იმას დაეთმობა 20%.

ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობამ უკვე დაბეჭდა განსვენებულის იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელოები „დედა ენა“, „ბუნების კარი“ და „Русское Слово“-ს I და II ნაწილი 1913—14 წლისათვის. ეს სახელმძღვანელოები უკვე მზად არის. „Русское Слово“-ს მეორე ნაწილის ახალ გამოცემაში, თანახმად განსვენებულის იაკობის ანდერძისა, შეტანილია, ზოგიერთი შესწორებანი და 50-მდის ახალი სურათი. წიგნი დაიბეჭდა საუკეთესო ქალაქ-დზე და, კარგი გამოცემაც არის. ჩვენი სახალხო სკოლების მასწავლებლებს ზნეობრივი მოვალეობაა ყველგან სკოლებში გაავრცელონ ეს სახელმძღვანელო. და მით გაუადვილონ მოსწავლეთ რუსული ენის შეგნებით შესწავლა.

სამეცნიერო-პედაგოგიური და სალიტერ. ჟურნალი.

„განათლება“

მიიღება ხელის მოწერა 1914 წლისთვის.

(წელაწადი შექვადე)

1914 წელში ჟურნალი „განათლება“ ჩვეულებრივად გამოვა ყოველთვის შუა რიცხვებში გარდა ზაფხულის ორისთვისა. ჟურნალში იბეჭდება წერილები, როგორც სწავლა-აღზრდის შესახებ, აგრეთვე მეცნიერების სხვა და სხვა დარგიდან და სიტყვა კაზმულ მწერლობიდან; აქვს თვიური ჟურნალის ყველა განყოფილება, გამოვა ჩვეულებრივზე უკეთ დასურათებული. ჟურნალში მონაწილეობას იღებენ ყველა ჩვენი საგანმანათლებლები, მწერლები, პედაგოგები და პოეტები.

ჟურნალში არის ცალკე განყოფილება, სადაც იბეჭდება ქოქლეგვარი ცნობები ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების და მისი განყოფილებათა მოქმედების შესახებ.

წლიური ფასი ჟურნალისა არის ოთხი მანეთი (4 მ.) მხოლოდ სოფლის მასწავლებლებს და სასოფლო სამკითხველოებს ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად სამ მანეთად, საზღვარ გარეთ 6 მან. 1914 წ. ხელის მომწერლები მიიღებენ საჩუქრად: ილია ჭავჭავაძის, პეტალაოცის, უშინსკის, რუსოს და კომენსკის სურათებს.

ხელის მოწერა მიიღება ტფილისში: ქართულ გიმნაზიაში, „ნაკადულის“ რედაქციაში და წერა-კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში ივანე ავალიშვილთან. ქუთაისში ისილორე კვიციანიძესთან, ბათუმში ტრ. ინსარიძესთან და წიგნის მაღაზია „განთიადში“, ამ ორ ადგილას ტსამტრედიაში იყიდება ცალკე ნომრებიც, თითო 40 კ. რუბლად სთხოვს ხელის მომწერლებს დროზე დაიკეთონ ჟურნალი.

მისამართი: Тифлисъ. Дворянская Грузинская Гимназія. Л. Г. Воцвадзе.

რედაქტორ-გამომცემელი ლ. გ. ბოცვაძე.